

МОНОГРАФИЯ

ОЦЕНЯВАНЕ
ЕФЕКТИВНОСТТА НА
ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В
БЪЛГАРИЯ

Сергей Румянов Радуканов

Велико Търново, 2021

СЕРГЕЙ РУМЯНОВ РАДУКАНОВ

**ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА
ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ**

МОНОГРАФИЯ

Велико Търново, 2021

© Сергей Радуканов, автор, 2021

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ryszard PUKALA, Doctor of Economics, Bronislaw Markiewicz State School of Technology and Economics, Jaroslaw, Poland

Ludmila STEMPLEWSKA, Doctor of Economics, Vistula University in Warsaw, Poland

ISBN 978-619-91511-5-0

© Publisher: ACCESS Press Publishing house, 2021.

Published under the terms of the Creative Commons

CC BY-NC 4.0 License

Отпечатано с готов оригинал-макет на автора.

UDC 336.71

Монографията е посветена на проблема за ефективността на банките в България, като основната цел е да се разкрият възможностите за оценяване на ефективността на банките на базата на официална публична информация. Монографичният труд се издава на базата на защитена дисертация през 2015 г.

Основното изложение е аргументация на формулираните теза, цел и задачи на изследването по отношение на банковата ефективност. Последователно в първа, втора и трета глава са представени теоретичните основи на банковата ефективност и се обосновава предлаганият от автора модел за нейното оценяване. На основата на емпирично тестване на изградения модел се извеждат обобщения и изводи за банковата ефективност.

Монографичният труд „Оценяване ефективността на търговските банки в България” може да е полезен както за научни изследователи, докторанти и студенти в областта на ефективността на банките в България, така и за широк кръг интересуващи се от различни страни на банковата дейност.

Радуканов, С. (2021) *Оценяване ефективността на търговските банки в България.* / редактор. - Вѝтев, Ж., ACCESS Press Publishing house, Велико Търново, България. 160 с.

Radukanov, S. (2021). *Efficiency assessment of commercial banks in Bulgaria.* - Vytev, Zh., ACCESS Press Publishing house, Veliko Tarnovo, Bulgaria. 160 p.

ISBN 978-619-91511-5-0

<https://doi.org/10.46656/book.2021.Radukanov>

© ACCESS Press Publishing house, 2021

5000 Veliko Tarnovo, Bulgaria

E-mail:office@access-bg.org

<http://www.access-bg.org>

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	5
<i>Глава първа</i>	
ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА БАНКОВАТА ЕФЕКТИВНОСТ	9
1.1. Ефективността като икономическа категория	9
1.2. Еволюция и сравнителни характеристики на показателите за ефективност	22
1.3. Дискусионни въпроси на банковата ефективност	37
1.4. Ефективността от позициите на банката като специфично предприятие	51
<i>Глава втора</i>	
ИЗГРАЖДАНЕ НА МОДЕЛ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА БАНКОВАТА ЕФЕКТИВНОСТ	58
2.1. Система от показатели за анализ на банковата ефективност	58
2.1.1. Показатели за оценяване на ресурсната ефективност	58
2.1.2. Показатели за оценяване на разходната ефективност	64
2.1.3. Показатели за оценяване на пазарната ефективност	68
2.2. Модел за оценяване на банковата ефективност	74
<i>Глава трета</i>	
ЕМПИРИЧНО ТЕСТВАНЕ НА МОДЕЛА ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА БАНКОВАТА ЕФЕКТИВНОСТ В БЪЛГАРИЯ	82
3.1. Изследване на ресурсната ефективност на банките в България	82
3.2. Изследване на разходната ефективност на банките в България	100
3.3. Изследване на пазарната ефективност на банките в България	116
3.4. Обобщаващи резултати и изводи от емпиричното тестване на модела за оценяване на ефективността на банките в България	132
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	145
Библиография	148

ВЪВЕДЕНИЕ

Промените в световната икономика през последното десетилетие оставят отпечатък върху различни сектори на стопанския живот. Икономическите и политическите промени засягат сериозно дейността на редица стопански субекти. Силното проявление на тези изменения до голяма степен са следствие от активната роля на финансовия сектор в световен мащаб.

В България макроикономическите условия през последните години не са благоприятни – спад на производството, увеличаване на безработицата, повишаване на междуфирмената задлъжнялост, намаляване на инвестициите и т.н. Това неизбежно рефлектира върху функционирането на банките. В същото време ефективността на банковата дейност съществено влияе върху активността на реалния сектор на икономиката. От това доколко адекватно осъществяват своята преразпределителна функция, банките до голяма степен предопределят националното благосъстояние на страната и темпа на стопански растеж. Успешното развитие на икономиката силно зависи от ефективността на банковата сфера. От своя страна ефективността на сектора се определя от ефективната дейност на всяка отделна търговска банка.

Важен фактор за успешното развитие на банковия бизнес в съвременните условия е адекватната оценка на ефективността на кредитните институции. Именно този проблем определя **актуалността** на настоящата разработка. В условията на световна финансова интеграция, универсализация на банковата дейност, конкуренция и влошена макроикономическа обстановка ключов фактор за успеха на всяка банка става оптималното

съчетание между ресурсите, разходите и нейната способност да реагира на измененията на конкурентната среда и динамичната пазарна конюнктура.

Основният мотив за осъществяването на това изследване се свежда до необходимостта от разработване на инструментариум, чрез който може да се анализира и установи степента на ефективност на банковите институции, както и прилагането на методика за адекватно оценяване на тяхната ефективност.

Обект на настоящото изследване е ефективността на банките в България. **Предметът** на разработката се фокусира върху специфичния инструментариум за нейното изследване и оценяване. Чрез използването на подходящ инструментариум може да се оцени доколко рационално е използването на ресурсите, разходите, както и пазарната позиция на банката и възможностите ѝ бързо да се приспособява към промените в околната среда.

Основната **цел** на монографичния труд е да се разкрият възможностите за оценяване на ефективността на банките на базата на официално публикуваната и публично достъпна информация.

За осъществяването на така формулираната цел е необходимо да бъдат решени следните основни **задачи**:

- очертаване на теоретичните виждания и еволюцията на възгледите за ефективността като икономическа категория;
- представяне на някои дискуссионни въпроси, касаещи банковата ефективност;
- обосноваване на изходните параметри (критерии), върху които се основава оценяването на ефективността на банката като специфично предприятие;
- аргументиране на система от показатели за анализ на ефективността;
- изграждане на модел за оценяване на банковата ефективност;

- емпирично тестване на разработения модел на основата на официално публикувана и публично достъпна информация.

Преследването на висока ефективност е естествен стремеж на всеки икономически субект и стопанска активност. На тази основа **изследователска теза** се формулира по следния начин: *оценяване на ефективността на банките в България, въз основа на публично достъпна информация изисква изграждането и приложението на адекватен инструментариум, включващ система от подходящо подбрани критерии и индикатори, съобразени със специфичните особености на българската банкова практика.*

За целите на изследването се използват следните **научноизследователски методи**: сравнителният метод, индуктивният и дедуктивният методи, методът на наблюдението, дескриптивният метод и други.

В *първа глава* на разработката се прави преглед на някои теоретически постановки, касаещи ефективността като икономическа категория – понятиен апарат, преглед на литературата, както и еволюцията на показателите за нейното оценяване. На тази основа се очертават различни дискуссионни въпроси, които се отнасят конкретно до банковата ефективност.

Във *втора глава* се предлага модел за оценяване на ефективността на ниво отделна банка. Той включва, от една страна, система от критерии и количествени индикатори, почиващи на публично достъпна информация и съобразени със специфичните особености на българската банкова практика и, от друга – система за оценяване и сравнителен анализ на съответните показатели за ефективността на банките.

В *трета глава* се тества предложения модел за анализ на банковата ефективност на базата на използването на реални емпирични данни от дейността на търговските банки у нас.

Изследването се провежда при наличието на определени *ограничения*, а именно: 1) при разработването на изследването се извършва *външен анализ*, т.е. *разчетите и изводите се базират не на вътрешна, а само на официална публично достъпна информация*; 2) проучването се фокусира преди всичко върху анализа на *ефективността на ниво отделна банка*. Извън обхвата остават проблемите, свързани с оценяването на ефективността на останалите йерархични нива – банкова система, банков клон, банкови продукти и конкретни дейности. Специфичното проявление на ефективността на някои от тези нива представлява интерес само доколкото то кореспондира с обекта на настоящото изследване – ефективността на ниво конкретна банка.

Глава първа

ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА БАНКОВАТА ЕФЕКТИВНОСТ

В настоящата глава се прави преглед на теоретическите постановки, касаещи ефективността като икономическа категория – понятиен апарат, преглед на литературата, както и еволюцията на показателите за нейното оценяване. Очертават се някои дискуссионни въпроси, отнасящи се до банковата ефективност. На тази основа се обосновават различните аспекти (критерии) за оценяване ефективността на банката, разглеждана като специфично предприятие.

1.1. Ефективността като икономическа категория

Ефективността е понятие, което намира употреба в теорията и практиката в редица сфери на човешката дейност. В него се влага различен смисъл в зависимост от конкретната област или контекста на използване. На понятието „*ефективност*” в английския език съответстват следните термини:¹

- *effectiveness* – способността да се достигнат определени цели, независимо на каква цена те са постижими;
- *efficiency* – оптимално съотношение на разходваните ресурси и получените резултати (независимо от това дали е постигната целта);
- *effectuality* – съчетание от предходните два термина;
- *performance* – състояние на организацията, включваща финансови и нефинансови параметри; достигнато ниво на развитие и перспективи;
- *productivity* – производителност;
- *profitability* – възвръщаемост;

---

¹ Одегов, Ю., Х., Абдурахманов, Р., Котова, Оценка эффективности работы с персоналом. М., Альфа-прес, 2011, с. 69

- *innovation* – иновации;
- *quality of work life* – качество на живота.

Същевременно ефективността се разглежда като категория, която не може да се квантифицира (например в медицината). В случая по-добре е да се използва понятието „ефикасност”. Ефикасността е сродно понятие, което често се употребява като синоним на ефективността. Независимо от това двете понятия не са тъждествени. Ефикасността е качествен показател. Тя изразява степента на удовлетвореност от резултата.

Понятието „*ефект*” означава:²

- резултат, следствие, последица от определено действие;
- впечатление, въздействие, отражение;
- средства, които оказват въздействие или правят впечатление;
- явление.

Проблемите на ефективността се разглеждат от множество автори в редица научни публикации. Дори беглото им изброяване се оказва доста трудоемка научна задача. Още А. Смит разглежда ефективността от гледна точка на данъчното облагане. Един от принципите, които той формулира, е ефективност на данъка.³ Тя се изразява като съотнасяне на приходите от данъка към разходите, направени за неговото събиране. С развитието на икономическата наука понятието „ефективност” се използва в различни аспекти с нееднакво съдържание. В макроикономиката и публичните финанси е широко разпространено понятието „икономическа ефективност”. В основата на това понятие стои критерия на В. Парето, който „...е изпълнен тогава, когато благосъстоянието на нито един индивид в обществото не може да бъде повишено, без да се намалява благосъстоянието

² Български тълковен речник (<http://www.t-rechnik.info> - последен достъп: 06. 02. 2012)

³ Вж. Адамов, В. Теория на финансите. Свищов, Академично издателство „Ценов”, 2015, с. 161

на някой друг”.⁴ Тук икономическата ефективност се разглежда от гледна точка на обществото с цел повишаване на неговото благосъстояние посредством достигане на ефективно ниво на доставяне на съответното благо. Въвеждат се условия за ефективност, като се използват понятията „ефективност на размяната”, „ефективност на производството”, „ефективност във връзката между размяна и производство”.

Според В. Новожилов „ефективността е отношение на полезния ефект към разходите за неговото получаване”.⁵ Ако се съпоставят отделните видове разходи с ефекта, се получават множество показатели за ефективност. Авторът счита, че ефектът се характеризира и с допълнителни елементи, които не могат да се измерят, а е необходимо да се вземат предвид при разглеждане на резултатите. Според него ефективността е по-широко понятие от производителността. Последната е отношение между количеството продукция и направените разходи за труд. Полезният ефект не се измерва количествено, тъй като повишеното производство означава по-висока производителност на труда, но ако продукцията е непотребна, то ефективността е ниска. С други думи, той разглежда ефективността и от гледна точка на обществото. Така се стига до извода, че тя трябва да отчита не само количеството продукция, но и нейното съответствие с потребностите.

Според Т. Хачатуров ефективността е динамична категория, която се определя от степента на общественно-икономическото развитие. Той използва понятието сравнителна ефективност на капиталните вложения. От тази гледна точка тя „...се измерва чрез отношението на националния доход към производствените фондове и прираста на националния доход към капиталните вложения”.⁶ Според него икономическата ефективност е относителна величина, която е отношение на ефекта към необходимите за

⁴ Вж. Брусарски, Р. Теория на публичните финанси. София, УИ „Стопанство”, с. 11

⁵ Новожилов, В. Проблемы измерения затрат и результатов при оптимальной планировании. М., Экономика, 1967, с. 45

⁶ Хачатуров, Т. Эффективность капитальных вложений. М., Экономика. 1979, с. 24

неговото получаване разходи. Той разграничава икономически и социален ефект. Икономическият ефект се изразява в увеличаване обема на производството или снижаване на първоначалните и текущите разходи. Същността на социалния ефект се свежда до повишаване равнището на образованието, здравеопазването и увеличаване на свободното време. Понятието ефективност се свързва с избора на по-оптимален вариант. Възможни са два подхода за достигане на оптималност – получаване на максимален ефект при определени разходи или постигане на даден ефект при минимални разходи.

Според П. Мاستиков икономическият ефект е икономическата изгода от икономия на работно време и природни ресурси.⁷ Той стига до извода, че икономическият ефект не се покрива с производителността на труда. Възможно е две предприятия да имат еднаква производителност, но икономическият ефект да е различен. Авторът подчертава необходимостта от разграничаване на понятията „икономически ефект” и „икономическа ефективност”. Те изразяват едно и също нещо, но формулирано по различен начин – веднъж като абсолютна сума, а втори път като отношение. Следователно разликата трябва да се търси в друга насока. Тя се определя от особеностите на кръгооборота на средствата на труда. Икономическата ефективност е степен на задоволяване на сегашните и бъдещите потребности на обществото при достигане на определен икономически ефект. Тя е комбинация от няколко вида икономически ефекти. Повишаването на икономическата ефективност е възможно само посредством нарастването на икономическите ефекти. Икономическият ефект може да бъде пряк и косвен. Икономическата ефективност е свързана с пълния икономически ефект, който е сбор от прекия и косвения ефект. Тя изразява крайния икономически резултат – доколко прекия и косвения ефект задоволяват по-пълно

---

⁷ Мастиков, П. Икономически ефект и икономическа ефективност в селското стопанство. С, Държавно издателство за селскостопанска литература, 1960, с. 7-29

сегашните и бъдещите потребности на обществото. От особена важност, що се касае за капиталните вложения, е разделянето на икономическия ефект и икономическата ефективност на максимално и действително получени. При сравняване на нови със стари капитални вложения по-правилно е да се сравнява възможния максимален икономически ефект от новите и старите капитални вложения. Освен това икономическият ефект се проявява на ниво предприятие и на ниво отрасъл, като икономическият ефект на ниво предприятие се включва и като икономически ефект в друго предприятие, респ. на ниво отрасъл.

Според Р. Петухов оценяването на ефективността на производството може да се осъществява от различни гледни точки, чрез разнородни методи и показатели.⁸ Тези аспекти на оценяването са: от гледна точка на персонала на дадено предприятие, от позициите на отрасъла, към който то принадлежи, от позициите на потребителите на продукцията му, от позициите на държавните интереси. Всъщност отделните аспекти предполагат различна оценка. Това е нормално, тъй като е налице неизбежно противоречие между държавните, обществените, личните, колективните и другите интереси в обществото. Авторът смята, че най-обективната оценка е обществената, т.е. ефективността на производството трябва да се постави в услуга на обществените потребности – да е ориентирано към удовлетворяване нуждите на хората. В крайна сметка оценяването на всяко производствено подразделение е необходимо да се осъществи по единен критерий – степен на реализация на комплекс от изисквания, които обществото предявява към резултатите от дейността на производственото подразделение. Първото и най-важно изискване е да се произвежда продукция в зададено количество, необходимо за обществото, и да се обезпечава нейния прираст в съответствие с ръста на потребностите. Следващото изискване е свързано с

---

⁸ Петухов, Р. Оценка ефективности промышленного производства-методы и показателей. М., Экономика, 1990, с. 7-14

постоянното повишаване нивото на икономическата ефективност на производството по пътя на интензификацията, което представлява по-голямо количество продукция, без да се ангажират допълнителни ресурси и разходи. Друго изискване е свързано с качеството на промишлената продукция и цените на стоките. От една страна цените трябва да се калкулират правилно, а от друга – стоките е необходимо да имат потребителна стойност, т.е. полезност. В противен случай ще се нарушат интересите на производителите, потребителите и на обществото като цяло. На следващ етап е важно спазването на договорите по отношение сроковете на произвежданата продукция. При евентуални нарушения са налице икономически последици. Не на последно място има изискване, свързано с асортимента на продукцията. Колкото е по-проста асортиментната структура, толкова е по-опростена технологията и организацията на производството, по-ниски са производствените разходи, респ. рентабилността е по-висока. Необходимо е да се намери оптимален вариант на асортиментната структура, тъй като интересите на потребителите изискват постоянно обновяване. Тези изисквания се отнасят за отделните предприятия, отрасли и въобще за промишлеността. Степента на изпълнение на всяко изискване и тяхната съвкупност дава представа за същността и съдържанието на обществената оценка на ефективността на производството.

Подобно мнение за икономическата ефективност споделя и С. Калчев. Той смята, че в основата на нейната същност лежат определени интереси – индивидуални, колективни и обществени, които са неразривно свързани. Икономическата ефективност според него е „...резултат от изменението в съотношението между интересите на отделните лица, колектива и обществото”.⁹ Количествено тя се изразява като съвкупност от ефекти,

---

⁹ Калчев, С. Методически указания за измерване и анализ на икономическата ефективност от селскостопанското производство. Свищов, 1971, с. 2-17

разгледани в отношение. На тази основа главен критерий за ефективност е оптималната обществена производителност на труда. Това включва от една страна производителността на обществения труд, а от друга – степента на задоволяване на обществените потребности.

През 40^{-те} години на миналия век за пръв път Д. Добрев математизира икономическата ефективност по следния начин:¹⁰

$$\text{Стопанственост} = \frac{\text{Ползи}}{\text{Жертви}} \quad (1)$$

Ефективността се характеризира със статичен или динамичен характер.

Според М. Гълъбов икономическият ефект е определен полезен резултат. Той има различни форми на проявление – печалба, количество продукция и т.н. Икономическата ефективност е полезния резултат, който се постига с участието на единица разходи или единица ресурси. Известни са два подхода за изразяване на икономическата ефективност – разходна и ресурсна икономическа ефективност. Разходната икономическа ефективност се представя чрез отношението на икономическия ефект към разходите за неговото получаване:¹¹

$$\text{Разходна икономическа ефективност} = \frac{\text{Икономически ефект}}{\text{Разходи}} \quad (2)$$

Тълкуването е следното: колко лева икономически ефект генерира един лев разходи.

Ресурсната икономическа ефективност се изразява чрез зависимостта

¹⁰ Вж. Трифонов, Тр. Корпоративни финанси. София, Тракия-М, 1999, с. 110

¹¹ Гълъбов, М. Икономическа ефективност, доходност и рентабилност на фирмата. // Счетоводство, 2008, бр. 9, с. 16-20

между икономическия ефект и ресурсите за неговото получаване:¹²

$$\text{Ресурсна икономическа ефективност} = \frac{\text{Икономически ефект}}{\text{Ресурси}} \quad (3)$$

Този коефициент изразява от един лев ресурси, колко лева икономически ефект създава.

Редица автори разкриват връзката между ефективността и интензификацията на производството и най-вече влиянието на интензификацията върху ефективността¹³. Според И. Илиев ефективността е цел и критерий за интензификацията. Изчисляването на икономическата ефективност най-точно може да се извърши чрез определянето на производителността и фондовъоръжеността на труда през сравняваните периоди и съпоставянето на прираста на производителността на труда с прираста на фондовъоръжеността на труда. Именно прирастната ефективност отразява ролята на интензификацията за развитието на общественото производство.

Интензификацията на производството се определя от ефективното използване на производствените фондове¹⁴. Оценкаването на основните фондове може да се осъществи чрез различни показатели – общи и частни, стойностни и натурални. Ефективността от използването на основните средства се изразява чрез следната формула:¹⁵

$$\Delta_{\phi} = \Phi - \Phi_0 \times K \text{ или } \Delta_{\phi} = \Phi - \Pi \div f_0, \quad (4)$$

където:

¹² Пак там, с. 16.

¹³ Илиев, И. По някои проблеми на интензификацията и ефективността на производството. Интензификация и ефективност на общественото производство. С., Издателство на Българската академия на науките, 1985, с. 47-54

¹⁴ Ковбасюк, Р., Л. Горбунова, А. Ковалев. Анализ эффективности использования производственных ресурсов. М., Финансы и статистика, 1985, с. 45-50

¹⁵ Пак там, стр. 47

$\mathcal{E}_\Phi$ е относителна икономия на фондовете;

Φ и Φ_6 – средногодишна стойност на основните производствени фондове в отчетен и базисен период;

K – индекс на обема на производството в отчетния период в сравнение с базисния;

Π – обем на продукцията в отчетния период;

f_6 – фондоотдаване в базисен период.

Оценяването на ефективността може да се осъществи посредством сравняването на фактическите показатели с плановете и тези от минали периоди. Равнището на интензификация се изчислява по следния начин:¹⁶

$$\Pi = Ч \times P = Ч \times \Phi B \times f, \quad (5)$$

където:

Π е обем на продукцията;

$Ч$ – численост на персонала;

ΦB – фондовъоръженост на един работник;

f – фондоотдаване.

Според В. Стоянов ефективността изразява резултатност, полезност – както от дадено производство, така и от определена дейност. Тя може да бъде разгледана в различни аспекти, но икономическата ефективност е сравнение на две величини – произвеждани блага и ресурси:¹⁷

$$\text{Икономическа ефективност} = \frac{\text{Блага}}{\text{Ресурси}} \quad (6)$$

¹⁶ Пак там, стр. 47

¹⁷ Стоянов, В. Пазарна икономика и ефективност. // Финансово-данъчен контрол, 1999, бр. 3, с. 4

На основание съпоставката между блага и ресурси авторът изтъква два основни индикатора за ефективност – производителност на труда и рентабилност на производството. Производителността на труда се измерва, от една страна, чрез съпоставяне на произведените блага с времето употребено за тяхното производство, а от друга – чрез отношението на произведените блага с хората, които ги произвеждат. Производителността на труда е главен показател за изразяване на ефективността.

Според Д. Белев оценяването на резултата от дейността на една стопанска единица може да се осъществи от икономическа и социална гледна точка или да се обвърже с постигането на определен резултат, който обществото е предопределило като възможност на даден етап от развитието. Икономическият ефект е резултат в абсолютно изражение на дадена бизнес единица или от определена дейност на тази единица.¹⁸ Най-широко използвани показатели за изразяване дейността на дадено предприятие са печалбата и приходите от продажби. Той отдава значение на печалбата като най-точен показател. Същевременно тази печалба е свързана със задоволяване на определени потребности на физическите и юридическите лица. Според него това е социалният ефект, въпреки че печалбата не може да изрази социалната страна. Той препоръчва социалният ефект да бъде представен чрез натурални единици (ако самата дейност позволява) – обема на дейността. Чрез него се изразява оценката за дадена дейност от позицията на обществото. Показателите за изразяване на ефекта са абсолютни величини. От тази гледна точка те са лесни за практическо възприемане и изследване, но притежават недостатък. Това е характерно за всички абсолютни показатели – липсва съпоставимост между тях и размера на предприятието. За това е по-добре да бъдат отнесени към някакъв

---

¹⁸ Белев, Д. Конкурентоспособност и ефективност на агенциите за недвижими имоти. С., Университетско издателство „Стопанство“, с. 246-267

критерий. Обикновено за такива критерии се взимат определени позиции от баланса на предприятието (банката). В този смисъл ефектът се обвързва с други показатели или казано по-друг начин – ефектът, изразен чрез относителни показатели, изразява ефективността.

К. Йоновски счита, че: 1) доходността и ефективността са различни понятия; 2) категориите икономическа ефективност и производителност на труда са взаимосвързани, но не се покриват.¹⁹ Той подчертава, че от методологическа гледна точка е важно да не се допуска отъждествяване между критерия и показателя за социално-икономическа ефективност.

Редица автори в областта на финансовия мениджмънт също използват понятието „икономическа ефективност”. Според В. Адамов ефективността е финансова категория, а не техническо понятие, каквото е производителността.²⁰ Тя е сравнение между различните елементи на производството – финансови, технически, човешки. От гледна точка на фирмата ефективността има два аспекта – доходност на продуктите и рентабилност на капиталите. Чрез икономическата ефективност може да се анализира и оцени фирмата, като измерването на ефективността се осъществява посредством рентабилността – главен критерий за оценяването на ефективността. От друга страна не бива да се подценява и печалбата, защото тя „...е и доказателство за ефективността на взетите управленски решения”.²¹

В тази връзка, интересен е анализа на Н. Бянова относно ефектите от либерализацията на енергийния пазар В ЕС. Изследва структурата на пазара, поведението на участниците и най-вече пазарните резултати.²²

---

¹⁹ Йоновски, К. Аспекти на икономическата ефективност. Евроинтеграционните процеси и предизвикателствата пред стопанската отчетност, анализа и одита. Свищов, 2006, с. 151-154

²⁰ Вж. Адамов, В., Р. Лилова, Ст. Симеонов. Цени и ценова политика. В. Търново, Абагар, 2003, с. 361

²¹ Вж. Адамов, В., Р. Лилова, Ст. Симеонов. Цени и ценова политика. В. Търново, Абагар, 2003, с. 322

²² Buanova, N. Effects of the EU Electricity Markets Opening on Competition and Prices - Ikonomicheski Izsledvania, Volume 30, Issue 1, 2021, Pages 35-69

Т. Трифонов разглежда ефективността в два аспекта. Първият отразява ефективността на публичното дружество. Той пише, че ефективността „... се извършва с цел да се установи неговата способност да генерира приходи от продажбите, с които да е в състояние да възстановява извършените разходи по дейността и да осигурява доходи на неговите собственици.”²³ Вторият аспект оценява ефективността на мениджмънта. За качеството на мениджмънта могат да се направят изводи посредством оценка на финансовите резултати на дружеството. Той използва понятията „доходност”, „възвръщаемост”, „рентабилност”, „ефективност” като синоними.

Икономическата ефективност на ниво фирма често се разглежда като ефективност на производството. Последното се дефинира като комплексно отражение на крайните резултати от използването на всички ресурси за определен период. Ефективността на производството може да се класифицира въз основа на различни признаци:²⁴

- *по резултати* – икономическа и социална;
- *по тип на икономическия ръст* – интензивно и екстензивно ефективно развитие;
- *по място на ефекта* – локален и държавен;
- *според характера на разходите* – текущи и капитални;
- *спрямо метода на изчисление* – абсолютна и сравнителна;
- *според обекта на оценка* – пълна (интегрална), частична (отделна), факторна (многофакторна);
- *според степента на увеличаването на ефекта* – първична, мултипликационна, синергетическа;

²³ Вж. Трифонов, Тр. Корпоративни финанси. С., Издателство Тракия-М, 1999, с. 112

²⁴ Мазурова, И., Н. Белозерова, Т. Подшивалова. Анализ ефективности деятельности предприятия. Издателство Санкт-петербургского государственного университета экономики и финансов, 2010, с. 5-7

- *спрямо структурата на организацията на производството, ефективността* бива: на работното място, на производственото подразделение, на предприятието като цяло.

Всяко човешко деяние е насочено към постигането на определена ефективност. Тя се изразява чрез преследването на определена цел. Ефективността е важно условие за растежа и развитието на съответната фирма, институция, субект. Тя може да се разглежда на различни нива – домакинство, фирма (банка), държава. Друг е въпросът, че различните стопански агенти поставят в основата си различни критерии за ефективност. *Критерият е основното качество, свойство на явлението, което изразява неговата същност. Показателят изразява определена количествена характеристика на критерия.* С цел по-добро отразяване на действителността повечето специалисти препоръчват използване на групи от показатели за изразяване на определен критерий.

В заключение може да се обобщи, че въпросите, засягащи икономическата ефективност, са дискуссионни. За същността и съдържанието на понятието „икономическа ефективност” няма единна трактовка. Налице са различни нюанси в гледищата на отделни автори. Основните причини за това са следните:

- авторите разглеждат термина в различни направления и нива – държава, фирма, конкретна дейност;
- в някои изследвания понятието „икономическа ефективност” се представя от гледна точка ползата на функциониране на дадено предприятие или на конкретна дейност, а в други се обвързва с определена потребност или полза за обществото.

Това ни дава основание да направим извода, че ефективността бива:

- *икономическа* – изразява се като отношение на икономическия ефект към вложения ресурс или разход. Прилага се основно в две разновидности;

- *социално-икономическа (интегрирана)* – повечето автори са на мнение, че социалната страна е съпътстваща на икономическата. В практически аспект социалната ефективност е по-трудно измерима, но по-важното е, че тя е функция на икономическата ефективност.

1.2. Еволюция и сравнителни характеристики на показателите за ефективност

Първите показатели за оценяване на ефективността възникват през 20^{те} години на миналия век.²⁵ Те са лесни за изчисление и за кратък период се възприемат от различни компании в разнородни сфери и отрасли в почти всички страни. Към тях се отнася модела на Дю Понт (The DuPont System of Analysis) и възвръщаемостта на инвестиция капитал (Return On Investment).

Моделът Дю Понт в началото включва като главен показател възвръщаемостта на активите (Return on assets):²⁶

$$\text{Възвръщаемост на активите} = \frac{\text{Чиста печалба}}{\text{Общо активи}} \quad (7)$$

Първоначално аналитиците на химическия концерн са декомпозирали този показател на два елемента (фактора):²⁷

$$\frac{\text{Печалба}}{\text{Активи}} = \frac{\text{Печалба}}{\text{Приходи от продажба}} \times \frac{\text{Приходи от продажба}}{\text{Активи}} \quad (8)$$

Първият елемент е ефективността на приходите от продажби (Return on Sales – ROS):

²⁵ Вж. Гълъбов, М. Балансираната система от показатели (BALANCED SCORECARD – BSC) и алтернативни системи. // Актив, юли 2008, с. 18-25

²⁶ www.investopedia.com (видяно за последен път: 09. 02. 2012)

²⁷ Вж. Трифонов, Т. Корпоративни финанси. С., Издателство Тракия-М, с. 137

$$\text{Ефективност към приходите от продажби} = \frac{\text{Печалба}}{\text{Приходи от продажби}} \quad (9)$$

Благодарение на него е възможно да се сравняват фирми с различни мащаби. Другият елемент е известен в литературата като обръщаемост на активите (Assets Turnover).

Възвръщаемостта на инвестиция капитал се изчислява по следния начин:²⁸

$$\text{Възвръщаемост на инвестициите} = \frac{\text{Приходи от капитал} - \text{Разходи за капитал}}{\text{Инвестиран капитал}} \quad (10)$$

Той се използва и днес за сравняване на различни инвестиции.

Някои автори детайлно представят модела Дю Понт, като използват в зависимост от целта на анализа брутната или нетната печалба.²⁹

През 70-те години на миналия век навлизат нови показатели, характеризиращи ефективността на фирмата. Някои от тях се основават на данни на фондовия пазар – цена/печалба на акция P/E (price to earnings) и чиста печалба на една акция (EPS). Първият се изчислява по следния начин:³⁰

$$P/E = \frac{\text{Цена на една акция (P)}}{\text{Нетна печалба на една акция (EPS)}} \quad (11)$$

²⁸ <http://en.wikipedia.org> (видяно за последен път: 07. 02. 2012)

²⁹ Вж. Адамов, В., А. Захариев, Дж. Холст. Финансов анализ. В. Търново, Издателство „Абагар”, с. 274

³⁰ Вж. Одегов, Ю., К. Абдурахманов, Л. Котова. Оценка эффективности работы с персоналом. М., Издательство Альфа-прес, 2011, с. 82

Прието е това съотношение да се използва за сравнение на фирми от един и същ сектор или спрямо общото за пазара. Само по себе си зависимостта „цена/печалба” на акция не предоставя съществена информация. Възможно е текущото съотношение „цена/печалба” на фирмата да се сравни с неговите исторически стойности.

Чистата печалба на една акция се определя по следния начин:³¹

$$EPS = \frac{\text{Чиста печалба} - \text{дивиденди, подлежащи на изплащане}}{\text{Брой обикновени акции}} \quad (12)$$

Тези показатели се изчисляват по отношение на борсово търгувани фирми.

През 80-те години започва използването на нови показатели за измерване ефективността на фирмата. От огромно значение за аналитиците е модифицирания вариант на модела Дю Понт, в основата на който стои възвръщаемостта на собствения капитал (ROE). Той се базира на концепцията, че финансовите мениджъри трябва да работят за увеличаване на благосъстоянието на акционерите. Моделът ROE е разширена версия на модела Дю Понт, който отчита ефективността на текущите, инвестиционните и финансовите решения. Този модел е важен от гледна точка на собствениците, тъй като измерва доходността, получена от дейността на фирмата от позициите на акционерите:³²

$$ROE = \frac{\text{Чиста печалба след данъци}}{\text{Собствен капитал}} \quad (13)$$

Тази доходност зависи от два фактора:

³¹ Рогова, Е., Е. Ткаченко. Финансовый менеджмент. М., Издательство Юрайт, 2011, с. 54

³² Лимитовский, М., Е. Лобанова, В. Минасян, В. Паламарчук. Корпоративный финансовый менеджмент. М., Издательство Юрайт, 2012, с. 646

- от ефективността на използваните активи;
- от относителния размер на инвестициите на всеки инвеститор.

От една страна, колкото е по-голяма доходността от активите на фирмата, толкова е по-висок доходът за собствениците. От друга страна увеличаването на доходността на акционерите е следствие от изменението на финансовия лост, т.е. от използването на заемния капитал. Ако фирмата създава доход, превишаващ стойността на привлечения капитал, се увеличава възвръщаемостта на акционерния капитал за сметка на финансовия лост. С други думи моделът ROE отразява операционните и финансовите решения на мениджмънта. Моделът се декомпозира на два основни компонента:

$$ROE = \frac{\text{Чиста печалба}}{\text{Активи}} \times \frac{\text{Активи}}{\text{Собствен капитал}} \quad (14)$$

Възвръщаемостта на активите е първият основен компонент, който показва доходността на фирмата. Вторият е финансовия лост, известен още като капиталов мултипликатор. Последният оказва двоен ефект върху стойността на капитала. Финансовият лост увеличава ROE, когато стойността на заемните средства е по-малка от доходността, която се генерират от тези средства. В обратния случай финансовият лост намалява ROE и се отразява негативно върху стойността на акционерния капитал. ROE може допълнително да се разложи на отделни компоненти, които оказват влияние на стойността на фирмата. Стана ясно, че рентабилността на активите е функция на два фактора – доходност на продажбите, които генерира компанията (ROS), и обема на продажбите на база активите. В такъв случай модифицираният модел Дю Понт се декомпозира на три

елемента:³³

$$ROE = NROS \times ATR \times EM = \frac{NI}{SV} \times \frac{SV}{ATA} \times \frac{ATA}{E}, \quad (15)$$

където:

NROS е нетна възвръщаемост от продажбите;

ATR – обръщаемост на актива;

EM – мултипликатор на собствения капитал;

NI – чиста печалба

SV – приходи от продажби;

ATA – средни съвкупни активи;

E – собствен капитал.

На практика върху доходността на акционерния капитал оказват влияние три фактора:

- доходността на всяка продажба;
- количеството продажби на база активите;
- финансовия лост.

Показателят пазарна-балансова стойност (M/B) е съотношение между пазарната цена на една акция и нейната балансова стойност:³⁴

$$\text{Пазарна – балансова стойност} = \frac{\text{Пазарна цена на една акция}}{\text{Балансова цена на една акция}} \quad (16)$$

Този показател сравнява курсовата цена на една акция със счетоводната. Възможни са три варианта:

³³ Вж. по-подробно Адамов, В., Захариев, А., Холст, Дж. Финансов анализ. Издателство „Абагар“, В. Търново, 2006, с. 275

³⁴ Дамодаран, А. Инвестиционна оценка. М., Альпина Бизнес Букс, 2004, с. 683-684

- 1) коефициентът е по-голям от единица. Това означава, че пазарната цена на акцията е по-висока от същата в счетоводните документи и стойността на акционерното богатство нараства;
- 2) коефициентът е по-малък от единица. В този случай пазарната цена на акцията е по-ниска от тази в счетоводните документи и стойността на акционерното богатство намалява;
- 3) коефициентът е равен на единица. Следователно цената на акцията съвпада с балансовата и стойността на акционерното богатство остава неизменно.

Показателят възвръщаемост на чистите активи (RONA) се изчислява по следния начин:³⁵

$$\text{RONA} = \frac{\text{Чиста печалба}}{\text{Дълготрайни активи – чисти оборотни капитали}}. \quad (17)$$

Той изразява доколко фирмата използва ефективно активите и оборотните си капитали. По-високата рентабилност е препоръчителна.

Показателите за ефективност могат да се обособят в няколко групи:³⁶

- 1) финансови методи;
- 2) вероятностни методи;
- 3) качествени методи.

Към *финансовите методи* се отнасят:

- рентабилност на акционерния капитал (ROE);
- рентабилност на активите (ROA);
- рентабилност на инвестирания капитал (ROI);
- показатели за оценяване на инвестициите.

³⁵ www.investopedia.com (видяно за последен път: 13. 02. 2012)

³⁶ Скърянко, В. Банковският менаджмент: учебно пособие. Издателство СПБГУЕФ, 2009, с. 24-25

Последните се разделят на две групи³⁷ – статични (недисконтни) и динамични (дисконтни). Статичните методи не се съобразяват с времевата стойност на парите. Към тях се отнасят:

- метод на срока на откупуването;
- метод на средногодишната норма на възвращаемост;
- метод на броя на оборотите на инвестирания капитал;
- метод на относителната печалба;
- метод на минималната себестойност;
- метод на сравняването на анализирания печалба.

Динамичните методи отчитат времевата стойност на парите. Към тях се включват:³⁸

- метод на нетната настояща стойност (NPV);
- метод на вътрешната норма на възвръщаемост (IRR);
- метод на модифицираната вътрешна норма на възвръщаемост (MIRR);
- метод на индекса на рентабилност (PI);
- анюитетен метод;
- метод на дисконтов период на изплащане (DPP);

Към финансовите методи се отнасят още:

- добавена стойност на интелектуалния капитал (VAIC);
- обща стойност на притежание (ТСО);
- анализ ползи-разходи;
- икономически ефект за потребителя (EVC);
- икономическа добавена стойност (EVA);
- изходна икономическа стойност (EVS);
- общо икономическо въздействие (TEI) и др.

---

³⁷ Ненков, Д. Оценка на инвестициите в реални активи. С., Университетско издателство „Стопанство”, 2008, с. 81-83

³⁸ Адамов, В., Ст. Проданов. Инвестиции. Свищов, АИ „Ценов”, 2013, с. 160-169

Към *вероятностните методи* се отнасят:

- реална цена на опциите (ROV);
- приложен информационен анализ (AIE);

Качествените методи включват:

- система от балансиращи показатели (BSC);
- система от балансиращи IT-показатели (BITS);
- информационна икономика (IE).

Качествените методи се наричат още евристични. Тяхно основно предимство, е че допълват количествените разчети с качествени оценки. Всяка група методи позволява на специалистите самостоятелно да избират най-важните за тях характеристики. Основен недостатък е субективният избор на системата от показатели.

Според някои автори съществуват два подхода за оценяване на ефективността – счетоводен и финансов.³⁹ Счетоводният модел акцентира предимно върху счетоводната печалба. Той се свързва с конструирането на определени показатели, изразяващи дейността на фирмата за отминали периоди. Неговите основни недостатъци са следните:

- не се взимат предвид разходите за капитал;
- не се разглежда развитието на фирмата в перспектива;
- не се отчита рискът;
- не може количествено да измери определени нематериални активи, които не се отразяват в счетоводните отчети.

Тези недостатъци се преодоляват чрез използването на финансовия подход. Той включва методи, които се базират на „времевата стойност на парите”, и методи, отчитащи капиталовите разходи. Именно те са компонентът, по който икономическата печалба се различава от счетоводната, тъй

---

³⁹ Гълъбов. М. Счетоводен или финансов подход при оценяване на икономическата ефективност на дейността на фирмите? // Финанси на фирмата, 1997, бр. 10, с. 26-27

като счетоводният подход третира собствения капитал като безплатен ресурс. Същевременно счетоводните показатели се конструират на база счетоводните отчети, а за финансовите се използва и пазарна информация.

Развитието на показателите за ефективност води до еволюция и на критериите за ефективност. Днес като главен критерий за ефективност се приема стойността. Тя се измерва чрез група показатели, които възникват през 90-те години. Широко използван и препоръчван показател е икономическата добавена стойност (EVA):⁴⁰

$$EVA = NOPAT - WACC \times IC, \quad (18)$$

където:

NOPAT е нетната оперативна печалба след данъци;

WACC – среднопретеглената цена на капитала;

IC – инвестирания капитал.

Чрез математическо преобразуване се получава EVA по модел на спреда:

$$EVA = (ROA - WACC) \times IC. \quad (19)$$

Този модел е създаден от консултантите на Stern Stewart & Co. В основата му лежи идеята за икономическата печалба. За първи път това понятие се използва в края на 18 в. от А. Маршал. На практика това е печалбата, която е намалена с капиталовите разходи. До днес са разработени много варианти на основата на икономическата печалба. Това се дължи на различните корекции, които аналитиците осъществяват и препоръчват.

⁴⁰ Пътев, П., Н. Канарян. Управление на портфейла. В. Търново, Издателство „Абагар”, 2008, с. 391

Спецификата на финансовите институции налага изчисляването на икономическата печалба чрез добавената стойност на акционерния капитал.⁴¹

$$SVA = NOPAT - WACC \times CAPITAL, \quad (20)$$

където:

CAPITAL е собствен капитал.

Стойността на фирмата или инвестициите често се оценява и чрез метода на дисконтираните парични потоци. Съществуват различни модификации, като за банка аналитиците препоръчват следния базов модел:⁴²

$$Ve = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{FCF_{Et}}{(1+Ke)^t}, \quad (21)$$

където:

Ve е пазарна стойност на собствения капитал;

FCF_{Et} – свободен паричен поток на собствения капитал;

Ke – изискуема възвръщаемост на акционерите.

На тази база могат да се обособят две групи показатели за ефективност:

1) *Счетоводни показатели за ефективност:*

- EBITDA (Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization) – Печалба преди лихви, данъци и амортизация;

⁴¹ Largani, M., Taleghani, M. The Investigation and Analysis Application Factors in Financial Decision with Focused on Criteria of Shareholder Value Added and it's Effects on Market Performance Evaluation, 2012 ([http://www.textroad.com/Old%20Version/pdf/JBASR/J.%20Basic.%20Appl.%20Sci.%20Res.,%20\(4\)3391-3396,%202012.pdf](http://www.textroad.com/Old%20Version/pdf/JBASR/J.%20Basic.%20Appl.%20Sci.%20Res.,%20(4)3391-3396,%202012.pdf) – последен достъп: 13.03.2021)

⁴² Шинкаренко, С. Методические подходы к оценке стоимости коммерческих банков в процессе проведения IPO (<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/54455/08-Shinkarenko.pdf?sequence=1> - последен достъп: 14.03.2021)

- EBIT (Earnings Before Interest and Taxes) – Печалба преди лихви и данъци;
- NOPAT (Net Operating Profit After Tax) – Чиста оперативна печалба след данъци;
- NI (Net Income) – Чиста печалба;
- ROIC (Return On Investment Capital) – Рентабилност на инвестицияния капитал;
- ROE (Return On Equity) – Рентабилност на собствения капитал;
- ROS (Return on Sales) – Рентабилност на приходите;
- ROA (Return On Assets) – Рентабилност на активите.

2) *Финансови показатели за ефективност:*

- RI (Residual Income) – Остатъчна печалба;
- EVA (Economic Value Added) – Икономическа добавена стойност;
- NPV (Net Present Value) – Нетна настояща стойност;
- MVA (Market Value Added) - Пазарна добавена стойност;
- P/E ratio (Price/Earnings ratio) – Пазарен множител „Цена/Печалба”;
- EPS (Earnings per Share) – Печалба на акция;
- FCFE (Free Cash Flow to Equity) – Свободен паричен поток за акционерите;
- FCFF (Free Cash Flow to Firm) – Свободен паричен поток за фирмата;
- CFROI (Cash Flow Return on Investment) – Парична рентабилност на инвестициите;
- CVA (Cash Value Added) – Парична добавена стойност;
- SVA (Shareholder Value Added) - Акционерна добавена стойност;
- TSR (Total Shareholder Return) - Обща акционерна доходност;
- TBR (Total Business Return) - Обща доходност на бизнеса.

Развитието на показателите за ефективност е следствие на стремежа на мениджмънта да се оценява обективно дейността на фирмата с цел получаването на по-високи резултати.

Таблица 1.1. Развитие на парадигмите за оценяване ефективността на фирмите⁴³

През 20-те год.	През 70-те год.	През 80-те год.	През 90-те год.
<ul style="list-style-type: none"> • Модел на Дю Понт (Du Pont Model); • Рентабилност на инвестициите (ROI); 	<ul style="list-style-type: none"> • Чиста стойност на една акция (EPS); • Коефициент на съотношение цена на една акция и печалба на една акция (P/E) 	<ul style="list-style-type: none"> • M/B • ROE • RONA • CF 	<ul style="list-style-type: none"> • EVA; • EBITDA • MVA; • BSC; • TSR; • CFROI

През 80-те години на миналия век се наблюдава сериозно разминаване между счетоводните отчети на фирмите и тяхното действително състояние. Това води до създаването на т.нар. финансови показатели, които за да се конструират, са необходими корекции в счетоводните данни.

Важна гледна точка за определянето на ефективността е прилагането на системата от балансиранни показатели (BSC) . Редица автори приемат, че тя е най-успешната концепция за управление на ефективността. Р. Каплан и Д. Нортън разработват нов подход за оценяване ефективността на компаниите.⁴⁴ В своята разработка те включват не само финансови показатели, но и нефинансови параметри – информация за клиентите, вътрешните процеси, обучението и развитието. На практика балансираната система от показатели е методика за анализ, чрез която се осъществява пълна оценка на ефективността на компаниите. Преди появата ѝ фокусът се насочва предимно към определени финансови показатели за ефективност,

⁴³ Вж. Илийчовски, Св. Модел balanced scorecard и cash value added за измерване и оценка ефективността на дейността на бизнес субектите. // Бизнес управление, 2005, бр. 4, с. 40-56

⁴⁴ Вж. Никонова, И., Р. Шамгунов. Стратегия и стойност коммерческого банка. М., Издателство Альпина Бизнес Букс, 2004, с. 161-169

основно в ретроспективен план. Според BSC особено значение има оценяването на компанията в перспектива. За тази цел се разработва Стратегическа карта (strategy map), чрез която се формализира причинно-следствената връзка между управлението и показателите за ефективност. Стратегическата карта включва четири перспективи:

- *Финанси (финансово състояние и финансови резултати)* – в продължение на много години финансовите показатели са водещи при оценяване текущото състояние на компаниите и техните резултати. Тази перспектива показва как компанията работи за повишаване на акционерната стойност и увеличаване ползите на собствениците. Финансовите цели са отправна точка за формиране на другите цели на компанията. Като главен финансов показател в Балансираната система от показатели се включва EVA критерия;
- *Клиенти (как компанията изглежда от гледна точка на своите клиенти)* – тази перспектива определя основните сегменти на пазара, на който компанията реализира своите продукти и услуги. На практика мениджмънтът трябва да погледне от позициите на потребителя и да отговори на въпроса: какво трябва да се направи, за да се купуват продуктите и услугите?
- *Вътрешни процеси (такива с ключова значимост, които определят ефективността на компанията)* – основният акцент на тази перспектива, е че трябва да се разглежда не толкова организацията на отделните подразделения, а ефективното взаимодействие помежду им. Необходимо е да се прецени кои са най-важните процеси в организацията и да се отдели внимание на тях, т.е. те да се подобрят, а останалите – да се игнорират. Оптимизирането на вътрешните процеси дава ключово предимство пред останалите конкуренти. Въздействието върху вътрешните процеси води до положителни резултати върху предходните перспективи – финанси и клиенти.

- *Обучение и ръст* – този аспект отразява навиците, културата на персонала, които са необходими за постигане на вътрешните процеси. Важен елемент е повишаване квалификацията на персонала, степента на удовлетвореност от условията на труд и др.

Тези перспективи изразяват декомпозицията на стратегията. Свързващото звено между тях са причинно-следствените връзки. Последните възникват между целите на перспективите. Всяка перспектива си има цел. Това е основният критерий, характеризиращ желаното състояние на организацията в бъдеще. Именно благодарение на тези цели стратегията се трансформира на оперативно равнище. Важен елемент на BSC са показателите за дейността (measures), благодарение на които стратегията, формулирана в словесна форма, приема количествен израз и става измерима, респ. и целите се трансформират в числен израз. Това е необходимо за последващо управление на процесите за достигане на една или няколко цели. За да изпълняват успешно своите функции, показателите трябва да отговарят на определени изисквания, а именно:

- необходимо е да характеризират стратегическите цели, ключовите фактори на успеха и конкретните действия;
- да бъдат измерими и чувствителни към изменението на характеризираните цели, фактори, действия;
- да са ясно дефинирани – мениджърите и специалистите да ги разбират и изчисляват еднозначно;
- базата данни да е достоверна.

Може да се каже, че тези показатели „работят“, когато достигнат определена числова стойност към даден момент. Това са т.нар. „целеви значения“ (targets)”, представляващи желаните числови стойности за определените срокове, които трябва да бъдат постигнати. За мониторинг на поставените цели се използват показатели, характеризиращи съотношението между целевите значения и фактическите резултати – показатели за

ефективност (performance indicators). Традиционният подход за оценка на ефективността се основава на финансовите показатели, които не позволяват да се преценят всички фактори, оказващи влияние върху успеха. От гледна точка на балансираната система, тази концепция акцентира не само върху финансовите резултати, но и върху факторите, които ги създават – ниво на обслужване на клиентите, знания, ефективност на вътрешните процеси и др. Индикаторите се обособяват в две групи:

- 1) предупреждаващи (leadings indicators) – характеризират състоянието и резултатите в бъдещ период и позволяват на ръководството да предприеме мерки по отстраняването на дадени проблеми;
- 2) исторически (lagging indicators) – прилагат се за проверка на действията, предприети в миналото, но от гледна точка на новите управленски решения. Тяхното използване е по-ограничено.

Съпоставянето на показателите със стратегическите цели е важно условие за реализацията на целевото управление. При това е необходим баланс между прогнозируемите показатели, които се използват при описване на състоянието в перспективен план, и историческите, фиксиращи достигнатите резултати. Характерна особеност на BSC, за разлика от традиционния подход за оценка на ефективността, е нейната избирателност. Тя се концентрира върху ограничено количество параметри от дейността на организацията – ключови фактори на успеха и ключови показатели за ефективността, които са в основата на BSC. Ключовите фактори на успеха са определени дейности, които имат решаващо значение за ефективността на организацията, като се отчитат текущите характеристики на нейната външна и вътрешна среда. Тези фактори за ефективност се групират по определен признак в съответствие с ключовите фактори на успеха. Показателите се ориентират към стратегическите цели на банката. Препоръчва се техния брой да бъде не повече от 5-10. По-малкото количество позволява мениджмънтът да се концентрира и да постигне по-

високи резултати. Оттук произтича т.нар. „принцип 80:20” (принципа на „златното сечение”). Според него 20% от факторите оказват 80% влияние на крайния резултат, а останалите 80% фактори оказват 20% въздействие върху резултата. Следователно тези 20% фактори са най-важните. Необходимо е те да се определят и управляват, за да се постигне желания резултат.

1.3. Дискусионни въпроси на банковата ефективност

Проблемите на банковата ефективност се дискутират в редица научни изследвания в българската и чуждестранната литература. Дискусионните въпроси в тази насока имат разнороден характер. Те могат най-общо да се синтезират по следния начин:

- дискуссионни въпроси, касаещи разглеждането на банковата ефективност от различни гледни точки – ефективност на ресурсите, ефективност на разходите; ефективност на тяхното пазарно присъствие; техническа ефективност, ефективност на преразпределението, социална ефективност; ефективност на персонала и т.н.;
- дискуссионни въпроси, отнасящи се до оценяване на ефективността на съответни нива – банкова система, отделна банка, банков клон, определена дейност, конкретни банкови продукти и услуги;
- дискуссионни въпроси, засягащи едни или други подходи, модели или показатели за анализ и оценка на банковата ефективност;
- дискуссионни въпроси, свързани с отделни аспекти на разглеждане на проблема – оценка на ефективността, базирана на вътрешен анализ, или такава, изградена на основата на външен анализ;
- дискуссионни въпроси, касаещи различното интерпретиране на понятийния апарат и т.н.

В следващото изложение се разглеждат някои от очертаните дискуссионни въпроси.

В специализираната икономическата литература е трудно да се открие еднозначно тълкуване на категорията „банкова ефективност”. Съществуват множеството дефиниции и гледни точки, което води до прилагането на различни подходи при нейното изследване. Трудовете, посветени на ефективността на банките, условно могат да се разделят на две групи:

1. изследвания, отнасящи се до изясняването на някои чисто теоретически аспекти, касаещи дефинирането и описването на категорията „банкова ефективност”;
2. изследвания, свързани с разглеждането на различни методологически и практико-приложни аспекти на банковата ефективност (обосноваване на конкретни модели и провеждане на изследвания, базирани върху определена теоретична основа, върху която се надграждат съответни емпирични проучвания чрез анализиране на реални данни от практиката).

В българската литература С. Статев, използвайки макроподход, предлага система от показатели за измерване на ефективността на ниво банковата система.⁴⁵ Ефективността на банковия отрасъл се анализира още от Н. Неновски, П. Чобанов, Г. Михайлова и Д. Колева. Те прилагат комбинация от традиционни показатели и анализ чрез обгръщане на данните.⁴⁶ На микро ниво М. Гълъбов използва показатели за ефективност на ресурсите и ефективност на разходите на търговската банка.⁴⁷ Ефективността на банките през призмата на присъединяването на България в ЕС се представя от Н. Неновски и К. Тошков.⁴⁸ Сравнителната

---

⁴⁵ Статев, С. Ефективност на банковата система в България. // Банки Инвестиции Пари, 2009, № 5-6, с. 3-10

⁴⁶ Nenovsky N., P. Chobanov, G. Mihaylova, D. Koleva. Efficiency of the bulgarian banking system: traditional approach and data envelopment analysis. 2008 (http://www.nikolaynenovsky.com/uploads/file/N_K_C_M_ICERwp22-08.pdf - последен достъп: 09.09.2021 г.)

⁴⁷ Гълъбов, М. Финансов анализ на търговските банки. //Актив, 2007, № 11, с. 14-18

⁴⁸ Nenovsky N., K. Tochkov. Efficiency of commercial banks in Bulgaria in the wake of EU accession, 2009 (http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_publication/discussion_2009_75_en.pdf - последен достъп: 08.09.2021 г.)

ефективност на банковата дейност се изследва от В. Хаджиев и Н. Станчева чрез прилагането на непараметричен метод, основаващ се на линейното програмиране.⁴⁹ Ефективността на банковият сектор у нас и на отделните групи банки по форма на собственост се разглежда и от Г. Борисова чрез използване на анализа на стохастичната граница.⁵⁰ Проучвания на тенденциите и факторите за ефективността на банките в Р. Македония, чрез използването на гранични методи (анализ чрез обвиване на данните, DEA), се срещат в разработките на К. Войческа.⁵¹ Разглежданата проблематика е отразена в разработките на В. Адамов, главно от позициите на оптимизиране капиталовата структура на банките.⁵² Някои коефициенти за анализ на ефективността се обосновават и от Ж. Въртев.⁵³ Изследване, което кореспондира с отделни аспекти на ефективността, представя Б. Божинов. Авторът проучва доходността и възвръщаемостта на банковите активи чрез коефициентния метод.⁵⁴

В чуждестранната литература въпросите, касаещи дефинирането и измерването на банковата ефективност, преобладават в по-широка степен на детайлност. В руската икономическа литература редица автори работят по този въпрос. В. Ершов осъществява сравнителен анализ на банкови системи на икономики от различен тип и изследва ефективността на банковия сектор в сравнение с други отрасли на икономиката. Той акцентира върху това, доколко трябва да бъде ефективна банковата

---

⁴⁹ Хаджиев, В., Н. Станчева. Анализ на сравнителната ефективност и неговото приложение в банковия сектор. // Известия, 2004, № 2, с. 48-56

⁵⁰ Борисова, Г. Банковата ефективност в България през периода 2007-2013 г.: приложение на метода „Анализ на стохастичната граница“ (SFA). // Диалог, 2014, №4, с. 12-20

⁵¹ Войческа, К. Емпирично изследване на банковата ефективност в Р. Македония. // Икономическа мисъл, 2001, № 1, с. 73-93

⁵² Адамов, В. Управление на капиталите в търговската банка. Свищов, АИ „Ценов“, 2013

⁵³ Въртев, Ж. Отражение на стопанската криза върху финансовите резултати на банките в България. // сп. Народно стопански архив, 2009, бр. 3

⁵⁴ Божинов, Б. Анализ на състоянието и развитието на българската банкова система (2007-2012). Свищов, Библиотека „Стопански свят“, 2013, с. 77-144

индустрия в сравнение с останалите отрасли.⁵⁵ Ефективността на банковата дейност според О. Лаврушин се определя от приходите и печалбата.⁵⁶ Според О. Карачун важен аспект при анализа на ефективността е базата на входно/изходните данни. Той описва различните подходи и техните разновидности относно избора на данните.⁵⁷ За Е. Жарковска основен показател за ефективността на банковата дейност е брутната печалба (преди данъци и разпределение).⁵⁸ Друг важен показател, който характеризира ефективността, е рентабилността на собствения капитал, допълнен със съответния факторен анализ. Според С. Буевич и Г. Королев оценката на ефективността включва оценяване адекватността на капитала и анализ на активните и пасивните операции.⁵⁹ М. Маслак и Б. Буряк препоръчват доходни и разходни показатели за изследване на ефективността, като използват различни подходи за тяхното оценяване.⁶⁰ Система от показатели за изследване ефективността на банките прилагат А. Сидоренко и В. Сосюрко. Индикаторите са групирани по определени признаци, които обхващат различни аспекти на банковата дейност.⁶¹ Подобна система използва и А. Медяник.⁶² Ключови измерители на ефективността, които се базират на балансираната система от показатели, препоръчва Т. Лобанова.⁶³

---

⁵⁵ Ершов, В. Эффективность банковской системы: актуальные аспекты. // Деньги и кредит, 2005, № 10, с. 3-10

⁵⁶ Лаврушин, О. и др. Управление деятельностью коммерческого банка (Банковский менеджмент). М., 2005, с. 225

⁵⁷ Карачун, О. Эффективность и устойчивость финансового положения банков. // Банкауски весник, 2003, № 28, с. 29-38

⁵⁸ Жарковская, Е. Банковское дело. М., Издательство Омега-л, 2006, с. 345-385

⁵⁹ Буевич, Ю., Г. Королев. Анализ финансовых результатов банковской деятельности. М., 2005, с. 32-65

⁶⁰ Маслак, Н., Б. Буряк. Методические подходы к оценке эффективности деятельности банка. // Бизнесинформ, 2009, №.12, с. 187-190

⁶¹ Сидоренко, А., В. Сосюрко. Классификация показателей эффективности и устойчивости финансовых институтов. // Управление в кредитной организации, 2011, № 4, с. 61-70

⁶² Медяник, А. Система показателей оценки эффективности деятельности банка, 2011 (http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_10_1/Medjanik.pdf)

⁶³ Лобанова, Т. Система ключевых показателей эффективности деятельности банка. // Управление в кредитной организации, 2008, № 4, с. 14-18

Характерното е, че тя включва нефинансови индикатори за анализ на ефективността. М. Корнеев също препоръчва балансираната система от показатели за оценяване ефективността на банковата дейност. Той обособява два блока от показатели – първия блок анализира ефективността на стратегическия мениджмънт, а втория – финансовия мениджмънт на банката.⁶⁴ Оценяването на ефективността на банковата дейност може да се установи и чрез таксономичния метод.⁶⁵ Според Н. Кузьминчук и Г. Доля той е изключително прецизен за анализ на дейността на банката във времето. Непараметрични методи за анализ на ефективността се използват от С. Голован, В. Назин и А. Пересецкий.⁶⁶ Авторите З. Завадска, М. Дроздовска и В. Яворски разглеждат ефективността от въвеждането на даден продукт.⁶⁷

В англоезичната икономическа литература проблемите, касаещи банковата ефективност, също са подложени на широка дискусия. През 1957 г. Farrell публикува статия „Измерване на производствената ефективност“⁶⁸, където въвежда понятието „операциона ефективност“. Тя има две съставки:

- производствена или техническа ефективност (technical efficiency);
- ефективност на разпределението (allocative efficiency) .

Техническата ефективност се свързва с получаването на максимално количество продукт (стока или услуга) от влагането на определен набор от

⁶⁴ Корнеев, М. Оценка эффективности банковского менеджмента посредством системы КРІ. TERRA ECONOMICUS, 2011, том 9, с. 107-110

⁶⁵ Кузьминчук, Н., Доля, Д. Методический подход к оценке эффективности деятельности банка методом таксономического анализа. // Бизнесинформ, 2009, № 6

⁶⁶ Голован, С., Назин, В., Пересецкий, А. Непараметрические методы оценки российских банков, 2011 (<http://www.hse.ru/data/2011/03/07/1208109888/01.pdf> - последен достъп: 09.09.2021 г.)

⁶⁷ Вж. Завадска, З., М. Дроздовска, В. Яворски. Банково дело. С., Университетско издателство „Стопанство“, 2004, с. 201-204

⁶⁸ Farrell, M.J. The measurement of productive efficiency//Journal of the Royal Statistical Society, 1957, № 3, 253-290 (<http://www.aae.wisc.edu/aae741/Ref/Farrell%201957.pdf> - последен достъп: 09.09.2021)

ресурси. Казано с други думи банката трябва да използва минимално количество ресурси, за да произведе определен обем от продукти.

Разпределителната ефективност отразява способността на една организация да използва входящите ресурси в оптимални съотношения, имайки предвид техните относителни цени и производствена технология. Тя се отнася до избора между различните технически ефективни комбинации от входящи ресурси, използвани за получаването на максимално количество продукти (стоки и услуги).

През 1966 г. Н. Leibenstein предлага нова разновидност на ефективността – „X-ефективност”.⁶⁹ Тя позволява да се оцени доколко ефективно банката използва своите ресурси за създаването на банков продукт по отношение на най-добрата пазарна практика. Като еталон се използват показателите на най-добрата банка в отрасъла. В този случай те изпълняват ролята на условна граница на производствените възможности или граница на ефективност. Разстоянието, което отделя другите банки от тази граница, показва тяхната неефективност. Именно за определяне на това ниво на неефективност се въвежда понятието „X-неефективност”. В своя модел авторът предполага, че нито една компания не е в състояние да достигне предела на ефективност, тъй като не може да минимализира разходите на единица продукция. Основна причина за това е човешкият фактор – голяма част от действията на служителите и решенията на мениджмънта са обусловени от „ограничена рационалност” (стремежът към максимална икономия в разходването на собствени физически и интелектуални ресурси).

---

⁶⁹ Leibenstein H. Allocative Efficiency X- efficiency. //American Economic Review, 1966, № 56. (<http://msuweb.montclair.edu/~lebelpl/leibensteinxeffaer1966.pdf>- последен достъп: 09.09. 2014)

Wilko Bolt и David Humphrey изследват пазарната ефективност на банките в Европа чрез използването на граничен метод.⁷⁰ Zuzana Iršová анализира ефективността в група страни в Европа чрез метода на стохастичната граница (Stochastic Frontier Approach).⁷¹ Johann Burgstaller оценява ефективността на банките в Австрия чрез прилагането на коефициентния метод.⁷² Подобен подход използват Christian Kalhoefer и Rania Salem. Те анализират доходността на банките в Египет чрез показателите възвръщаемост на собствения капитал и капиталовия мултипликатор.⁷³ Ефективността в контекста на интеграцията на европейските банкови пазари се изследва от Cândida Ferreira чрез използването на параметричните методи SFA и DEA.⁷⁴ Разходната ефективност е обект на разглеждане от Elisabetta Fiorentino, Alexander Karmann и Michael Koetter в Германия⁷⁵, Estelle Brack и Ramona Jimborean във Франция.⁷⁶

Въз основа на проучените разработки, методите за анализ на ефективността могат да се систематизират в две групи:

1) *подход на финансовите коефициенти*

⁷⁰ Bolt, W., Humphrey, D. Bank Competition Efficiency in Europe: A Frontier Approach, 2008 (http://www.dnb.nl/binaries/Working%20paper%20194_tcm46-210265.pdf - последен достъп: 09.09.2021)

⁷¹ Iršová, Z. Bank Efficiency in Transitional Countries: Sensitivity to Stochastic Frontier Design, 2011 (<http://wdi.umich.edu/files/publications/workingpapers/wp998.pdf> - последен достъп: 09.09.2021)

⁷² Burgstaller, J. Bank income and profits over the business and interest rate cycle, 2006 (<http://www.economics.uni-linz.ac.at/papers/2006/wp0611.pdf> - последен достъп: 09.09.2021)

⁷³ Kalhoefer, C., R. Salem. Profitability Analysis in the Egyptian Banking Sector, 2008 (http://mgt.guc.edu.eg/wpapers/007kalhoefer_salem2008.pdf - последен достъп: 09.09.2021)

⁷⁴ Ferreira, C. Efficiency and integration in European banking markets, 2011 (<https://www.repository.utl.pt/bitstream/10400.5/3290/1/dewp8-11.pdf> - последен достъп: 09.09.2021)

⁷⁵ Fiorentino, E., Karmann, A., M. Koetter, M. The cost efficiency of German banks: a comparison of SFA and DEA, 2006 (<http://www.hse.ru/data/198/768/1238/Karmann-paper.pdf> - последен достъп: 09.09.2014)

⁷⁶ Brack E., Jimborean, R. The Cost-Efficiency of French Banks. 2009 (http://www.univ-orleans.fr/gdre09/articles/Jimborean&Brack_juin2009.pdf - последен достъп: 09.09.2021)

Коефициентите се използват в три направления. В първото, е когато се оценява цялостната дейност на банката чрез т. нар. общи показатели, които характеризират ефективността като цяло (приходи/разходи). Второто направление е свързано с използването на показатели, които характеризират ефективността на отделен вид ресурс, т.е. оценява се определен аспект от банковата дейност (напр. ROE, ROA) и др. В третия случай е налице съчетание от общи и частни показатели и взаимнообвързаното им интерпретиране в модел за оценяване на банката. Разбира се, в зависимост от целта на изследванията се прилагат различни системи от индикатори за оценка на дейността на търговската банка.

2) *иконометричен подход*

В основата на този подход е т. нар. „граница на ефективност”. Ефективността на банката или банковия сектор зависи от близостта на показателите към потенциалната или фактическата граница на ефективност. В рамките на иконометричния подход паралелно се развиват параметрични и непараметрични методи за оценяване на ефективността.

Към непараметричните методи се отнасят:

- метод с обгръщане на данни – Data Envelopment Analysis (DEA);
- метод на свободното разположение – Free Disposal Hull (FDH);
- индекс на производителност (productivity indexes).

Към параметричните методи се отнасят:

- метод на стохастичната граница – Stochastic Frontier Approach (SFA);
- метод без спецификация на разпределението – Distribution Free Approach (DFA);
- метод на широката граница – Thick Frontier Approach (TFA).

Най-широко използвания непараметричен метод е DEA. Прилага се основно в две разновидности. Първият вариант е разработен през 1978 г. от

Charnes, Cooper и Rhodes.⁷⁷ Те създават модел за минимизация на разходите, който предполага постоянна възвръщаемост от мащаба (англ. – Constant Return to Scale – CRS). На по-късен етап Banker, Charnes и Cooper⁷⁸ предлагат модел, който предполага променлива възвръщаемост от мащаба (англ. – Variable Return to Scale – VRS). Методът DEA се основава на построяване граница на ефективността, която има форма на изпъкнал конус. Границата е еталон за получаване численото значение на ефективността на всяка от оценяваните банки. Чрез този метод може да се оцени само относителната ефективност на банките, т.е. като се сравняват една с друга. Степента на ефективност се определя в зависимост от близостта към границата на ефективността. Инструментариумът на метода DEA включва прилагане на линейно програмиране, за да се измери ефективността на множество единици.⁷⁹ Необходимо е да се формират входящи/изходящи показатели, на база на които се изчислява ефективността на всяка банка. Възможно е една или няколко банки да се намират на границата на ефективността. Методът DEA позволява да се определи: граница на ефективност, т.е. обособяват се банки, функциониращи като еталон; показатели за ефективност за всяка банка, отразяващи разстоянието до границата на ефективността (банките-еталон приемат стойност единица, а всички останали по-малко от единица); ефективно еталонно множество; ефективни цели за всяка неефективна банка. Основният недостатък е, че не се отчита стохастичната природа на данните.

---

⁷⁷ Charnes, A., W. Cooper, E. Rhodes. Measuring the Efficiency of Decision Making Units, 1978 (<http://www.utdallas.edu/~ryoung/phdseminar/CCR1978.pdf> – последен достъп: 04.03.2021)

⁷⁸ Banker R., A. Charnes, W. Cooper. Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis, 1984 (<http://astro.temple.edu/~banker/DEA/13%20Some%20Models%20for%20Estimating%20Technical%20and%20Scale%20Inefficiencies.pdf> – последен достъп: 04.03.2021)

⁷⁹ Гълъбов, Г. Ефективност на търговските банки в България. // Банки Инвестиции Пари, 2003, бр. 3, с. 2-6.

Методът FDH е частен случай на DEA. Разработен е от Deprins, Simar и Tulkens.⁸⁰ Целта в развитието на този модел е да се гарантира, че оценката на ефективността е в резултат на фактически разглеждани параметри, а не на хипотетически. При него нито една банка не може да достигне състояние на максимална ефективност, защото точките на линиите, които съединяват най-ефективните значения на показателите, не попадат в границата на ефективността. Това е основното предимство пред общия случай – DEA.

Методът индекс на производителност е обикновена оценка на сравнителната производителност между две организации. Изчислява се като отношение между среднопретеглените изходни данни и среднопретеглените входни данни. Индексите на производителност се базират на теорията на индексните числа. За анализ на ефективността на банките се използват индексите на Малмквист⁸¹ (прилага се паралелно с метода DEA, но е възможно и с други методи), Торнквист⁸² и Фишер⁸³ (средна геометрична от индексите на Пааше и Ласперс). Понеже последните дават противоречиви резултати, индексът на Фишер е известен още като „идеален” индекс.

Основните предимства на непараметричните методи са: задължително присъствие на банки със 100% ефективност, не е нужно предварително задаване на граница на ефективност. Основен недостатък е предположението за липса на случайни грешки.

---

⁸⁰ Deprins, D., L. Simar, H. Tulkens. Measuring Labour Efficiency in Post Offices, 1984 (http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-0-387-25534-7_16#page-1 – последен достъп: 04.03.2021)

⁸¹ Kirikal, L. Productivity, the Malmquist Index and the Empirical Study of Banks in Estonia, 2005 (<http://digi.lib.ttu.ee/archives/2006/2006-07/1153225915.PDF> – последен достъп: 04.03.2021)

⁸² Athanasoglou, P., E. Georgiou, C. Staikouras. Assessing output and productivity growth in the banking industry, 2008 (http://mpa.ub.uni-muenchen.de/31996/1/MPRA_paper_31996.pdf – последен достъп: 05.03.2021)

⁸³ Kolet, I., R. Macdonald. The Fisher BCPI: The Bank of Canada's New Commodity Price Index, 2010 (<http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/05/dp10-6.pdf> – последен достъп: 04.03.2015)

Най-широко разпространения от параметричните методи е SFA. Първоначално е разработен като абстрактен иконометричен модел с универсален характер. Две групи автори, от една страна – W. Meeusen и J. van den Broek⁸⁴, а от друга – Aigner, Lovell и Schmidt⁸⁵, независими помежду си, разработват метода на стохастичната граница (SFA). В основата му лежи предположението, че неефективността е разпределена несиметрично. Методът се базира на производствената функция на Коб-Дъглас, която има следния формален вид:

$$f(x, \beta) = \beta_0 \prod_{i=1}^N x_i^{\beta_i}, \quad (22)$$

където:

$f(x, \beta)$ е производствената граница;

β – вектор на неизвестните оценяеми параметри;

x_i – вектор на входните параметри x_i

N – число на входните параметри.

Особеност на метода, е че границата на ефективността се основава на зададена спецификация на нейната функционална форма и включване на случаен компонент. Последният се разлага на две части – показател за неефективност и случайна грешка. Описва се по следния начин:

$$\ln \varepsilon_{it} = \ln U_{it} + \ln V_{it}, \quad (23)$$

където:

U_{it} е компонент, отразяващ неефективността;

⁸⁴ Meeusen, W., J. Broek. Efficiency estimation from cobb-douglas production founction with composed error, 1977 ([http://webkuliah.unimedia.ac.id/ebook/files/meusen%20\(1977\)%20efficinecy%20estimation.pdf](http://webkuliah.unimedia.ac.id/ebook/files/meusen%20(1977)%20efficinecy%20estimation.pdf) - последен достъп: 04.03.2021)

⁸⁵ Aigner, D., K., Lovell, P. Schmidt. Formulation and estimation of stochastic frontier production function models, 1977 (<http://pages.stern.nyu.edu/~wgreene/FrontierModeling/Reference-Papers/Aigner-Lovell-Schmidt-JE1977-ALS.pdf> - последен достъп: 04.03.2021)

V_{it} – компонент, включващ случайната грешка.

Методът DFA предполага наличие на средна ефективност за всяка банка за определено време. Той донякъде повтаря предходния метод с тази разлика, че неефективността не може да бъде отделена от случайната грешка. Подходящ е за провеждане на изследвания с панелни данни. Разработен е от A. Berger, който е модифицирал метода SFA.⁸⁶

Друг параметричен метод, използван рядко в банковия анализ, е методът на широката граница (TFA). Той е разработен от A. Berger и D. Humphrey.⁸⁷ Чрез този метод се оценява средното ниво на ефективност на групата банки, т.е. не се оценява конкретно ефективността на отделната банка, а се изследва общото ниво на ефективност на включените организации.

Параметричните методи притежават някои предимства. Неправилното изчисление на ефективността на една банка не води до грешки в изчисленията на другите банки, не се изисква използването на допълнителни методи за тестване на хипотезите за значимост на получените оценки и влиянието на различни фактори, отчита се възможността за случайна грешка. Основен недостатък, е че трябва предварително да е зададена функция на граница на ефективността.

Важен аспект при анализа на ефективността е избора на входно/изходните данни. В литературата, посветена на банковото дело, съществуват различни подходи относно това какви данни трябва да се изследват.⁸⁸

---

⁸⁶ Berger, A. Distribution-Free Estimates of Efficiency in the U.S. Banking Industry and Tests of the Standard Distributional Assumptions, 1993, (<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=cb6f38e5-e087-4323-9411-6747a5a95bea%40sessionmgr4003&vid=0&hid=4101> - последен достъп: 05.03.2021)

⁸⁷ Berger, A. N., D. B. Humphrey. Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research. // European Journal of Operational Research, 1997, с. 175-212.

⁸⁸ Карачун, О. Ефективност и устойчивост финансово положение банков. // Банкауски весник, 2003

- *производствен подход*

Като входни данни този подход включва трудовите ресурси, материален и финансов капитал. Цената на труда се измерва чрез работната заплата на единица актив. Цената на финансовия капитал е отношение на лихвените разходи към активите. Цената на материалния капитал е отношение на нелихвените операционни разходи към активите. Изходните данни са показатели, които измерват физическия обем на произведените продукти – кредитни, депозитни и др.

- *посреднически подход*

Той има три разновидности: подход на активите, подход на разходите и подход на добавената стойност. Подходът на активите като входни данни обхваща депозитите, трудовите ресурси, физическия капитал и останалите задължения. Като изходни се използват най-вече кредитите и ценните книжа. Подходът на добавената стойност включва предимно кредитите и доходите, като носители на най-висока добавена стойност.

- *операционен подход*

Този подход е известен още като подход на основата на дохода. Като входни данни се използват лихвените и нелихвените разходи. Като изходни данни – лихвените и нелихвените доходи.

- *съвременен подход*

Този подход изследва банката и от гледна точка на риск-мениджмънта. Отделните компоненти на американския модел CAMELS се използват за анализ на банковата дейност.

В банковата теория и практика отсъстват унифицирани разработки от показатели и модели за оценяване на ефективността на банките. Въпреки това, от направеният анализ става ясно, че *банковата ефективност има някои специфични особености*. Заслужава да се отбележат следните:

- *относителен характер* – ефективността трудно може да се оцени количествено в абсолютно измерение. Това може да стане преди

всичко чрез съпоставянето на показателите на конкретна банка спрямо тези на други финансови институции, с които тя може да се сравнява;

- *динамичен характер* – ефективността е индикатор, който постоянно се променя. От тази гледна точка следва да се отчита не само текущата ефективност на банката, но и тенденциите в развитие на нейния ресурсен, производствен и пазарен потенциал за определен период. Дори ако се допусне, че рамката на дейността на конкретна банка не се изменя съществено за определено време, обстоятелството че параметрите в работата на други банки в същото време се променят, това се отразява върху равнището на ефективност на дадената банка;
- *комплексен характер* – дава представа за възможностите на банката да използва целия наличен потенциал, притежаващ разнородни характеристики – финансов, организационен, административен, кадрови и т.н. Банковата ефективност не следва да се оценява едностранчиво. Тя концентрира в себе си представата за разумно управление на целия съществуващ потенциал от разнородни елементи. Една банка може да бъде ефективна в определена насока, но същевременно да няма същите позиции пред своите конкуренти в други аспекти;

Наличието на множество трактовки и методи за измерване на ефективността на банките показва сложността и дискуссионния характер на разглежданата проблематика. На настоящия етап икономическата наука не предлага универсална методология за разрешаване на въпросите, касаещи банковата ефективност. Това означава, че липсва общ или единен критерий за нейното оценяване. В зависимост от теоретичната основа и подходите за изследване се използват различни критерии (мултикритериалност). Особеното в настоящата разработка е, че критериите за оценяване на банковата ефективност се аргументират от позициите на банката,

разглеждана като специфично предприятие. Тези въпроси са очертани по-подробно в следващото изложение.

1.4. Ефективността от позициите на банката като специфично предприятие

Основните генетични стълбове, върху които може да се очертаят характерните особености на банковото предприятие, са следните:

1. Банковото предприятие представлява закономерен и естествен резултат от цялостното развитие на парично-кредитните сделки, процеси и отношения. Това означава, че за него е вътрешно присъщо да извършва сделки, да „произвежда”, да продава и да управлява пари и парични капитали и всички услуги в тази сфера в икономиката. Модерното съвременно банково предприятие е отговорен стопански субект, които произвежда пари и парични капитали, извършва качествени услуги на другите стопански субекти (физически и юридически лица);
2. Известно е, че модерното банково предприятие е завършена институционална форма на парично-кредитните процеси и отношения. То може да регулира (управлява) икономиката директно (чрез парите, кредита и лихвата, които са в негови ръце) и косвено – посредством другите икономически регулатори. Никой в съвременното общество не е в състояние и няма възможност ефективно да прави това. Мястото на банковото предприятие в икономическата система и лостовете, с които то на практика разполага, постепенно и неминуемо превръщат банките в едни от най-важните управленски субекти в стопанския и социалния мениджмънт;
3. Банката е обществена институция. Това е така, защото над 90% от капитала, с който работи едно съвременно банково предприятие, са „пари на другите”, т.е. обществен капитал.⁸⁹ Точно тази генетична

---

⁸⁹ Вж. Стефанова, П. Банки и кредитно посредничество. С., Тракия - М, 2000, с. 170

определеност най-дълбоко го отличава от предприятията на реалния сектор в икономиката. При тях делът на собствения (частния) капитал обикновено е доминиращ в общо ангажирания в стопанския оборот. Това всъщност е материалната основа на самостоятелността и относителната независимост на предприятията от реалния сектор по отношение на обществения интерес.

Именно тези основни или базисни генетични особености предопределят и обуславят съвременния характер на търговската банка. Тя е финансова институция, която възниква и се обособява като специфично предприятие в сферата на паричния сектор, като надстройка на реалния. С други думи произходът или природата на банката детерминира редица *особености в сравнение с обикновеното предприятие*. Съществуват разлики по отношение на:

- *регулацията* – общественият характер на банковите капитали е причина за силната регулация, която намира израз в съответната нормативна уредба. Създаването, функционирането и ликвидацията на търговската банка се определя от множество нормативни документи.⁹⁰ Съществува регулация и на международно ниво. Основната цел на Базелския комитет за ефективен банков надзор е функционирането на стабилни банкови системи. За банковите предприятия е характерно осъществяването на контрол и регулация над редица показатели, което не е типично за предприятията от нефинансовия сектор;
- *суровините* – основната суровина на банковото предприятие е специфична – парите. В по-голямата си част суровината се набавя чрез продажбата на различни видове депозити. От тази гледна точка реализацията на депозитни продукти е едновременно процес на снабдяване със суровини (ресурси). Това е важна отличителна черта от

---

⁹⁰ Вж. www.bnb.bg.

обикновеното предприятие. Тя налага използването на специфични подходи за планиране и прогнозиране на депозитните ресурси (доставките на суровини) в сравнение с нефинансовото предприятие;

- *продуктите* – банките извършват основно продажби на различни видове депозитни и кредитни продукти. Наред с това те осъществяват редица банкови услуги по отношение на платежното посредничество. Банковите продукти имат нематериален (абстрактен) характер. Това засилва конкуренцията, тъй като води до бързото им „копиране” от страна на банките-конкуренти. При предприятията от нефинансовия сектор за пускането нов продукт понякога са необходими инвестиции в нови машини, съоръжения, а най-малкото – технологично време;
- *персонала* – работещите в банката, независимо от длъжностите, които заемат, са високо квалифицирани. Преобладава умствения характер на извършваните трудови операции. На практика съществува непрекъснат процес на обучение на служителите на основата на различни системи на развитие на персонала, наложено от постоянно изменящата се пазарна среда. Друга отличителна черта на банковия персонал, е че всеки отделен служител с действията си съзнателно или не оказва пряко влияние върху резултатите на банката, имиджа и бъдещото развитие;
- *печалбата* – всъщност за сметка на доходите и печалбата се провизират т.нар. „лоши кредити”. При наличие на значителни такива, печалбата се намалява, а понякога е възможно да се формира загуба. Същевременно банките придобиват имущество, предоставено им като залог или ипотечи, което те не могат да превърнат веднага в налични пари. За това е необходимо определено време – месеци, а понякога години. В резултат на този процес, при влошена макроикономическа ситуация (както е сега в България), е възможно в даден момент печалбата да се намалява, а в друг момент да се увеличава драстично, поради продажбата на натрупаните имоти, служещи за обезпечение на кредитите. Това е важна

отлика на банковата от фирмената печалба. За едно предприятие от нефинансовия сектор, при еднакъв обем на дейността за няколко години и при равни други условия, печалбата може да остане неизменна.

Така обособените характеристики са вътрешно присъщи за банковата като предприятие. Те предполагат *анализа и оценяването на ефективността да се осъществи така, че да се съобрази с особеностите на банковото предприятие.* Тези специфики намират израз в използването на редица показатели, които са характерни единствено и само за банките.

Независимо от разгледаните дотук специфични особености, *банковото предприятие притежава редица общи и функционални параметри с останалите предприятия.* Тези параметри са определящи за неговата същност, място и роля в стопанския живот. Съвременното банково предприятие представлява специфична стопанска организация, притежаваща икономическа, административна и юридическа самостоятелност. Организираните в него групи от специалисти, притежаващи съответния инструментариум, спазвайки определени нормативни правила, произвеждат и предлагат на пазара специфична продукция, която се търси и продава. Най-общо банковото предприятие произвежда и търгува с пари и парични капитали. Счита се, че банките купуват парите и паричните капитали по-евтино и ги препродават по-скъпо. Разликата в цените, по които купуват и продават тази ”стока”, формира техния доход. Банковото предприятие работи с пари и парични капитали, които в преобладаващата си част не са негова собственост. На пазара на парите и паричните капитали или на т.нар. глобален финансов пазар, банковото предприятие присъства не като обикновен търговец, а като постоянен участник или маркетмейкър. Наред с някои други финансови институции или посредници, то се специализира в извършването на сделки и операции с финансови активи и осъществява тази дейност постоянно, както за своя, така и за сметка на своите клиенти.

Изхождайки от класическата схема, чрез която се описва всяко предприятие, банковото предприятие се представя като съвкупност от няколко относително самостоятелни, но същевременно взаимно свързани помежду си компоненти: (вж. Фиг. 1)

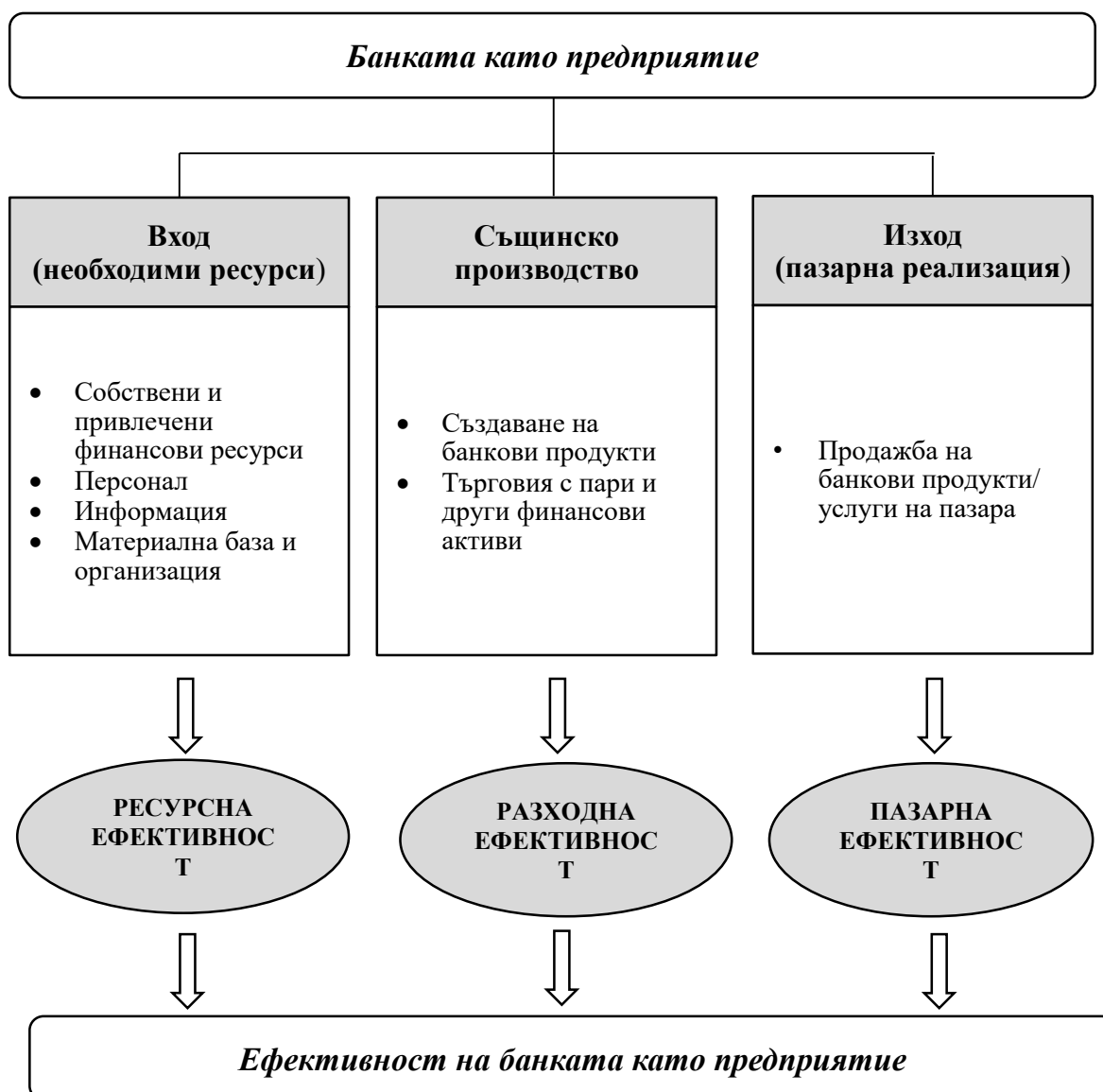
1. *осигуряване на необходимите ресурси („вход“);*
2. *производство на продукти/услуги;*
3. *пазарна реализация („изход“).*

Безспорно банката се стреми да работи ефективно по отношение на всяко едно от тези три звена.

Предназначението на „входа“ на банковото предприятие е да се осигурят ресурсите, необходими за неговото нормално функциониране. От финансова гледна точка те най-често са отражение на пасивите (собствени и привлечени финансови средства) или на отделни елементи от тях. Освен това за предприятията (банките) важен ресурс е човешкият фактор (персоналът) с неговата подготовка, умения, квалификация и знания. Все по-голяма значимост придобиват материалната база и информацията. Следователно ефективността във връзка с използването на ресурсите, или накратко ресурсната ефективност, е съществен компонент, влияещ върху общата банкова ефективност.

В същинското производство се съединяват, „преработват“ и използват набраните ресурси. При него се произвеждат крайните продукти на банковото предприятие. За финансовите институции това са т.нар. парично-кредитни услуги, пари и парични капитали, финансови услуги, както и продукти от рода на оценки, анализи и прогнози. Успоредно с това създаването на банковите продукти и услуги се съпътства с извършването на определени разходи. Възниква проблемът с рационалното управление на последните. Следователно е необходимо ефективността да се анализира и оценява от друг аспект – от гледна точка на разходите. Това обуславя значимостта на разходна ефективност.

Фигура 1.1. Ефективността от позициите на банката като предприятие

Ролята на „изхода“ в системата на банката като предприятие е свързана с пазарната реализация на продуктите и услугите. Тяхната продажба зависи както от вътрешни, така и от външни фактори, които влияят върху равнището на конкурентоспособност на кредитните институции. Конкурентоспособността на банковото предприятие има съществено значение за неговото развитие и просперитет. Банките регулярно провеждат собствени проучвания за своите пазарни позиции по отношение на конкретни продукти, клиенти или пазари. В този смисъл

изследването на пазарната ефективност на банковото предприятие е друг важен аспект от цялостната оценка на неговата ефективност.

В релацията „*необходими ресурси (вход) → същинско производство → пазарна реализация (изход)*“ отделните компоненти имат относителна самостоятелност. Същевременно те са органически свързани помежду си и работят като единно цяло. Затова *взаимодействието на ресурсната ефективност, разходната ефективност и пазарната ефективност детерминират ефективността на банковото предприятие като цяло*. В този смисъл те играят ролята на своеобразни *критерии*, от гледна точка на които тя може да бъде изследвана.

От изложеното дотук може да се направи извода, че ефективността на банката, разглеждана като специфично предприятие, може да се изследва от три гледни точки:

- 1) ресурсна ефективност;**
- 2) разходна ефективност;**
- 3) пазарна ефективност.**

Тези три аспекта представляват относително самостоятелни критерии за оценяване на ефективността. От своя страна очертаните критерии могат да се анализират чрез използването на различни количествени показатели. Обвързването им в една обща система позволява да се изгради цялостен модел за оценяване на банковата ефективност. Върху възможностите за изграждането на такъв модел се фокусира нашето внимание в следващата глава

Глава втора

ИЗГРАЖДАНЕ НА МОДЕЛ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА БАНКОВАТА ЕФЕКТИВНОСТ

След като от теоретически аспект аргументирахме основните гледни точки (критериите) за оценяване ефективността на банката като предприятие (ресурсна ефективност, разходна ефективност и пазарна ефективност), изложението в настоящата глава се фокусира върху изграждането на цялостен модел за оценяване на банковата ефективност на ниво конкретна институция. Той включва: 1) система от подходящо подбрани за нуждите на анализа количествени индикатори за оценяване на всеки отделен критерий. Предлагат се такива показатели, които да почиват на базата на публично достъпна информация и да са съобразени със специфичните особености на българската банкова практика; 2) аргументиране на оценъчна скала за оценяване и сравнителен анализ на съответните показатели за ефективността на банките.

2.1. Система от показатели за анализ на банковата ефективност

2.1.1. Показатели за оценяване на ресурсната ефективност

Ресурсната ефективност е „количество икономически ефект, постигнат с участието на единица ресурс”.⁹¹ На практика икономическият ефект се съпоставя с определен ресурс. По-големите стойности на полученото съотношение изразяват по-висока ресурсна ефективност и обратно. На преден план изпъкват следните въпроси: 1) кой или кои измерители най-добре отразяват икономическия ефект? 2) кои ресурси следва да бъдат включени в анализа? Разбира се, необходимо е да се

---

⁹¹ Гълъбов, М. Финансов анализ на търговските банки. //Актив, 2007, № 11, с. 14

конструират показатели, които най-добре обвързват икономическия ефект с ресурсите, за да може да се оцени адекватно ресурсната ефективност.

Принципно е възможно да се изследва подробно ресурсната ефективност по отделни групи от активи и пасиви. Известно е, че кредитите и ценните книжа формират значителна част от приходите, респ. печалбата на банката. В структурно отношение кредитите доминират и са най-доходоносната част в актива. На тази база чрез показателите доходност на кредитния портфейл и доходност на ценните книжа е възможно да се оцени детайлно ресурсната ефективност на отделни елементи от актива. Същото важи и за пасивите. Условно те се разделят на две големи групи – привлечени средства, като в тях доминират депозитите, и собствен капитал. Ресурсната ефективност на пасивите по отделни групи се изчислява чрез такива показатели като: ефективност на привлечените средства, ефективност на депозитите, цена на привлечените средства, рентабилност на собствения капитал и т.н. Необходимо е да се отбележи, че особеностите на банката като предприятие позволява обособяването на специфични показатели, които са типични за нея. Такива са: чист лихвен марж, чист нелихвен марж и лихвен спред. Характерното за тях е, че оценяват ефективността от посредническата дейност на банката, включвайки като ресурс едновременно комбинираното влияние на активите и пасивите. При тези показатели икономическият ефект е произведен от активите и пасивите на базата на обвързаност между приходите от активите и разходите по пасивите.

По принцип *икономическият ефект* е полученият полезен резултат. Последният може да се изрази чрез стойностни показатели, или натурални единици. Към стойностните показатели се отнасят печалба, приходи, лихви, дивиденди и т.н. Към натуралните единици спадат количество на банковите продукти, брой на сметки, кредити, клиенти, клонове и др. При използването на показатели във физически обем съществува известен

недостатък – не всички банки представят за тях стандартизирана информация в своите отчети. Това поражда трудности по отношение на несъпоставимост и на непълнота. От една страна е ясно, че при наличието на вътрешна информация анализът е по-пълнен и точен, но практически е невъзможно ползването на подобни данни за всички банки у нас. От друга страна нашата цел е да се оцени ресурсната ефективност на база публично достъпни данни. Във връзка с това е най-добре използването стойностни показатели.

Следователно ресурсната ефективност може да се измери чрез множество показатели, които отразяват отделни аспекти, респ. ресурси на банката. Тъй като някои от тях имат еднаква или сходна информационна значимост, за целите на анализа в нашия модел се включва оценяването на следните ключови индикатори за ресурсна ефективност, а именно:

- *рентабилност на банковите активи;*
- *нетен лихвен марж;*
- *добавена стойност;*
- *рисковопретеглена доходност;*
- *производителност на труда.*

Рентабилността на активите (*Return on Assets*) е обобщаващ показател за оценяване ефективността на банковата дейност. Намира се като:⁹²

$$ROA = \frac{\text{Чиста печалба}}{\text{Общо активи}} 100, \quad (24)$$

където:

ROA е рентабилност на активите.

---

⁹² Жарковская, Е. Финансовый анализ деятельности коммерческого банка. М., 2010, с. 290

Показателят изразява колко лева печалба се генерира от единица или сто лева активи. При равни други условия, по-високите му стойности означават нарастване на ефективността на активите и обратно. Редица автори предпочитат да използват печалбата, тъй като тя е функция на приходите и разходите, т.е. основна резултативна величина. В същото време печалбата често се разглежда като важен критерий за ефективност.

Управлението на активите и пасивите е тясно свързано с оптимизиране на чистия лихвен доход и неговата относителна форма – чист лихвен марж. Чистият лихвен доход е разликата между приходите от лихви и разходите за лихви. Ефективното управление на банковите операции намира непосредствено отражение върху него. От една страна се отчитат не само лихвените приходи от кредитирането, но и от операциите с ценни книжа. От друга страна се вземат под внимание лихвените разходи по използването на всички привлечени ресурси – по депозитните продукти и по извъндепозитното финансиране. Всъщност лихвената политика намира отражение в динамиката на лихвените проценти по пасивните и активните операции. На практика това е основната дейност на банката. Чистият лихвен доход отнесен към величината на активите дава представа за **чистия лихвен марж** (*Net Interest Margin*).⁹³

$$NIM = \frac{\text{Приходи от лихви} - \text{Разходи за лихви}}{\text{Общо активи}} 100, \quad (25)$$

където:

NIM е чист лихвен марж.

Добавената стойност (*Value Added*) е общ оценъчен показател за рентабилността и качеството на мениджмънта във връзка с управлението на активите и пасивите:⁹⁴

⁹³ Вълчев Ж., Б. Божинов. Анализ на банковата дейност. Свищов, АИ „Ценов“, 2013, с. 131

⁹⁴ Рабаданова, Д. Методи оценки ефективности банковской деятельности региональных кредитных организаций. // Проблемы современной экономики, 2011, № 04, с. 217-220

$$VA = (n - k)K, \quad (26)$$

където:

VA е добавената стойност;

K – собствения капитал;

n – отношението на печалбата към собствения капитал;

k – отношението на лихвените разходи към привлечените средства.

Приема се, че разликата между рентабилността на собствения капитал (ROE) и цената на привлечените ресурси е компенсацията за риск на инвеститорите в банката. Когато цената на привлечените ресурси надвишава възвръщаемостта на капитала, не се добавя икономическа стойност. Обратно, при условие, че цената на привлечените ресурси е по-малка от възвръщаемостта на капитала, е налице създаване на икономическа стойност. Ако съществува равенство между цената на привлечените ресурси и възвръщаемостта на капитала, добавената стойност е нула. Това означава, че минималното допустимо значение на добавената стойност е нула. Банката трябва да управлява активите и пасивите си така, че в крайна сметка цената на привлечените средства да бъде максимално намалена. Същевременно тя следва да разширява своите финансови операции, които трябва да носят по-висока доходност от разходите за привлечени средства.

Известно е, че банките извършват различни дейности, като някои от тях имат силно изразен рисков профил. Банковият риск е комплексно понятие. Той включва в себе си множество рискове, всеки от които се изследва по специфичен начин. Това поражда известни трудности при избора на подходящ комплексен количествен измерител за неговото оценяване. Смятаме, че за нуждите на настоящото изследване като такъв успешно може да се използва величината на рисковопреетеглените активи. Последните отчитат едновременно влиянието на кредитния риск, пазарния

риск и операционния риск⁹⁵. Както е известно, банките го изчисляват във връзка с определяне на капиталовата си адекватност, съотнасяйки своя собствен капитал (капиталова база) спрямо рисковите си активи. Отчитайки връзката между приходите и рисковопретеглените активи, считаме за целесъобразно използването на един специфичен показател на оценяване на доходността, а именно **рисковопретеглена доходност** (*Risk-weighted Return*) на банката, т.е.:

$$RWR = \frac{\text{Общо приходи}}{\text{Рисковопретеглени активи}} 100, \quad (27)$$

където:

RWR е рисковопретеглена доходност.

По този начин приходите се съотнасят с рисковия профил на банката. Показателят изразява колко приходи се генерират от единица или сто лева рисковопретеглени активи.

Изследването на ефективността на банката няма да е пълно, ако се игнорират човешките ресурси. Дейността на една организация, като се започне от висшия мениджмънт и се стигне до оперативните служители, е зависима от техните компетенции, умения и опит. Редица автори сочат, че ключов фактор за успеха на дадена бизнес-единица е персоналът, защото, „...способността на фирмата да генерира печалба, се оказва функция не само на обема на инвестираните ресурси, но и на способностите, компетенциите и мотивираните усилия на човешките ресурси”⁹⁶. Възможно е да се конструират коефициенти, базирани на отношението на броя на персонала спрямо активите, печалбата или приходите на банката. Във връзка с това считаме за удачно съпоставянето на приходите от нейната основна дейност

⁹⁵ Вж. Наредба № 8 за капиталовите буфери на банките. // ДВ, бр. 40, 2014

⁹⁶ Захариев, А. Финансово управление на човешките ресурси. В. Търново, Абагар, 2006, с. 131

(лихви, такси и комисиони) с броя служители. Показателят изразява **производителността на труда** (*Productivity*):⁹⁷

$$P = \frac{\text{Приходи от продажби}}{\text{Брой служители}}, \quad (28)$$

където:

P е производителността на труда.

Нарастването на производителността на труда на банковия персонал е непосредствен стимулатор за по-голяма ефективност. Колкото коефициентът е по-висок, толкова приходите от продажби на един служител са по-големи или казано по друг начин – по-малко служители създават повече приходи. Обратното – колкото той е по-нисък, толкова приходите от продажби на един служител са по-малки.

2.1.2. Показатели за оценяване на разходната ефективност

Банковите разходи се класифицирани въз основа на различни признаци. В някои случаи те се разграничават на финансови разходи и разходи по икономически елементи. Подобно на доходите разходите също могат да бъдат разделени на две големи групи - лихвени и нелихвени разходи. Банковите разходи се класифицират и в зависимост от икономическия си характер, а именно: финансови разходи, административно-управленски разходи, разходи за обезценки и извънредни разходи.⁹⁸ Разходите на търговските банки могат да бъдат групирани още на административно-стопански и операционни разходи.⁹⁹

⁹⁷ Вос, Б. Корпоративен анализ (второ прераб. и доп. изд.). С., 2006, с. 220

⁹⁸ Вж. Вълчев, Ж., Цит. съч., с.188

⁹⁹ Йотова, Й. и др. Банково счетоводство. Свищов, 1996, с. 241

Разходната ефективност е „...количеството икономически ефект, което се създава с участието на единица разходи”.¹⁰⁰ На практика е налице съпоставяне на икономическия ефект с определени разходи.

Ясно е, че разходната ефективност може да се измери чрез различни индикатори. Те отразяват отделни аспекти, респ. разходи на банката. За нуждите на анализа използваният от нас модел включва оценяването на следните ключови индикатори за разходна ефективност:

- *коэффициент „разходи/приходи”;*
- *административни разходи на единица дейност;*
- *рентабилност на административните разходи;*
- *марж на печалбата в приходите;*
- *коэффициент „разходи за обезценка/общо разходи”.*

Коефициентът „разходи/приходи“ (*Cost/Income ratio*) е обобщаващ показател за оценяване на банковата дейност:¹⁰¹

$$CI = \frac{\text{Общо разходи}}{\text{Общо приходи}} 100 \quad (29)$$

където:

CI е коэффициент „разходи/приходи.

При резултат по-малък от единица (сто) приходите надвишават разходите, което е предпоставка за ефективна дейност и обратно. Той се използва в две разновидности - ефективност на база разходи и приходи. В банковата практика за изчисляване на ефективността се налага коефициентът за ефективност на база приходи. От тази гледна точка, считаме за уместно именно неговото използване в по-нататъшния анализ. В

¹⁰⁰ Гълъбов, М. Финансов анализ на търговските банки. //Актив, 2007, № 11, с. 14

¹⁰¹ Буевич, С., О. Королев. Анализ финансовых результатов банковской деятельности. М., 2005, с. 113

действителност в него намира израз цялостната дейност на банковото предприятие. Приходите и разходите са резултат от финансово-икономическата и организационно-техническата система на функциониране на банката. Те са важни величини, в които е синтезирана информация както от основната дейност (влогонабиране, кредитиране, платежно посредничество), така и от допълнителни операции. Проследявайки динамиката на коефициента „разходи/приходи”, могат да се обосноват съществени изводи относно качеството на мениджмънта, да се очертаят тенденции и да се направят сравнения с други банки или с банковия отрасъл като цяло.

Сравнително голям относителен дял в разходите заемат тези с административно-управленски характер. Те са важен индикатор за политиката на банката относно управлението на персонала и разходите за издръжка. Тези разходи са относително постоянни. Към тях се включват: разходи за персонал, амортизация, наеми, издръжка на офисите, реклама и маркетинг, телекомуникации, застраховки, канцеларски материали и други консумативи, командировки, абонаментни такси и други. Разходите за персонала се състоят от: заплати, социални осигуровки, други възнаграждения и бонуси, обезщетения при пенсиониране. Разгледани и сравнявани на абсолютна база те не представят реално банките, тъй като последните имат различен мащаб. От тази гледна точка най-добре е да се съпоставят с активите. Така се достига до показателя **административни разходи на единица дейност** (*Managerial cost to Assets Ratio*):¹⁰²

$$MCA = \frac{\text{Административно – управленски разходи}}{\text{Активи}} 100, \quad (30)$$

където:

¹⁰² Вж. Божинов Б. Анализ на състоянието и развитието на българската банкова система (2007-2012). Свищов, Библиотека „Стопански свят”, АИ „Ценов”, 2013, с. 17

MCA е административни разходи на единица дейност.

Ниските стойности на коефициента изразяват по-висока ефективност, т.е. на единица актив се извършват по-малко разходи за персонал и управление, и обратно.

Съществена информационна значимост има съпоставката на печалбата с административно-управленските разходи. От връзката между печалбата и разходите за издръжка и управление могат да се направят съществени изводи. Административните разходи отнесени към величината на печалбата дават представа за **рентабилността на административните разходи** (*Return on Managerial cost*):¹⁰³

$$RMC = \frac{\text{Печалба}}{\text{Административно-управленски разходи}} 100, \quad (31)$$

където:

RMC е рентабилността на административните разходи.

Този показател изразява колко печалба се създава от единица или 100 лв. административно-управленски разходи. Високите стойности на коефициента означава, че с по-малко разходи се генерира по-висока норма на печалба и обратно.

Важен оценъчен показател е **марж на печалбата в приходите** (*Return on Revenue*):¹⁰⁴

$$ROR = \frac{\text{Чиста печалба}}{\text{Общо приходи}} 100, \quad (32)$$

където:

¹⁰³ Вж. Одегов, Ю. Абдурахманов, Л. Котова. Оценка ефективности работы с персоналом. М., Издательство Альфа-прес, 2011, с. 82

¹⁰⁴ Жарковская, Е. Банковское дело. М., Омега-л, 2006, с. 383

ROR е марж (дял) на печалбата в доходите.

Той показва какъв е дялът на печалбата в общата сума на приходите или каква част от доходите формират печалбата. Ниските стойности на коефициента се възприемат за негативно явление и обратно. Отразява ефективното управление на разходите и ценовата политика на банковите услуги, отчитайки потребностите на финансовия пазар.

Специфичен показател е **коефициентът „разходи за обезценки/общо разходи”** (*Devalue/Cost ratio*):

$$DC = \frac{\text{Разходи за обезценки}}{\text{Общо разходи}} 100, \quad (33)$$

където:

DC е коефициент „разходи за обезценки/общо разходи“.

Разходите за обезценки по кредитите, разгледани спрямо общите разходи, дават добра представа за ефективността от управлението на кредитния портфейл, в частност индикират за бъдещите загуби от необслужени кредити. Размерът на обезценките зависи от дела на проблемните вземания в общия размер на предоставяните кредити. Нарастването на разходите за обезценки на кредитите спрямо общата сума на разходите се приема за неблагоприятна тенденция, а намалението – за положителна. Наблюдаването на обезценките в абсолютен размер или относителен дял (спрямо определени ресурси или разходи) е от важно значение за мениджмънта на банката.

2.1.3. Показатели за оценяване на пазарната ефективност

Пазарната ефективност е функция на конкурентноспособността на банката. Според Ю. С. Эзрох конкурентноспособността на търговската

банка изразява нейното „преимущество пред банките-конкуренти в определен времеви промеждутък на разглеждания пазар”.¹⁰⁵ В друг аспект тя се определя като обобщаващ показател за ефективното използване на финансовия, производствения и трудовия потенциал.¹⁰⁶ В крайна сметка, „производството на стоки и услуги включва трансформация на ресурси в готови за пазара продукти”.¹⁰⁷

Пазарната ефективност може да се измери чрез различни показатели. Те следва да отразяват пазарните позиции на банката. В настоящата разработка за нуждите на анализа се използва система, която включва оценяването на следните ключови индикатори за пазарна ефективност, а именно:

- *приходи от продажби в процент спрямо активите;*
- *изменение на пазарния дял на приходите от продажби спрямо предходния период;*
- *изменение на пазарния дял на кредитите спрямо предходния период;*
- *изменение на пазарния дял на депозитите спрямо предходния период;*
- *изменение на пазарния дял на оперативните приходи извън продажбите спрямо предходния период.*

Приходите от продажби пряко изразяват присъствието на банката на пазара на финансови продукти и услуги. Те отразяват обхвата и качеството на дейността, свързана с непосредственото обслужване на клиентите. Увеличаването на приходите от продажби показва степента на пазарна ориентация на банката. Те свидетелстват за устойчивостта на нейната пазарна позиция и конкурентноспособност.

---

¹⁰⁵ Эзрох, Ю. Методические основы конкурентоспособности коммерческого банка: Автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Эзрох Юрий Семенович; Новосибирск : 2012. – 24 с.

¹⁰⁶ Завяльов, П. Конкурентноспособность и маркетинг. // Российский Экономический журнал, 1995, № 12, с. 50

¹⁰⁷ Бянов И., Д. Диманов, Сборник по Микроикономика, Издателство „Ай анд Би”, Велико Търново, 2018, стр. 81

Приходите от продажби включват преди всичко приходите от лихви, такси и комисиони, които банките получават в резултат от продажбите на различни продукти/услуги. За нуждите на сравнителния анализ следва да се отчете факта, че финансовите институции с по-големи активи реализират значително повече приходи от продажби в абсолютни стойности в сравнение с тези с по-малко балансово число. За да се елиминира влиянието на големината на банките, съпоставяме приходите от продажби спрямо определена база. Приемаме, че удачен изразител на големината на банката е размерът на нейните активи. Така достигаме до показателя **приходи от продажби в процент спрямо активите** (*Sales Revenue /Assets*), който се изчислява по следния начин:

$$SRA = \frac{\text{Приходи от продажби}}{\text{Сума на активите}} 100, \quad (34)$$

където:

SRA е приходи от продажби спрямо активите.

Той изразява колко лева приходи от продажби се генерират от единица или сто лева активи. По-високите му стойности означават позитивна тенденция и обратно.

Същевременно е интересно да се проследи **изменението на пазарния дял на приходите от продажби спрямо предходния период**, т.е. динамиката на приходите от лихви, такси и комисиони. Показателят изразява ефективността от реализацията на банковите продукти и услуги спрямо останалите конкуренти. Тук значение има и размерът на банката. По-големите банки реализират по-високи приходи и заемат по-голям пазарен дял. Заедно с това измененията при тях по принцип са по-слаби, тъй като приходите в абсолютна величина са високи, но като относителен дял може да се окаже, че промените са незначителни. Нарастването на

показателя с умерени темпове се счита за благоприятна тенденция, а намаляването – за негативна. Същият индикатор може да се приеме и като оценъчен по отношение на банковия мениджмънт:

(35)

$$\Delta MSSR = \frac{\text{Пазарен дял на приходи от продажби}_n - \text{Пазарен дял на приходи от продажби}_{n-1}}{\text{Пазарен дял на приходи от продажби}_{n-1}} 100$$

където:

$\Delta MSSR$ е изменението на пазарния дял на приходите от продажби спрямо предходния период;

n – стойността за дадената година;

$n-1$ – величината през предходната година.

Кредитирането, респ. реализацията на кредитни продукти са основен източник на доходи на банките у нас. От тази гледна точка е важно да се определи пазарната позиция на отделната банка спрямо останалите на кредитния пазар. По принцип пазарната позиция на дадена банка на база публична информация е възможно да се представена по-подробно – според субектите, характера и валутата на кредита. В случая това не е нужно, защото целта е установяване и съпоставяне на пазарния дял на кредитите на ниво банка. Изчислява се чрез показателя **изменение на пазарния дял на кредитите спрямо предходния период**:

$$\Delta MSL \quad (36)$$

$$= \frac{\text{Пазарен дял на кредити}_n - \text{Пазарен дял кредити}_{n-1}}{\text{Пазарен дял кредити}_{n-1}} 100$$

където:

ΔMSL е изменение (прираст или намаление) на пазарния дял на кредитите за дадена година спрямо предходната година.

Предоставянето на повече на брой и по-големи като стойност кредити (при адекватна оценка на кредитоспособността на клиентите) води до увеличаване на приходите, респ. печалбата на банката. В този смисъл тенденцията към нарастване на показателя при равни други условия се приема за благоприятна.

Влогонабирането е другата основна дейност на банките у нас. Реализацията на депозитните продукти води до нарастване на привлечените средства, а качествено управление на ресурсната база има съществено значение за повишаване ефективността на банката. Активността на последната е в пряка зависимост от нейната способност да акумулира подходящи като количество и качество ресурси, т.е. кредитирането се определя от размера на депозитната база. Във връзка с това е удачно да се разгледа изменението на пазарната позиция на банката по отношение на депозитите спрямо предходен период. Изчислява се чрез показателя **изменение на пазарния дял на депозитите спрямо предходния период:**

$$\Delta MSD = \frac{\text{Пазарен дял на депозити}_n - \text{Пазарен дял на депозити}_{n-1}}{\text{Пазарен дял на депозити}_{n-1}} 100 \quad (37)$$

където:

ΔMSD е изменение (прираст или намаление) на пазарния дял на депозитите през дадена година спрямо предходната година.

Наред с кредитирането и влогонабирането, друга основна дейност на банките е извършването на разнородни операции с ценни книжа и сделки с валути. Те също намират отражение върху пазарното присъствие на финансовите институции. С цел по-детайлно изследване на пазарната позиция на банката акцентираме върху пазарния дял на доходите от операциите с ценни книжа и валути. Доходите от тях също имат оперативен

характер. От тази гледна точка използваме показателя **изменение на пазарния дял на оперативните приходи извън продажбите спрямо предходния период**:

(38)

ΔMSO

$$= \frac{\text{Пазарен дял на оперативни приходи извън продажби}_n - \text{Пазарен дял на оперативни приходи извън продажби}_{n-1}}{\text{Пазарен дял на оперативни приходи извън продажби}_{n-1}} \cdot 100$$

където:

ΔMSO е изменение на пазарния дял на оперативните приходи извън продажбите спрямо предходния период.

Намаляването на показателя се приема за негативна тенденция, а увеличаването – за благоприятна.

Анализът на ефективността на банките осъществяваме чрез оценяването на три основни критерия – ресурсна ефективност, разходна ефективност и пазарна ефективност. Това се извършва посредством анализа на пет еднородни показатели, чрез които се изследва всеки един от тези критерии. Следователно моделът обхваща 15 индикатора, отразени в синтезиран вид в табл. 2.1

Табл. 2.1. Критерии и показатели за оценяване ефективността на банковото предприятие

Основни критерии	Индикатори за анализ
РЕСУРСНА ЕФЕКТИВНОСТ	1. Рентабилност на банковите активи (<i>ROA</i>)
	2. Нетен лихвен марж (<i>NIM</i>)
	3. Добавена стойност (<i>VA</i>)
	4. Рисковопретеглена доходност (<i>RWR</i>)
	5. Производителност на труда (<i>P</i>)
РАЗХОДНА ЕФЕКТИВНОСТ	1. Коефициент „разходи/приходи“ (<i>CI</i>)
	2. Административни разходи на единица дейност (<i>MCA</i>)
	3. Рентабилност на административните разходи (<i>RMC</i>)
	4. Марж на печалбата в приходите (<i>ROR</i>)

<i>Основни критерии</i>	<i>Индикатори за анализ</i>
	5. Коефициент „обезценки/общо разходи” (<i>DC</i>)
ПАЗАРНА ЕФЕКТИВНОСТ	1. Приходи от продажби в процент спрямо активите (<i>SRA</i>)
	2. Изменение на пазарния дял на приходите от продажби спрямо предходния период (<i>ΔMSSR</i>)
	3. Изменение на пазарния дял на кредитите спрямо предходния период (<i>ΔMSL</i>)
	4. Изменение на пазарния дял на депозитите спрямо предходния период (<i>ΔMSD</i>)
	5. Изменение на пазарния дял на оперативните приходи извън продажбите спрямо предходния период (<i>ΔMSO</i>)

2.2. Модел за оценяване на банковата ефективност

Настоящото изследване се провежда при наличието на следния ограничител – ползва се публично достъпна информация. То обхваща банките от първа и втора група, съгласно класификацията на БНБ¹⁰⁸ За анализирания период съществува „прехвърляне” на банки от една група в друга, но този факт не оказва влияние върху резултатите.¹⁰⁹ Извън обхвата на проучването остават банките от трета група (клоновете на чуждестранни банки), поради специфичния характер на тяхната дейност. Трудно се намира съпоставимост между търговска банка и клон. Банката като специфично предприятие притежава подразделения, които на пръв поглед са самостоятелни единици – клонове и офиси. Последните „произвеждат” и предлагат разнообразни продукти и услуги. В зависимост от влиянието на редица

¹⁰⁸ Димитрова, Т. Банково обслужване на икономическите агенти. Свищов, Академично издателство „Ценов”, 2013, с. 47-85

¹⁰⁹ Заб.: през 2009 г. „НЛБ БАНКА ЗАПАД – ИЗТОК” се преименува на „НЛБ БАНКА СОФИЯ”, а същата през 2011г. на „Ти Би Ай Банк ЕАД”. През 2008 г. „Българска банка за развитие АД” става правопреемник на „Насърчителна банка”. През 2012 г. френската група „Креди Агрикол” окончателно придобива „Емпорики-Банк България” ЕАД и е лицензирана банка “Креди Агрикол България” ЕАД. През 2014 г. последната се влива в КТБ. През същата година се преименува на Търговска банка „Виктория” ЕАД.

фактори, териториалните поделения се „специализират” в конкретни дейности. Например клонове на дадена банка в определени райони извършват предимно влогонабирателни операции, а в други райони – кредитни. Резултатите от оценяването на ефективността на конкретен клон няма да съвпадат с тези на институцията, която представляват. Казано по друг начин, дейността на банката трябва да се разглежда като единно цяло, което поражда необходимостта от изключване на банките от трета група. От тази гледна точка средните стойности на показателите на ниво банкова система се получават, като стойностите им за отделните банки от първа и втора група се сумират и се разделят на техния брой.

Изследването обхваща периода 2007–2013 г., което не е случайно. От една страна използването на по-ограничен времеви обхват може да създаде трудности при очертаването на тенденциите в развитието на банката. От друга страна, ако разгледаният период е по-продължителен, върху крайната оценка се отразяват фактори, които действат в миналото, но не влияят съществено върху нейното текущо състояние. Освен това обхватът на анализирания период (2007 г. –2013 г.) позволява да се направят съответни изводи относно отражението на стопанската криза върху ефективността на банковата дейност.

Съответните *показатели се изчисляват за всяка отделна банка и се сравняват със средните за банковата система.* На тази основа банките първоначално се обособяват в две категории, съобразно стойностите на анализирания показател – под или над средното за банковата система. Така се разграничават:

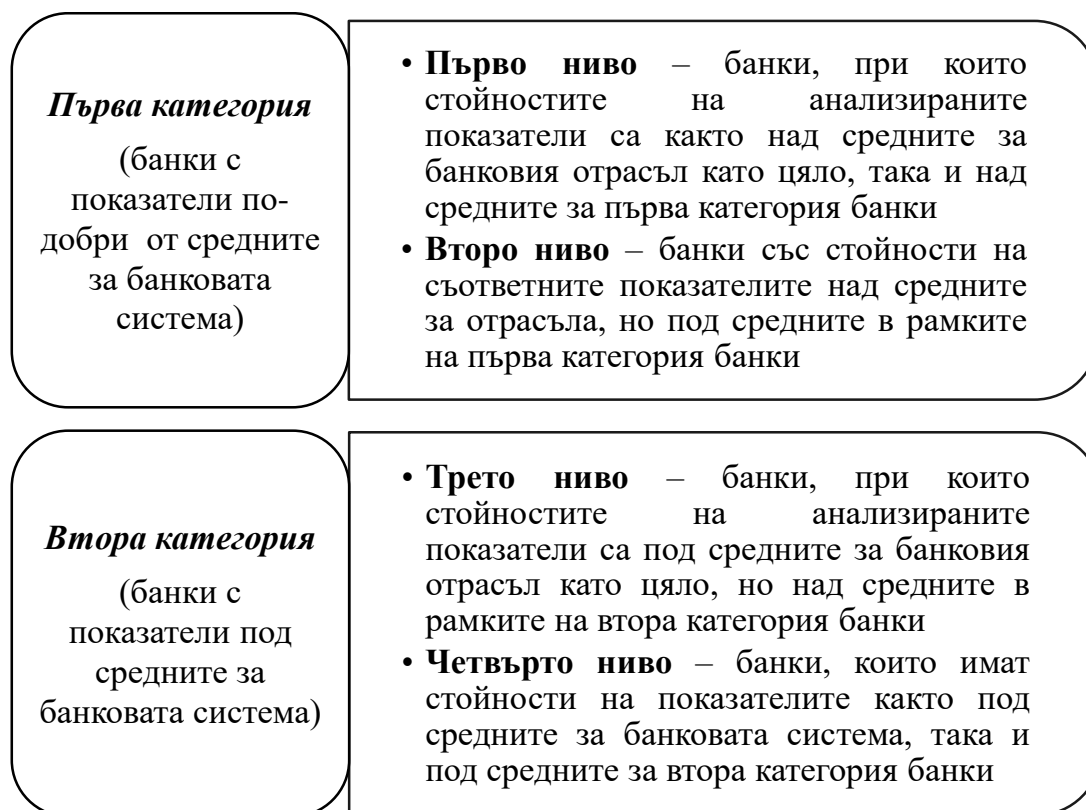
- първа категория – банки, чиито показатели са по-добри от средните за банковата система;
- втора категория – банки, чиито показатели са под средните за сектора.

Дори в рамките на така формираните две категории, стойностите на очертаните показатели се различават съществено – някои са по-близки до

средното за банковата система, а други се отклоняват чувствително от него. Това донякъде затруднява получаването на пълна и прецизна оценка. Поради този факт приемаме за необходимо използването на условна разделителна линия между банките, попадащи в дадена категория. Затова считаме за удачно осъществяването на допълнително групиране, но в рамките на вече обособените категории. За всяка от двете категории банки (с показатели под и над средните за банковата система) се изчислява средната стойност на показателите, но само за отделната категория. Приемаме, че това е условната граница, въз основа на която се извършва по-адекватно групиране на банките съобразно равнището на съответните показатели. Банките, попадащи в дадената категория, се прегрупират спрямо средната величина на съответните показатели, но вътре в рамките на тази категория. На практика се формират общо четири нива, както е показано на фиг. 2.1.

Така обособените четири нива създават възможност за по-прецизно разграничаване и по-точна класификация на банките, съобразно количествените характеристики на съответните индикатори.

Необходимо е да се отбележи, че при някои показатели е в сила правилото, че колкото техните стойности са по-високи спрямо средните за банковата система, толкова това свидетелства за по-висока ефективност и обратно (рентабилност на активите, нетен лихвен марж, добавена стойност, рисковопретеглена доходност, производителност на труда, рентабилност на административните разходи, марж на печалбата в приходите, приходи от продажби спрямо активите, изменение на пазарния дял на приходите от продажби, изменение на пазарния дял на кредитите, изменение на пазарния дял на депозитите и изменение на пазарния дял на приходите извън продажби).

Фиг. 2.1. Равнища на количествена класификация на търговските банки спрямо средното за банковата система

При други показатели („разходи/приходи”, административни разходи на единица дейност и „разходи за обезценки/общо разходи”) е противоположно – при стойности по-ниски спрямо средните за банковата система се отчита по-висока ефективност.

На тази основа се прилага следната оценъчна скала по отношение на всеки отделен показател:

- за банките от първо ниво се присвояват 4 точки;
- за банките от второ ниво – 3 точки;
- за банките от трето ниво – 2 точки;
- за банките от четвърто ниво – 1 точка.

Обобщаващата оценка за равнището на ресурсната ефективност осъществяваме посредством използването на специфичен измерител, който наричаме „индекс на ресурсната ефективност“. Последният изчисляваме

като общата сума от точките, събрани при анализа на индивидуалните индикатори, се раздели на техния брой (5), т.е.

$$I_{RE} = (ROA + NIM + VA + RWR + P)/5, \quad (39)$$

където:

I_{RE} е индекс на ресурсна ефективност.

Крайната оценка за нивото на разходната ефективност извършваме чрез прилагането на съответен измерител, който наричаме „индекс на разходната ефективност“. Изчисляваме го като общата сума от точките, събрани при анализа на индивидуалните индикатори, се раздели на броя на показателите (5), т.е.

$$I_{CE} = (CI + MCA + RMC + ROR + DC)/5, \quad (40)$$

където:

I_{CE} е индекс на разходна ефективност.

Обобщаващата оценка за равнището на пазарната ефективност осъществяваме посредством използването на измерителя „индекс на пазарната ефективност“. Последният изчисляваме като общата сума от точките, събрани при анализа на индивидуалните индикатори, се раздели на броя на показателите (5), т.е.

$$I_{ME} = (SRA + \Delta MSSR + \Delta MSL + \Delta MSD + \Delta MSO)/5, \quad (41)$$

където:

I_{ME} е индекс на пазарната ефективност.

Ясно е, че интервалите, в които може да варират индексите на ресурсна ефективност, разходна ефективност и пазарна ефективност, е между 1 (най-ниско ниво) и 4 (най-високо ниво). За сравнимост в рамките на този общ интервал формираме три отделни диапазона, както е показано в Табл.3.

Табл. 2.2. Характеристики на индексите на ефективността

<i>Характеристика</i>	<i>Индекс на ефективност</i>
Високо ниво на ефективност	3,00 – 4,00
Средно ниво на ефективност	2,00 – 2,99
Ниско ниво на ефективност	1,00 – 1,99

Разчетите за индивидуалните индекси на ресурсна, разходна и пазарна ефективност по-нататък служат като база за изработването на обобщаваща оценка на ефективността на банката като цяло. Крайната оценка за нивото на банкова ефективност осъществяваме посредством прилагането на специфичен измерител, който наричаме „интегрален индекс на ефективността“. За нуждите на съпоставимостта последният изчисляваме по следния начин:

$$I_{IE} = (I_{RE} + I_{CE} + I_{ME})/3, \quad (42)$$

където:

I_{IE} е интегрален индекс на ефективността.

Всъщност интегралният индекс на ефективността представлява стойност, получена при осредняването на индивидуалните индекси на ресурсна ефективност, разходна ефективност и пазарна ефективност. С други думи той изразява комплексното влияние на разнородните компоненти, от които зависи ефективността на банката като предприятие.

На тази основа може да се изгради цялостен модел за мониторинг на ефективността на банките в България.

В заключение могат да се направят следните обобщения:

- **моделът за оценяване на банковата ефективност включва, от една страна, система от подходящи индикатори, почиващи на базата на публично достъпна информация и съобразени със**

специфичните особености на българската банкова практика, а от друга – оценъчна скала за оценяване и сравнителен анализ на съответните показатели за ефективността на банките;

- предназначението на „входа“ на банковото предприятие е да се осигурят ресурсите, необходими за неговото нормално функциониране. Ефективността във връзка с използването на ресурсите е съществен елемент, влияещ върху общата банкова ефективност. В предложения от нас модел се включва оценяването на следните ключови индикатори за ресурсна ефективност, а именно: рентабилност на банковите активи, нетен лихвен марж, добавена стойност, рисковопретеглена доходност и производителност на труда;
- същинското производство се характеризира с това, че там се съединяват, „преработват“ и използват набраните ресурси и се произвеждат крайните продукти на банковото предприятие. Процесът на създаване на банковите продукти и услуги се съпътства с извършването на определени разходи. Възниква проблемът с рационалното управление на разходите. Това обуславя значимостта на разходна ефективност. Тя се оценява чрез такива индикатори като: коефициент „разходи/приходи“, административни разходи на единица дейност, рентабилност на административните разходи, марж на печалбата в приходите и коефициент „разходи за обезценка/общо разходи“;
- ролята на „изхода“ в системата на банката като предприятие е свързана с пазарната реализация на продуктите и услугите. В този смисъл изследването на пазарната ефективност на банковото предприятие е важен аспект от цялостната оценка на неговата ефективност. Тук се акцентира върху такива индикатори като: приходи от продажби в процент спрямо

активите, изменение на пазарния дял на приходите от продажби спрямо предходния период, изменение на пазарния дял на кредитите спрямо предходния период, изменение на пазарния дял на депозитите спрямо предходния период, изменение на пазарния дял на оперативните приходи извън продажбите спрямо предходния период.

В следващата трета глава на монографията се тества приложимостта на този модел за оценяване на банковата ефективност чрез използването на данни от дейността на търговски банки у нас.

Глава трета

ЕМПИРИЧНО ТЕСТВАНЕ НА МОДЕЛА ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА БАНКОВАТА ЕФЕКТИВНОСТ В БЪЛГАРИЯ

В тази глава се прави тестване на предложения модел за анализ на ефективността. Проучването се базира на реални емпирични данни от дейността на търговски банки у нас. В първите три точки на главата се изследват поотделно ресурсната ефективност, разходната ефективност и пазарната ефективност. В четвъртата точка получените междинни резултати се обобщават, за да се достигне до синтезирана оценка за ефективността на банката като предприятие.

3.1. Изследване на ресурсната ефективност на банките в България

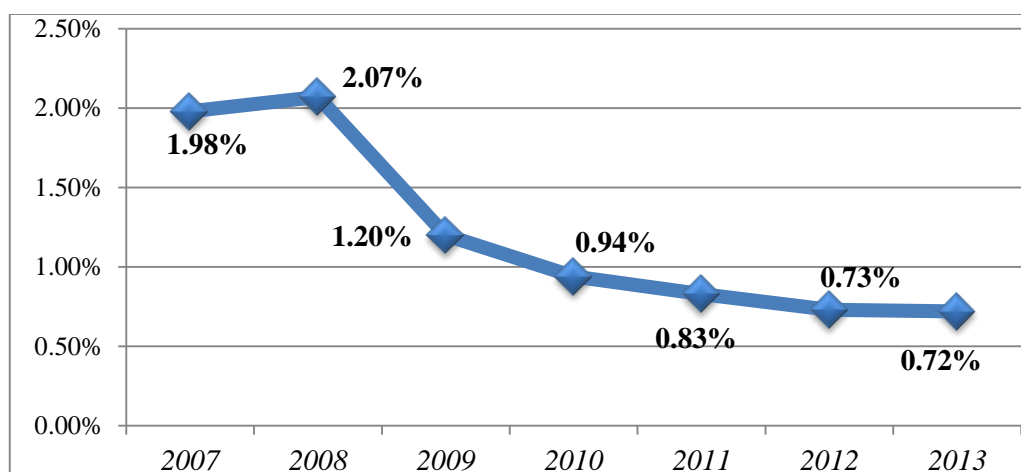
Съгласно очертавания в предходната глава модел за анализ на банковата ефективност, ресурсната ефективност оценяваме чрез система от 5 показателя: рентабилност на активите, чист лихвен марж, добавена стойност, рисковопретеглена доходност и производителност на труда.

В началото насочваме вниманието си върху *рентабилността на банковите активи* – ROA. Рентабилността на активите на банковата система през последните години бележи намаление (вж. фиг. 3.1).¹¹⁰ Средногодишният ѝ темп на изменение за периода 2007–2013 г. е отрицателен (-0,21%). От една страна това се дължи на редуцирането на печалбата. В абсолютно изражение тя се свива от 1 112 432 хил. лв. през 2007 г. на 576 681 хил. лв. през 2013 г. В относителен аспект изменението е -48,16%. От друга страна се очертава тенденция към увеличаване на банковите активи. През 2007 г. те възлизат на 56 187 269 хил. лв., а през 2013 г. достигат 80 323 280 хил. лв. Изменението е с +24136 011 хил. лв. В

---

¹¹⁰ Представените данни в по-нататъшното изложение са по изчисления на автора на базата на публично достъпна информация (<http://www.bnb.bg>)

относително изражение нарастването е с +42,96%. За периода 2007–2013 г. рентабилността на активите на банковата система се увеличава единствено през 2008 г. Това се дължи на факта, че печалбата през същата спрямо предходната година нараства с +22,52%, а активите – с +17,02%. С други думи, темпът на прираст на печалбата изпреварва този на активите. Понижаването на рентабилността е най-силно изразено през 2009 г. Коефициентът се снижава почти двойно и темпът на изменение спрямо 2008 г. приема отрицателна стойност (-0,87%). За същите два периода печалбата намалява с -40,71%, а активите бележат ръст едва с +2,34%.

Фиг. 3.1. Рентабилност на активите (ROA) на банковата система за периода 2007-2013 г.

Може да се каже, че на ниво банкова система печалбата е доминантният фактор, който води до намаляването на рентабилността на активите. За последните две години от анализирания период понижаването на рентабилността е незначително, като темпът на изменение е едва -0,01%. Това може да се отчете като евентуална положителна възможност за „обръщане” на тренда. Характерното за рентабилността на активите на ниво търговски банки (вж. Табл. 3.1.), е че при всички се отчита тенденция към нейното намаление. Макар и с известна условност, банките могат да се групират по следния начин:

- *банки с намаляваща, но положителна рентабилност* – УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Юробанк И Еф Джи България АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, Банка Пиреос България АД, МКБ Юнионбанк АД, Първа инвестиционна банка АД, СИБАНК ЕАД, ПроКредит Банк АД, Търговска Банка Д АД, КТБ АД, ЦКБ АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД, Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД;
- *банки, чиято рентабилност през отделни години приема отрицателни стойности* – ОББ АД, Райфайзенбанк ЕАД, БАКБ АД, Инвестбанк АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД, НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД;
- *банки, които са с отрицателна рентабилност през целия разглеждан период* – Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България.

Погледнато от друг аспект, може да се осъществи сравнение между средния темп на изменение на рентабилността на активите за банковата система спрямо същия за отделните банки. В случая е възможно следното разграничаване:

- *банки, чиито среден темп на изменение е над средното за банковата система, т.е. намалението е по-малко в сравнение със средното за отрасъла* – УниКредит Булбанк АД (-0,20%), Банка ДСК ЕАД (-0,03%), Юробанк И Еф Джи България АД (-0,12%), Сосиете Женерал Експресбанк АД (-0,16%), Алианц Банк България АД (-0,07%), Банка Пиреос България АД (-0,15%), МКБ Юнионбанк АД (-0,04%), Първа инвестиционна банка АД (-0,14%), ПроКредит Банк (България) АД (-0,02%), Търговска Банка Д АД (-0,08%), КТБ АД (-0,04%), Инвестбанк АД (-0,15%), ЦКБ АД (-0,17%), Общинска банка АД (-0,14%), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (-0,11%);

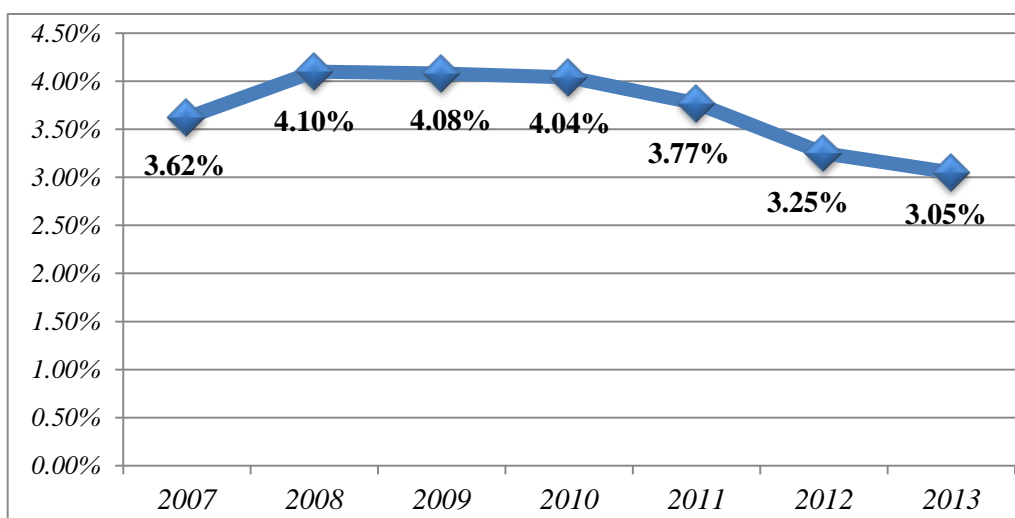
- банки, чиито среден темп на изменение е под средното за банковата система, т.е. намалението е по-голямо в сравнение със средното за отрасъла – ОББ АД (-0,46%), Райфайзенбанк (България) ЕАД (-0,39%), СИБАНК ЕАД (-0,24%), Емпорика Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (-0,51%), БАКБ АД (-1,58%), Интернешънъл Асет Банк АД (-0,39%), ЧПБ Тексим АД (-0,30%), Токуда Банк АД (-0,34%), Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД (-0,33%).

Табл. 3.1. Рентабилност на активите на търговските банки за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	2,80	2,62	1,68	1,41	1,95	1,68	1,58
Банка ДСК ЕАД	2,36	3,06	1,97	1,52	1,00	2,19	2,18
Обединена българска банка АД	3,02	2,69	1,23	0,99	0,45	-0,64	0,25
Юробанк И Еф Джи България АД	1,16	1,79	0,34	0,55	0,25	0,08	0,44
Райфайзенбанк (България) ЕАД	1,59	1,92	0,76	0,67	0,79	0,07	-0,73
Сосиете Женерал Експресбанк АД	1,60	1,48	0,78	1,03	1,44	1,29	0,64
Алианс Банк България АД	1,32	1,28	0,31	0,23	0,70	0,69	0,88
Банка Пиреос България АД	1,02	1,41	1,27	1,08	1,65	0,31	0,10
МКБ Юнионбанк АД	0,73	0,86	0,28	0,25	0,27	0,16	0,48
Първа инвестиционна банка АД	1,19	1,20	0,78	0,62	0,60	0,42	0,35
СИБАНК ЕАД	2,09	1,03	0,23	0,12	0,02	0,48	0,64
Емпорика Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България	-0,57	-0,78	-1,45	-1,32	-2,02	-3,31	-3,60
БАКБ АД	7,41	6,50	2,95	-1,95	-4,57	-2,26	-2,06
ПроКредит Банк (България) АД	1,59	1,28	1,28	0,29	0,67	1,42	1,50
Търговска Банка Д АД	0,52	1,77	1,39	0,59	0,05	0,25	0,07
Корпоративна търговска банка АД	1,31	1,91	2,97	2,75	1,51	1,00	1,06
Инвестбанк АД	0,95	1,01	0,76	0,15	-0,40	-0,05	0,03
Централна кооперативна банка АД	1,30	1,29	1,21	1,02	0,45	0,32	0,29
Общинска банка АД	1,34	1,05	0,27	0,18	0,31	0,59	0,52
Интернешънъл Асет Банк АД	2,47	1,00	2,57	0,71	0,26	0,38	0,11
ЧПБ Тексим АД	1,84	1,81	2,80	0,55	-3,87	-1,32	0,07
Токуда Банк АД	1,36	0,78	0,45	0,09	0,02	0,01	-0,69
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ги Би Ай Банк ЕАД	1,68	1,44	-1,90	-7,29	-6,26	-0,33	1,05
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	2,57	1,58	1,92	2,09	0,61	1,29	0,61

Чистият лихвен марж на банковата система за периода 2007–2013 г. се понижава с -0,57% (вж. Фиг. 3.1). Средногодишният темп на изменение е отрицателна величина (-0,10%). Факторите, които му оказват влияние, са чистият лихвен доход и размерът на активите. В абсолютно изражение

чистият лихвен доход нараства с +417 841 хил. лв. (от 2 032 199 хил. лв. през 2007 г. на 2 450 045 хил. лв. през 2013 г.). В относителен аспект изменението е +20,56%. Както става дума, нарастването на активите за анализирания период е значително (+42,96%). Чистият лихвен марж се понижава, защото темпът на изменение (нарастване) на активите изпреварва този на чистия лихвен доход, т.е. активите нарастват по-бързо в сравнение с увеличаването на чистия лихвен доход.

Фиг. 3.1. Чист лихвен марж на банковата система за периода 2007-2013 г.

Най-висока стойност чистият лихвен марж приема през 2008 г. Това може да се обясни с факта, че нетният доход от лихви през същата спрямо година предходната нараства с +32,49%, а активите с +17,02%. Следователно темпът на нарастване на чистия лихвен доход изпреварва този на активите. Темпът на прираст на чистия лихвен доход за 2009 г. спрямо 2008 г. е значително по-нисък – едва +1,88%, а този на активите +2,34%. За 2010/2009 г. е налице леко увеличение на показателя при чистия лихвен доход и активите съответно с +3,26% и +4,28%. През следващите периоди на сравнение (2011/2010 г., 2012/2011 г. и 2013/2012 г.) темпът на изменение на чистия лихвен доход намалява, като придобива отрицателни стойности (съответно -2,33%, -9,60% и -2,03%), а същият показател при активите е с

положителни стойности (+4,51%, +4,78% и +4,54%). Редно е да се отбележи, че за разглеждания период единствено ЧПБ Тексим АД за 2011 г. и 2012 г. е с отрицателен чист лихвен доход (съответно -78 хил. лв. и -1 100 хил. лв.). Причината е в значително по-големия обем на привлечените ресурси от тази банка в сравнение с предоставените кредити.

На ниво търговски банки е интересно, ако се направи съпоставка между средното изменение на чистия лихвен марж на банките спрямо това на банковата система за периода 2007–2013 г. (вж. Табл. 3.2.). Сравнението позволява кредитните институции да се групират на:

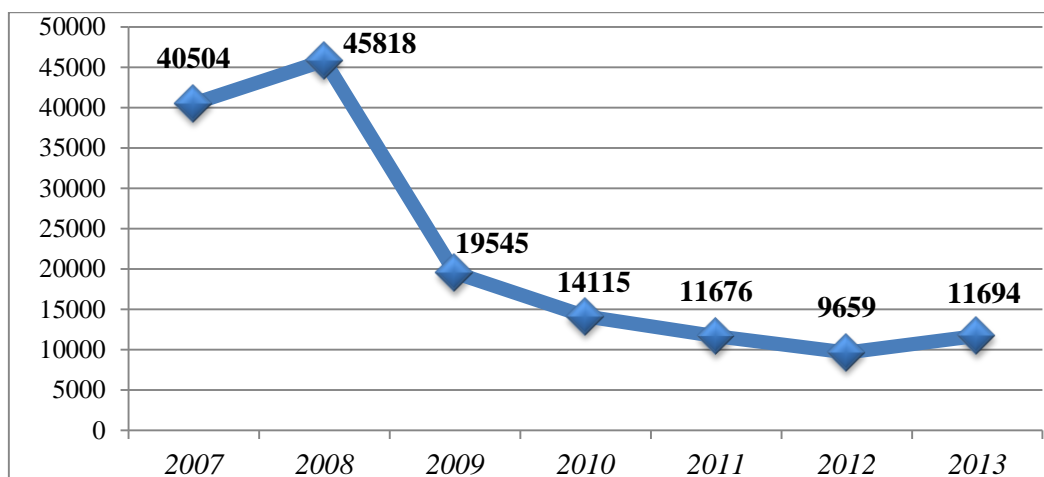
- *банки с положителен среден темп на изменение на чистия лихвен марж* – Банка ДСК ЕАД (0,21%), Райфайзенбанк ЕАД (0,10%), Алианц Банк България АД (0,00%), Банка Пиреос България АД (0,01%), МКБ Юнионбанк АД (0,06%), СИБАНК ЕАД (0,06%), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (0,08%), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (0,34%);
- *банки с отрицателен среден темп на изменение на чистия лихвен марж над средното за банковата система* – ОББ АД (-0,01%), Сосиете Женерал Експресбанк АД (-0,09%), Общинска банка АД (-0,02%), Токуда Банк АД (-0,09);
- *банки с отрицателен среден темп на изменение на чистия лихвен марж под средното за банковата система* – УниКредит Булбанк АД (-0,15%), Юробанк И Еф Джи България АД (-0,18%), Първа инвестиционна банка АД (-0,16%), БАКБ АД (-1,48%), ПроКредит Банк АД (-0,23%) Търговска Банка Д АД (-0,18%), КТБ АД (-0,14%), Инвестбанк АД (-0,31%), ЦКБ АД (-0,36%); Интернешънъл Асет Банк АД (-0,49%), ЧПБ Тексим АД (-0,21%), Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД (-0,13%).

Табл. 3.2. Чист лихвен марж на банките за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	4,19	4,21	3,54	3,79	3,72	3,21	3,28
Банка ДСК ЕАД	4,07	4,76	5,39	5,79	6,11	5,76	5,35
Обединена българска банка АД	3,23	4,5	4,7	5,03	4,47	3,58	3,15
Юробанк И Еф Джи България АД	4,53	4,66	3,89	4,26	4,06	3,75	3,44
Райфайзенбанк (България) ЕАД	3,28	4,2	4,06	4,59	4,46	3,86	3,89
Сосиете Женерал Експресбанк АД	3,7	3,48	3,54	3,5	3,67	3,28	3,15
Алианц Банк България АД	2,83	3,29	2,93	2,79	3,02	2,69	2,84
Банка Пиреос България АД	2,69	3,02	3,71	3,18	4,67	3,65	2,75
МКБ Юнионбанк АД	3,09	2,95	2,74	3,08	3,13	3,15	3,46
Първа инвестиционна банка АД	3,11	3,39	3,05	2,71	2,56	2,14	2,18
СИБАНК ЕАД	2,15	2,89	3,2	2,95	2,44	2,29	2,48
Емпорики Банк ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	2,47	2,53	3,24	3,9	3,24	2,78	2,93
БАКБ АД	9,66	9,62	9,27	6,71	2,29	0,27	0,79
ПроКредит Банк (България) АД	6,71	7,09	6,86	6,06	5,94	5,57	5,31
Търговска Банка Д АД	3,43	5,13	5,06	3,03	1,9	1,97	2,35
Корпоративна търговска банка АД	2,12	2,35	3,22	2,85	2	1,73	1,31
Инвестбанк АД	2,06	3,03	3,52	2,35	1,5	1,03	0,23
Централна кооперативна банка АД	3,63	3,92	3,69	3,01	1,77	1,55	1,46
Общинска банка АД	2,88	3,34	3,35	2,61	3,2	3,1	2,74
Интернешънъл Асет Банк АД	3,98	3,99	4,38	2,7	1,23	1,4	1,02
ЧПБ Тексим АД	3,25	3,83	3,41	1,1	-0,08	-0,9	2,01
Токуда Банк АД	2,43	2,63	3,16	2,42	1,93	2,04	1,88
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	4,95	5,1	5,42	4,8	5,02	4	7
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	3,83	2,82	4,21	3,69	3,27	3,5	3,03

Добавената стойност на банковата система за периода 2007–2013 г. показва тенденция на намаление (вж. Фиг. 3.2). В абсолютен израз изменението е -661 441 хил. лв., а в относителен аспект -71,13%. Средногодишният темп на изменение е -14,25%. Върху добавената стойност оказват въздействие рентабилността на собствения капитал и цената на привлечените ресурси. По-висока степен на значимост има рентабилността на собствения капитал. По принцип тя приема високи стойности в сравнение с цената на привлечените средства. Същевременно, цената на последните е относително постоянна, като колебанието е в рамките на 1%. В динамичен аспект рентабилността на капитала намалява през целия период, докато тенденцията на цената на привлечените ресурси до 2008 г. и след 2009 г. е противоположна.

Фиг. 3.2. Добавена стойност на банковата система за периода 2007-2013 г. (в хил. лв.)

Прави впечатление, че рентабилността на собствения капитал намалява значително – от 18,21% през 2007 г. на 5,09% за 2013 г. Цената на привлечените ресурси слабо нараства – от 2,36% през 2007 г. на 2,90% за 2013 г. Най-висока добавена стойност банковата система генерира през 2008 г. (1 099 627 хил. лв.), като ръстът в относително изражение спрямо предходната година е +13,21%. Рентабилността на собствения капитал се увеличава с +17,43%, а цената на привлечените ресурси с +3,39%. Темпът на изменение спрямо предходен период приема висока отрицателна стойност за 2009/2008 г. (-57,34%). За следващите периоди той има намаляващи отрицателни стойности, като за последния (2013 г. спрямо 2012 г.) е налице значително нарастване (+21,07%).

На ниво търговски банки е интересно да се направи сравнение между средното изменение на добавената стойност на банките спрямо това на банковата система за периода 2007-2013 г. (вж. Табл. 3.3).

Табл. 3.3. Добавена стойност на търговските банки за периода 2007-2013 г. (в хил. лв.)

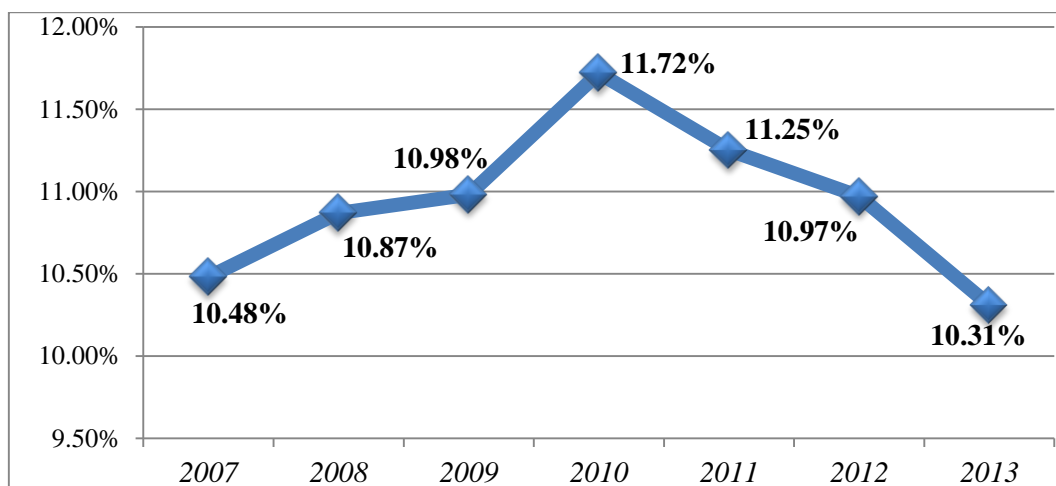
Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	236001,5	260996	154809	123644	193840	172460	165842
Банка ДСК ЕАД	163926,8	225448	120081	76458	46728,8	153295	164826
Обединена българска банка АД	170256,2	174341	62566,5	36192	-7961,4	-79624	-15389
Юробанк И Еф Джи България АД	39887,03	79743,5	-12585,3	4113	-16069	-26148	-3759,4

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Райфайзенбанк (България) ЕАД	82201,63	100066	13097,3	16095	24623	-19561	-59674
Сосиете Женерал Експресбанк АД	24095,97	30030,8	14676,2	20618	38239,3	36559	13727
Алианц Банк България АД	16853,32	15916,8	-727,07	-2263	6727,11	7231,9	12805
Банка Пиреос България АД	27881,38	40989,4	27884,3	27947	27720,7	-12958	-17471
МКБ Юнионбанк АД	5146,37	8902,1	-738,86	-1255	-2852,6	-4285,8	674,4
Първа инвестиционна банка АД	38388,47	32866,5	5960,71	5523,3	13049,8	4301,5	3673,6
СИБАНК ЕАД	34981,49	10049	-5208,6	-9688	-10624	1250,2	7967,4
Емпорики Банк ЕАД/Креди Агрикол/ТБ Виктория ЕАД	-1683,94	-4817,1	-8563,26	-8607	-12957	-18177	-15679
Българо-американска кредитна банка АД	45805,54	44103,7	14066,8	-25085	-45404	-27750	-23523
ПроКредит Банк (България) АД	11227,36	9066,71	8256,02	-806,1	4161,09	14225	15785
Търговска Банка Д АД	716,29	4524,48	4067,91	1586,1	-1322,3	-180,94	-1431,6
Корпоративна търговска банка АД	18954,86	32753,9	47530	61459	45087	36899	36312
Инвестбанк АД	7752,93	7387,02	1909,69	-3889	-10355	-8052,8	-6237,3
Централна кооперативна банка АД	14972,61	14593,3	11294,8	12964	487,64	-2442,5	85,712
Общинска банка АД	12621,24	8718,18	643,55	298,93	1187,11	4588,5	4713,9
Интернешънъл Асет Банк АД	11302,85	3704	10667	1948,5	-784,29	409,62	-1588,2
ЧПБ Тексим АД	573,5	321,85	1077,35	-387,2	-4423,6	-3623,7	-592,07
Токуда Банк АД	3019,93	1037,86	-162,58	-1263	-2009,6	-2039,2	-4766,4
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	2585,72	1867,61	-4599,72	-15155	-6561,7	-1676,8	2271,9
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	4632,71	-2985,5	3071,2	18318	-292,47	7111,6	2086,8

Съпоставянето позволява те да се групират на:

- *банки с положителна добавена стойност за целия период – УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Първа инвестиционна банка АД, КТБ АД, Общинска банка АД;*
- *банки, чиято добавена стойност през отделни години приема отрицателни стойности – ОББ АД, Юробанк И Еф Джи България АД, Райфайзенбанк ЕАД, Алианц Банк България АД, Банка Пиреос България АД, МКБ Юнионбанк АД, СИБАНК ЕАД, БАКБ АД, ПроКредит Банк АД, Търговска Банка Д АД, Инвестбанк АД, ЦКБ АД, Интернешънъл Асет Банк АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД, НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД, Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД;*
- *банки, чиято добавена стойност е отрицателна за целия период – Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България.*

Фиг. 3.3. Рисковопределена доходност на банковата система за периода 2007-2013 г.

Рисковопределената доходност на банковата система за периода 2007–2013 г. не се променя съществено (вж. Фиг. 3.3). Показателен е средният темп на изменение, който бележи незначително намаление (-0,03%). Приходите на отрасъла нарастват с 1 497 048 хил. лв. или с +34,70%. Подобна е тенденцията в развитието на рисковопределените активи. Те се увеличават с 15 212 073 хил. лв. или с +36,95%. Темпът на изменение спрямо предходен период и при двата фактора регистрира най-висок връх през 2008 г. – растеж с +30,80% и +35,67% съответно за приходите и рисковопределените активи. Съпоставяйки измененията на приходите и рисковопределените активи се вижда, че след 2008 г. приходите намаляват с по-малки темпове. За последния период (2013 г. спрямо 2012 г.) тяхното изменение е -2,88%, а това на рисковопределените активи +3,40%.

Сравняването на средния темп на изменение на рисковопределената доходност за банковата система с тази на търговските банки (вж. Табл. 3.4) позволява да се обособят две групи кредитни институции:

- *банки с положителен среден темп на изменение на рисковопределената доходност* – Банка ДСК ЕАД (0,19%), ОББ АД (0,42%), Юробанк И Еф Джи България АД (0,17%), Райфайзенбанк ЕАД

(0,19%), МКБ Юнионбанк АД (0,51%), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (0,54%), ПроКредит Банк АД (0,76%), Търговска Банка Д АД (0,38%), КТБ АД (0,25%), Токуда Банк АД (0,29%), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (2,54%);

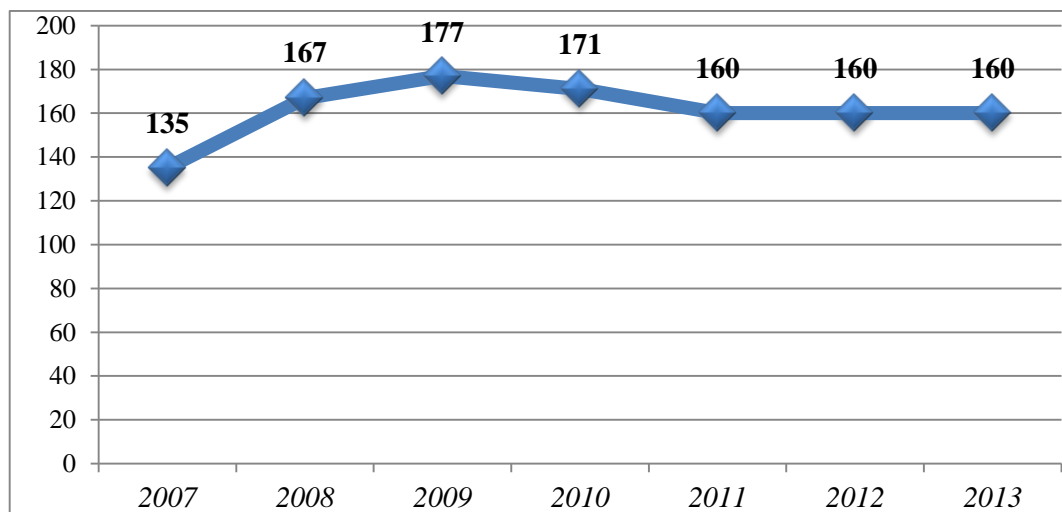
Табл. 3.4. Рисковопретеглена доходност на търговските банки за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	10,05	9,50	8,94	9,52	10,04	8,92	9,05
Банка ДСК ЕАД	10,42	11,43	11,72	13,42	13,22	13,10	11,54
Обединена българска банка АД	9,15	9,94	10,71	13,30	12,93	12,41	11,69
Юробанк И Еф Джи България АД	11,82	13,62	13,13	15,35	13,70	13,09	12,86
Райфайзенбанк (България) ЕАД	9,13	11,88	11,46	11,86	10,98	10,22	10,24
Сосиете Женерал Експресбанк АД	8,02	7,93	7,69	7,47	7,41	7,48	7,25
Алианц Банк България АД	12,41	12,35	12,45	12,90	12,48	11,90	10,93
Банка Пиреос България АД	12,87	8,86	9,53	9,05	11,20	10,42	9,94
МКБ Юнионбанк АД	7,89	9,45	9,75	10,83	10,65	10,85	10,97
Първа инвестиционна банка АД	10,98	12,15	12,46	12,50	11,57	11,53	8,81
СИБАНК ЕАД	12,96	12,07	11,96	13,12	12,78	13,30	10,76
Емпорики Банк ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	7,37	8,28	9,36	11,10	10,02	8,39	10,62
БАКБ АД	14,59	14,21	14,13	11,93	9,09	7,98	6,94
ПроКредит Банк (България) АД	13,06	13,45	14,09	14,45	8,66	13,12	17,61
Търговска Банка Д АД	11,63	12,33	10,83	11,10	10,87	10,69	13,88
Корпоративна търговска банка АД	9,11	9,67	10,85	10,57	8,77	12,78	10,58
Инвестбанк АД	12,17	13,97	15,58	13,21	11,90	12,23	11,17
Централна кооперативна банка АД	11,59	9,27	11,42	12,31	10,91	10,34	9,76
Общинска банка АД	18,36	16,67	14,30	12,11	15,69	19,25	17,53
Интернешънъл Асет Банк АД	12,25	12,36	12,72	11,34	10,93	10,21	9,41
ЧПБ Тексим АД	12,48	14,29	22,14	12,36	13,07	15,60	12,01
Токуда Банк АД	10,54	15,96	11,68	15,81	13,91	12,99	12,25
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	8,79	10,97	9,32	10,84	68,45	6,30	24,02
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	8,23	6,06	7,37	7,58	8,91	6,70	6,65

- банки с отрицателен темп на изменение на рисковопретеглената доходност – УниКредит Булбанк АД (-0,17%), Сосиете Женерал Експресбанк АД (-0,13%), Алианц Банк България АД (-0,25%), Банка Пиреос АД (-0,49%), Първа инвестиционна банка АД (-0,36%), СИБАНК ЕАД (-0,37%), БАКБ АД (-1,28%), Инвестбанк АД (-0,17%),

ЦКБ АД (-0,31%), Общинска банка АД (-0,14%), Интернешънъл Асет Банк АД (-0,47%), ЧПБ Тексим АД (-0,08%), ББР АД (-0,26%).

Производителността на труда на банковата система за периода 2007–2013 г. слабо нараства (вж. Фиг. 3.4).

Фигура 3.4. Производителност на труда на банковата система за периода 2007-2013 г. (в хил. лв.)

В абсолютен размер увеличението е с +25 хил. лв., а в относително изражение +18,52%. Средногодишното изменение на показателя е +3,35%. Приходите от продажби и числеността на персонала бележат увеличение – съответно с +34,04% и +13,23%. По-високият темп на нарастване на приходите от продажби в сравнение с този на числеността на персонала води до увеличение на производителността на труда. Най-високи стойности тя приема през 2009 г., което се дължи на нарастването на приходите от продажби (5 863 851 хил. лв.) и намалението на броя на служителите (32 716 бр.). За 2010 г. има лек спад, който продължава и през 2011 г. През последните три години на анализирания период производителността на труда е постоянна величина. Причината е, че приходите от продажби и броят на служителите се изменят по аналогичен начин.

Табл. 3.5. Производителност на труда на търговските банки за периода 2007-2013 г. (в хил. лв.)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	172	212	209	211	219	211	197
Банка ДСК ЕАД	169	216	233	197	189	173	154
Обединена българска банка АД	179	215	231	221	219	192	187
Юробанк И Еф Джи България АД	139	204	225	196	49	177	169
Райфайзенбанк (България) ЕАД	126	158	164	153	146	134	121
Сосиете Женерал Експресбанк АД	107	126	130	132	139	143	139
Алианц Банк България АД	102	130	146	150	149	148	143
Банка Пиреос България АД	200	281	283	265	309	267	240
МКБ Юнионбанк АД	82	142	168	181	189	171	156
Първа инвестиционна банка АД	151	158	176	178	191	151	190
СИБАНК ЕАД	82	98	107	99	91	102	98
Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	56	92	100	118	120	99	101
БАКБ АД	663	774	748	565	309	188	173
ПроКредит Банк (България) АД	59	62	72	85	95	126	151
Търговска Банка Д АД	121	114	95	93	97	110	110
Корпоративна търговска банка АД	277	336	403	411	500	359	445
Инвестбанк АД	90	109	137	129	125	119	105
Централна кооперативна банка АД	71	77	74	82	85	82	84
Общинска банка АД	68	82	72	68	71	88	81
Интернешънъл Асет Банк АД	66	74	85	79	74	89	87
ЧПБ Тексим АД	27	35	39	37	33	26	27
Токуда Банк АД	72	81	87	136	172	97	84
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	404	480	407	362	206	28	81
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	167	210	491	638	635	666	558

На ниво банки при сравнение на средния темп на изменение на производителността на труда с тази на банковата система (вж. Табл. 3.5), се обособяват следните групи:

- банки с положителен темп на изменение на производителността на труда над средното за банковата система – Юробанк И Еф Джи България АД (37,65%), Сосиете Женерал Експресбанк АД (4,64%), Алианц Банк АД (6,30%), Банка Пиреос АД (4,63%), МКБ Юнионбанк АД (14,22%), Първа инвестиционна банка АД (4,89%), СИБАНК ЕАД (3,55%), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (12,87%), ПроКредит Банк АД (17,25%), КТБ АД (10,11%), Инвестбанк АД (14,09%), Общинска банка АД (14,48%), Интернешънъл Асет Банк АД (5,27%), Токуда Банк АД (7,62%), НЛБ

БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (8,72%), ББР АД (29,62%);

- *банки с положителен темп на изменение на производителността на труда под средното за банковата система* – УниКредит Булбанк АД (2,72%), ОББ АД (1,23%), Райфайзенбанк ЕАД (0,00%), ЦКБ АД (2,99%), ЧПБ Тексим АД (1,29%);
- *банки с отрицателен темп на изменение на производителността на труда* – Банка ДСК ЕАД (-0,55%), БАКБ АД (-17,25%), Търговска Банка Д АД (-1,14%).

От анализа става ясно, че банките демонстрират по-висока ефективност на база ресурси през първата половина на разгледания период – 2008 г. и 2009 г. (вж. Табл. 3.6). Индикаторите за ресурсна ефективност през тези години регистрират най-високи стойности. През следващите години се наблюдава тенденция към намаление на съответните показатели. Това означава занижаване на ресурсната ефективност. При отделни показатели има застой, което може да се тълкува, като евентуално бъдещо „обръщане” на тренда или увеличаване на ефективността. Същевременно интересни са измененията на ресурсната ефективност по отношение на отделните банки. Въз основа на тенденциите в нейното развитие за периода 2007-2013 г. се очертават следните групи:

1. *банки с висока ресурсна ефективност* (Банка ДСК ЕАД);
2. *банки, чиято динамика на ресурсната ефективност е възходяща* (ПроКредит Банк (България) АД, Ти Би Ай Банк ЕАД, КТБ АД, Алианц Банк България АД, МКБ Юнионбанк АД);
3. *банки с относително постоянна по-висока ресурсна ефективност* (УниКредит Булбанк АД, ОББ АД, Юробанк И Еф Джи България АД, Първа инвестиционна банка АД, ББР АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД);

4. банки с относително постоянна по-ниска ресурсна ефективност (Общинска банка АД, Токуда Банк АД, СИБАНК ЕАД, ЧПБ Тексим АД);

5. банки с низходяща тенденция на ресурсна ефективност (БАКБ АД, Банка Пиреос България АД, Интернешънъл Асет Банк АД, ЦКБ АД, Райфайзенбанк (България) ЕАД, Търговска Банка Д АД, Инвестбанк АД);

6. банки с ниска ресурсна ефективност (Емпорики Банк – България ЕАД).

Табл. 3.6. Обобщаваща оценка за ресурсната ефективност на банките в България за периода 2007-2013 г.

Банки	Показатели/точки					Индекс на ресурсна ефективност (IRE)
	ROA	NIM	VA	RWR	P	
2007						
Българо-американска кредитна банка АД	4	4	3	4	4	3,8
УниКредит Булбанк АД	4	3	4	2	3	3,2
Банка ДСК ЕАД	3	3	4	2	3	3,0
Обединена българска банка АД	4	2	4	1	4	3,0
Юробанк И Еф Джи България АД	1	4	2	3	3	2,6
Банка Пиреос България АД	1	1	2	4	4	2,4
ПроКредит Банк (България) АД	2	4	1	4	1	2,4
Интернешънъл Асет Банк АД	3	3	1	4	1	2,4
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК	2	4	1	1	4	2,4
Алианс Банк България АД	2	1	2	4	2	2,2
Първа инвестиционна банка АД	1	2	2	3	3	2,2
СИБАНК ЕАД	3	1	2	4	1	2,2
Централна кооперативна банка АД	2	3	2	3	1	2,2
Насърчителна банка	3	3	1	1	3	2,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	2	3	1	2	2,0
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	3	2	1	2	2,0
Корпоративна търговска банка АД	2	1	2	1	4	2,0
ЧПБ Тексим АД	2	2	1	4	1	2,0
Търговска Банка Д АД	1	2	1	3	2	1,8
Общинска банка АД	2	1	1	4	1	1,8
Инвестбанк АД	1	1	1	3	2	1,6
Токуда Банк АД	2	1	1	3	1	1,6
МКБ Юнионбанк АД	1	2	1	1	1	1,2
Емпорики Банк – България ЕАД	1	1	1	1	1	1,0
2008						
Банка ДСК ЕАД	4	4	4	3	3	3,6
Българо-американска кредитна банка АД	4	4	2	4	4	3,6
Юробанк И Еф Джи България АД	2	4	3	4	3	3,2
УниКредит Булбанк АД	3	3	4	2	3	3,0
Обединена българска банка АД	3	3	4	2	3	3,0
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	3	3	3	2	2,6
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК	1	4	1	3	4	2,6
ПроКредит Банк (България) АД	1	4	1	4	1	2,2
Търговска Банка Д АД	2	4	1	3	1	2,2

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Банки	Показатели/точки					Индекс на ресурсна ефективност (IRE)
	ROA	NIM	VA	RWR	P	
Корпоративна търговска банка АД	2	1	2	2	4	2,2
Алианц Банк България АД	1	2	2	3	2	2,0
Банка Пиреос България АД	1	1	3	1	4	2,0
Първа инвестиционна банка АД	1	2	2	3	2	2,0
Общинска банка АД	1	2	1	4	2	2,0
ЧПБ Тексим АД	2	2	1	4	1	2,0
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	2	2	1	2	1,8
Инвестбанк АД	1	1	1	4	1	1,6
Интернешънъл Асет Банк АД	1	2	1	3	1	1,6
Токуда Банк АД	1	1	1	4	1	1,6
Българска банка за развитие АД	2	1	1	1	3	1,6
МКБ Юнионбанк АД	1	1	1	2	2	1,4
СИБАНК ЕАД	1	1	1	3	1	1,4
Централна кооперативна банка АД	1	2	2	1	1	1,4
Емпорики Банк – България ЕАД	1	1	1	1	1	1,0
2009						
Банка ДСК ЕАД	4	4	4	3	3	3,6
Българо-американска кредитна банка АД	4	4	2	4	4	3,6
ПроКредит Банк (България) АД	3	4	2	4	1	2,8
Обединена българска банка АД	3	3	3	1	3	2,6
Банка Пиреос България АД	3	2	3	1	4	2,6
Корпоративна търговска банка АД	4	1	3	1	4	2,6
Българска банка за развитие АД	4	3	1	1	4	2,6
УниКредит Булбанк АД	3	1	4	1	3	2,4
Юробанк И Еф Джи България АД	1	2	1	4	3	2,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	2	2	3	2	2,2
Първа инвестиционна банка АД	2	1	2	4	2	2,2
Централна кооперативна банка АД	3	2	2	3	1	2,2
Интернешънъл Асет Банк АД	4	3	2	1	1	2,2
ЧПБ Тексим АД	4	1	1	4	1	2,2
НЛБ БАНКА СОФИЯ	1	4	1	1	4	2,2
Инвестбанк АД	2	1	1	4	2	2,0
Търговска Банка Д АД	3	3	2	1	1	2,0
Алианц Банк България АД	1	1	1	4	2	1,8
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	1	2	1	2	1,6
СИБАНК ЕАД	1	1	1	3	1	1,4
Общинска банка АД	1	1	1	3	1	1,4
Токуда Банк АД	1	1	1	3	1	1,4
МКБ Юнионбанк АД	1	1	1	1	2	1,2
Емпорики Банк – България ЕАД	1	1	1	1	1	1,0
2010						
Банка ДСК ЕАД	4	4	4	4	3	3,8
Обединена българска банка АД	3	3	3	4	4	3,4
УниКредит Булбанк АД	4	2	4	2	3	3,0
Корпоративна търговска банка АД	4	1	4	2	4	3,0
Юробанк И Еф Джи България АД	2	3	2	4	3	2,8
Българска банка за развитие АД	4	2	3	1	4	2,8
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	3	3	3	2	2,6
Българо-американска кредитна банка АД	1	4	1	3	4	2,6
Банка Пиреос България АД	3	1	3	1	4	2,4
ПроКредит Банк (България) АД	1	4	2	4	1	2,4
Сосиете Женерал Експресбанк АД	3	2	3	1	2	2,2
Първа инвестиционна банка АД	2	1	2	3	3	2,2
НЛБ БАНКА СОФИЯ	1	3	1	2	4	2,2
Централна кооперативна банка АД	3	1	2	3	1	2,0
Токуда Банк АД	1	1	2	4	2	2,0
Алианц Банк България АД	1	1	2	3	2	1,8

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Банки	Показатели/точки					Индекс на ресурсна ефективност (IRE)
	ROA	NIM	VA	RWR	P	
МКБ Юнионбанк АД	1	1	2	2	3	1,8
Инвестбанк АД	1	1	1	4	2	1,8
ЧПБ Тексим АД	2	1	2	3	1	1,8
Емпорика Банк – България ЕАД	1	2	1	2	2	1,6
Търговска Банка Д АД	2	1	2	2	1	1,6
Общинска банка АД	1	1	2	3	1	1,6
Интернешънъл Асет Банк АД	2	1	2	2	1	1,6
СИБАНК ЕАД	1	1	1	3	1	1,4
2011						
Банка ДСК ЕАД	3	4	3	4	3	3,4
Банка Пиреос България АД	4	3	3	2	4	3,2
УниКредит Булбанк АД	4	2	4	2	3	3,0
Обединена българска банка АД	2	3	1	4	3	2,6
Ти Би Ай Банк ЕАД	1	4	1	4	3	2,6
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	3	3	2	2	2,4
Първа инвестиционна банка АД	2	1	3	3	3	2,4
Корпоративна търговска банка АД	3	1	3	1	4	2,4
Юробанк И Еф Джи България АД	1	3	1	4	2	2,2
Сосиете Женерал Експресбанк АД	3	2	3	1	2	2,2
Общинска банка АД	2	2	2	4	1	2,2
Токуда Банк АД	1	1	2	4	3	2,2
Българска банка за развитие АД	2	2	2	1	4	2,2
Алианс Банк България АД	2	2	2	3	1	2,0
МКБ Юнионбанк АД	1	2	2	2	3	2,0
ПроКредит Банк (България) АД	2	4	2	1	1	2,0
ЧПБ Тексим АД	1	1	2	4	1	1,8
Българо-американска кредитна банка АД	1	1	1	1	4	1,6
Инвестбанк АД	1	1	1	3	2	1,6
Централна кооперативна банка АД	2	1	2	2	1	1,6
СИБАНК ЕАД	1	1	1	3	1	1,4
Емпорика Банк – България ЕАД	1	1	1	2	2	1,4
Интернешънъл Асет Банк АД	1	1	2	2	1	1,4
Търговска Банка Д АД	1	1	2	2	1	1,4
2012						
Банка ДСК ЕАД	4	3	3	4	3	3,4
УниКредит Булбанк АД	4	4	4	1	3	3,2
Корпоративна търговска банка АД	3	1	3	4	4	3,0
ПроКредит Банк (България) АД	3	4	2	4	1	2,8
Първа инвестиционна банка АД	2	2	3	3	3	2,6
Българска банка за развитие АД	3	3	2	1	4	2,6
Юробанк И Еф Джи България АД	2	4	1	4	1	2,4
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	3	3	2	2	2,4
Сосиете Женерал Експресбанк АД	3	3	3	1	2	2,4
Банка Пиреос България АД	2	1	3	2	4	2,4
Алианс Банк България АД	2	2	2	3	2	2,2
МКБ Юнионбанк АД	2	2	2	2	3	2,2
Българо-американска кредитна банка АД	1	4	1	1	4	2,2
Общинска банка АД	2	2	2	4	1	2,2
ЧПБ Тексим АД	1	3	2	4	1	2,2
Токуда Банк АД	1	1	2	4	3	2,2
Търговска Банка Д АД	2	3	2	2	1	2,0
Обединена българска банка АД	1	2	1	3	3	2,0
Централна кооперативна банка АД	2	3	2	2	1	2,0
Интернешънъл Асет Банк АД	2	3	2	2	1	2,0
Ти Би Ай Банк ЕАД	1	4	1	1	3	2,0
СИБАНК ЕАД	2	1	1	4	1	1,8
Инвестбанк АД	1	1	1	3	2	1,6

Банки	Показатели/точки					Индекс на ресурсна ефективност (IRE)
	ROA	NIM	VA	RWR	P	
Креди Агрикол България	1	1	1	1	2	1,2
2013						
Банка ДСК ЕАД	4	4	4	3	2	3,4
УниКредит Булбанк АД	4	3	4	2	3	3,2
ПроКредит Банк (България) АД	3	4	3	4	2	3,2
Юробанк И Еф Джи България АД	2	3	2	4	3	2,8
Корпоративна търговска банка АД	3	1	3	3	4	2,8
Ти Би Ай Банк ЕАД	3	4	2	4	1	2,8
Алианц Банк България АД	3	2	3	3	2	2,6
Обединена българска банка АД	2	3	1	3	3	2,4
МКБ Юнионбанк АД	2	3	2	3	2	2,4
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	3	3	1	2	2,2
Общинска банка АД	2	2	2	4	1	2,2
Българска банка за развитие АД	2	2	2	1	4	2,2
Банка Пиреос България АД	1	2	1	2	4	2,0
Първа инвестиционна банка АД	2	2	2	1	3	2,0
СИБАНК ЕАД	2	2	2	3	1	2,0
Търговска Банка Д АД	1	2	2	4	1	2,0
ЧПБ Тексим АД	1	2	2	4	1	2,0
Райфайзенбанк (България) ЕАД	1	4	1	2	1	1,8
Токуда Банк АД	1	1	2	4	1	1,8
Креди Агрикол България	1	2	1	3	1	1,6
Инвестбанк АД	1	1	2	3	1	1,6
Централна кооперативна банка АД	2	1	2	2	1	1,6
Интернешънъл Асет Банк АД	1	1	2	2	1	1,4
Българо-американска кредитна банка АД	1	1	1	1	3	1,4

За първите години на анализирания период се забелязва, че банките със средно ниво на ресурсна ефективност намаляват, а се увеличават тези с ниско равнище. Тенденцията се запазва до 2012 г., когато нараства броя на банките със средно ниво, а през 2013 г. се констатира увеличаване на кредитните институции с ниска ресурсна ефективност. Интересни изводи могат да се направят, ако се изчисли средния индекс на ресурсна ефективност за разглеждания период. Той позволява банките да се ранжират съобразно техните финансови резултати през целия анализиран период. Обособяват се следните групи:

- банки с високо равнище на ресурсна ефективност – Банка ДСК ЕАД (3,46), УниКредит Булбанк АД (3,00);
- банки със средно равнище на ресурсна ефективност – ОББ АД (2,71), БАКБ АД (2,69), Юробанк И Еф Джи България АД (2,60), КТБ АД

(2,57), ПроКредит Банк АД (2,54), Банка Пиреос България АД (2,43), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (2,40), Насърчителна банка/ББР АД (2,31), Райфайзенбанк ЕАД (2,29), ПИБ АД (2,23), Алианц Банк АД (2,09), Сосиете Женерал Експресбанк АД (2,06), ЧПБ Тексим АД (2,00);

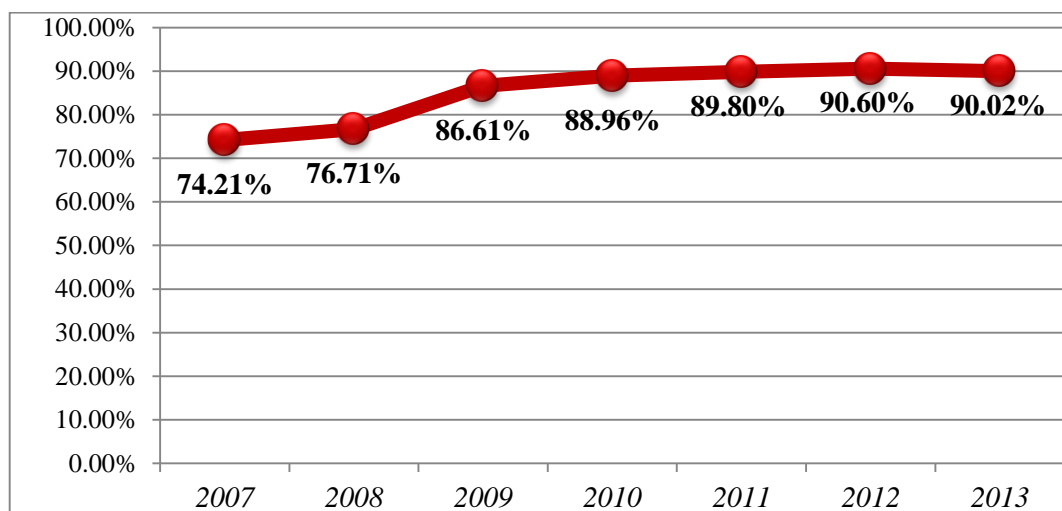
- *банки с ниско равнище на ресурсна ефективност* – Общинска банка АД (1,91), ЦКБ АД (1,86), Търговска Банка Д АД (1,86), Токуда Банк АД (1,83), Интернешънъл Асет Банк АД (1,80), МКБ Юнионбанк АД (1,80), Инвестбанк АД (1,77), СИБАНК ЕАД (1,66), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (1,29).

3.2. Изследване на разходната ефективност на банките в България

Разходната ефективност оценяваме чрез използването на система от 5 показателя: коефициент „разходи/приходи”, административни разходи на единица дейност, рентабилност на административните разходи, марж (дял) на печалбата в приходите и коефициент „обезценки/разходи”.

В началото фокусираме нашето внимание върху **коефициента „разходи/приходи”**. За разглеждания период на ниво банкова система той бележи тенденция към увеличение (вж. Фиг. 3.5).¹¹¹ Средногодишният темп на изменение на коефициента за периода е положителен (+2,64%). Значително е неговото нарастване през 2009 г. – с 9,9%. За следващите периоди увеличението е минимално, а за последната година стойността му намалява.

¹¹¹ Представените данни в по-нататъшното изложение са по изчисления на автора на базата на публично достъпна информация (<http://www.bnb.bg>)

Фиг. 3.5. Коефициент „разходи/приходи“ на банковата система за периода 2007-2013 г.

Тенденцията в развитието на коефициента се определя от динамиката на двете величини, които го формират – разходите и приходите. От 2007 г. до 2013 г. разходите нарастват с 2 029 794 хил. лв. или с 63,40%. Изменението спрямо предходен период е най-силно изразено през 2008 г. (+40,24 %) и в по-малка степен през 2009 г. (+16,45%). За периода от 2007 до 2013 г. приходите се увеличават с 1 497 048 хил. лв. или с 34,70%. Изменението спрямо предходен период също най-силно се откроява през 2008 г. (+35,67%) и през 2009 г. (+3,14%). Следователно промените на коефициента „разходи/приходи“ за 2008 г. не са значителни поради приблизително еднакъв темп на растеж на разходите и приходите, а за 2009 г. темпът на нарастване на разходите е по-висок от същия за приходите. Намалението на коефициента за 2013 г. се дължи на отрицателния темп на изменение на разходите (-3,49%) и приходите (-2,88%).

Ако коефициентът „разходи/приходи“ се разглежда на ниво търговски банки, за периода 2007-2013 г. (вж. Табл. 3.7). те се групират на:

- банки, чиито приходи надвишават разходите през целия разглеждан период – УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Юробанк И Еф Джи България АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк

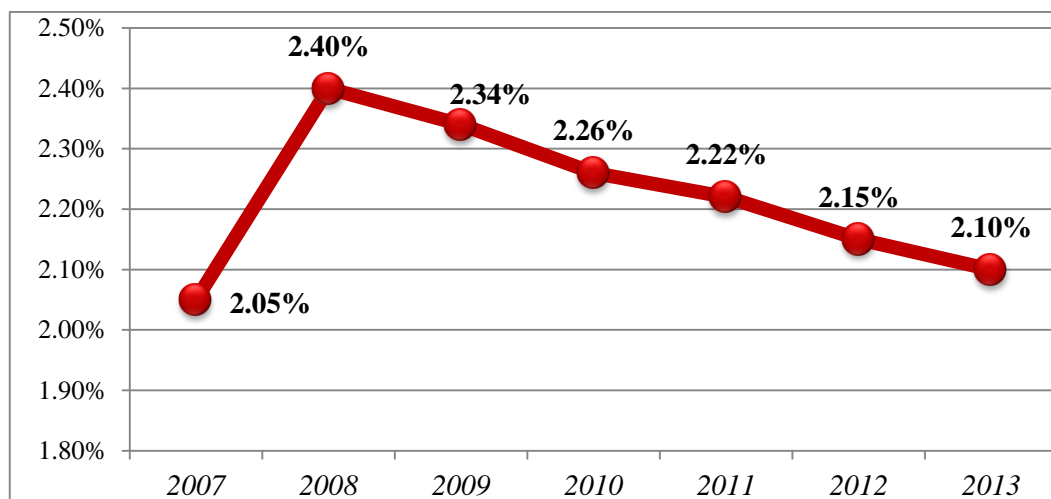
България АД, Банка Пиреос България АД, МКБ Юнионбанк АД, Първа инвестиционна банка АД, СИБАНК ЕАД, ПроКредит Банк АД, Търговска Банка Д АД, КТБ АД, ЦКБ АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД, Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД;

- банки, чиито разходи надхвърлят приходите през целия разглеждан период – Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България;
- банки, чиито разходи са по-големи от приходите през отделни години – ОББ АД, Райфайзенбанк ЕАД, БАКБ АД, Инвестбанк АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД, НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД.

Табл. 3.7. Коефициент „разходи/приходи” на търговските банки за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	65,27	66,7	76,69	80,69	73,00	76,4	77,2
Банка ДСК ЕАД	70,10	68,36	80,18	84,96	90,1	78,14	74,72
Обединена българска банка АД	62,13	70,78	86,70	89,78	94,31	107,6	96,57
Юробанк И Еф Джи България АД	87,26	83,81	96,70	94,24	97,32	99,05	94,48
Райфайзенбанк (България) ЕАД	75,17	77,87	91,78	92,18	90,47	99,11	110,32
Сосиете Женерал Експресбанк АД	78,83	79,70	88,80	85,83	79,32	80,31	89,94
Алианц Банк България АД	79,59	83,59	96,03	97,00	90,57	89,97	85,72
Банка Пиреос България АД	80,82	80,47	83,33	82,93	81,36	95,93	98,42
МКБ Юнионбанк АД	88,53	87,89	96,37	96,81	96,65	97,91	94,02
Първа инвестиционна банка АД	85,37	87,76	92,65	93,54	93,12	94,86	94,83
СИБАНК ЕАД	74,84	89,68	97,49	98,57	99,71	93,43	90,24
Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България	111,2	113,55	121,6	120,24	131,1	159,6	153,92
БАКБ АД	45,59	53,75	77,44	117,51	163,4	140,9	142,36
ПроКредит Банк (България) АД	86,54	89,87	90,47	97,49	93,93	86,27	84,6
Търговска Банка Д АД	92,53	75,93	80,19	90,66	99,11	95,75	99,05
Корпоративна търговска банка АД	76,03	72,25	67,97	66,06	77,06	85,39	86,91
Инвестбанк АД	84,79	88,15	92,59	98,27	105,2	100,8	99,51
Централна кооперативна банка АД	84,95	86,62	88,64	88,34	94,02	95,56	95,32
Общинска банка АД	81,93	87,04	96,77	97,11	95,86	92,61	91,75
Интернешънъл Асет Банк АД	73,31	89,56	75,99	91,45	96,22	94	98,03
ЧПБ Тексим АД	83,34	85,72	83,72	93,92	158,01	115,38	99,19
Токуда Банк АД	78,33	92,65	94,59	99,06	99,81	99,82	109,98
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	80,47	84,74	121,9	186,98	117,1	104,2	91,37
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	61,42	69,02	63,51	58,36	86,71	74,89	85,92

Административните разходи на единица дейност на банковата система за периода 2007–2013 г. са относително постоянни (вж. Фиг. 3.6).

Фиг. 3.6. Административни разходи на единица активи на банковата система за периода 2007-2013 г.

Техният средногодишен темп на изменение е незначителен (0,01%). През 2008 г. се забелязва нарастване на коефициента с 0,35% спрямо предходната година, а през следващите периоди намалява. Разбира се, основните фактори са два – величината на административно-управленските разходи и сумата на активите. Административните разходи за целия период нарастват с 535 935 хил. лв. или с 46,64%. Активите се увеличават с 24 136 011 хил. лв. или с 42,96%. Видно е, че административно-управленските разходи нарастват почти със същия темп, както и активите. Поради тази причина изменението на административните разходи на единица дейност е незначително. За 2008 г. темпът на изменение спрямо предходен период на административно–управленските разходи е 37,21%, а на активите – 17,02%, т.е. първите нарастват по-бързо в сравнение с вторите и оттам показателят административни разходи на единица дейност се увеличава.

На ниво търговски банки е удачно да се направи съпоставка между средното изменение на административно-управленските разходи на

единица дейност на банките спрямо това на банковата система за периода 2007-2013 г. (вж. Табл. 3.8).

Табл. 3.8. Административни разходи на единица дейност на банките за периода 2007-2013 г. (в %)

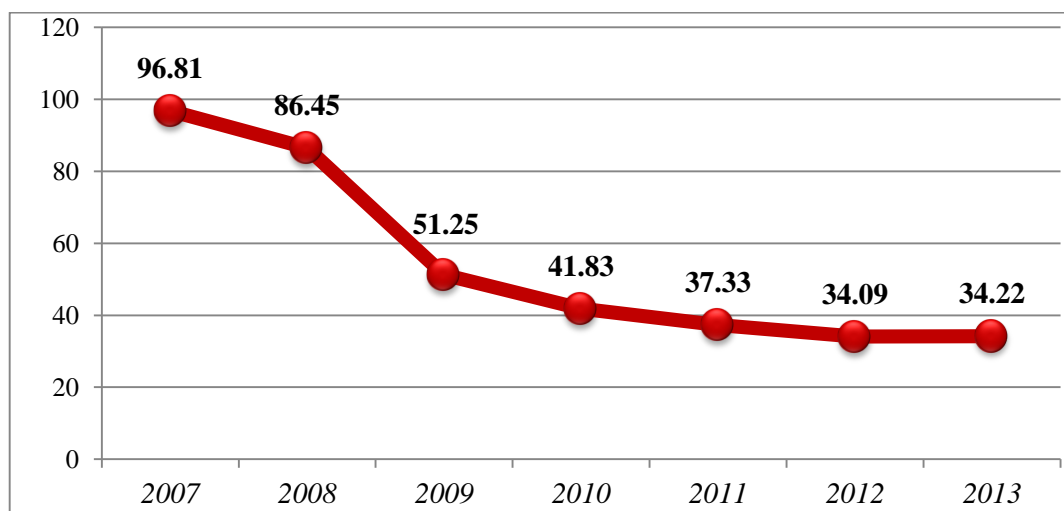
Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	2,33	2,07	1,82	1,85	1,78	1,73	1,74
Банка ДСК ЕАД	1,75	1,93	1,99	2,09	2,18	2,24	2,29
Обединена българска банка АД	2,01	2,10	2,05	2,14	2,31	2,32	2,20
Юробанк И Еф Джи България АД	3,15	2,97	2,34	2,43	2,53	2,49	2,38
Райфайзенбанк (България) ЕАД	0,19	2,40	2,60	2,45	2,52	2,49	2,64
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2,80	2,41	2,31	2,44	2,28	1,95	1,92
Алианц Банк България АД	2,04	2,51	2,56	2,30	2,31	2,23	2,17
Банка Пиреос България АД	1,37	1,44	1,60	1,46	1,81	1,80	1,58
МКБ Юнионбанк АД	2,43	2,27	2,25	2,32	2,37	2,41	2,62
Първа инвестиционна банка АД	2,35	3,28	3,18	2,64	2,42	2,25	2,07
СИБАНК ЕАД	2,60	3,37	3,16	3,28	3,31	3,12	2,86
Емпорики Банк ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	3,84	2,99	3,68	3,32	3,35	3,55	4,02
БАКБ АД	1,63	1,36	1,58	2,05	1,73	1,85	2,07
ПроКредит Банк (България) АД	5,65	6,56	6,49	5,77	5,12	4,68	4,76
Търговска Банка Д АД	2,42	2,48	3,09	2,80	2,48	2,33	2,67
Корпоративна търговска банка АД	1,18	1,28	1,40	1,16	0,90	0,89	0,93
Инвестбанк АД	1,56	1,98	2,31	1,98	1,97	1,72	1,42
Централна кооперативна банка АД	3,64	4,44	4,37	3,45	2,78	2,81	2,61
Общинска банка АД	2,49	3,52	4,43	3,21	3,33	3,01	2,75
Интернешънъл Асет Банк АД	2,54	2,70	3,26	2,96	2,42	2,07	1,92
ЧПБ Тексим АД	5,40	7,39	6,22	4,74	4,10	5,11	6,23
Токуда Банк АД	1,88	2,72	3,03	2,40	2,69	2,43	2,61
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	1,88	1,89	2,11	2,14	4,39	5,27	4,63
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	1,76	1,21	0,65	0,51	0,45	0,60	0,62

Сравнителният анализ позволява те да се групират на:

- банки, чиито среден темп на изменение е положителна величина – Банка ДСК ЕАД, ОББ АД, Алианц Банк България АД, Банка Пиреос България АД, МКБ Юнионбанк АД, СИБАНК ЕАД, Търговска Банка Д АД, Общинска банка АД, Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България, Райфайзенбанк ЕАД, БАКБ АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД, НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД;

- банки, чиито среден темп на изменение е отрицателна величина – УниКредит Булбанк АД, Юробанк И Еф Джи България АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Първа инвестиционна банка АД, ПроКредит Банк АД, КТБ АД, ЦКБ АД, Инвестбанк АД, Интернешънъл Асет Банк АД, Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД.

Рентабилността на административните разходи на банковата система за периода 2007–2013 г. намалява (вж. Фиг. 3.7). Средногодишното изменение е отрицателна величина (-10,43 %.).

Фиг. 3.7. Рентабилност на административно-управленските разходи на банковата система за периода 2007-2013 г. (в %)

През 2008 г. изменението спрямо предходен период е -10,36 %. То е най-силно изразено през 2009 г. спрямо 2008 г. (-35,20%). През следващите години е налице намаление, което е също с отрицателни стойности. За последния период се забелязва положителна тенденция, като с единица административни разходи се създава 0,13% печалба повече в сравнение с предходната година. Факторите „печалба” и „административни разходи” определят тенденцията в развитието на този показател. Печалбата и административните разходи нарастват значително през 2008 г., съответно с

22,53% и 37,21%. Понеже темпът на изменение на разходите е с по-висока стойност, се наблюдава намаление на коефициента. За 2009 г. понижението на печалбата е с -40,71%, а административните разходи остават неизменни. Следователно чувствителното намаление на коефициента за 2009 г. спрямо 2008 г. се дължи на понижението на печалбата.

Табл. 3.9. Рентабилност на административните разходи на банките за периода 2007-2013 г. (в %)

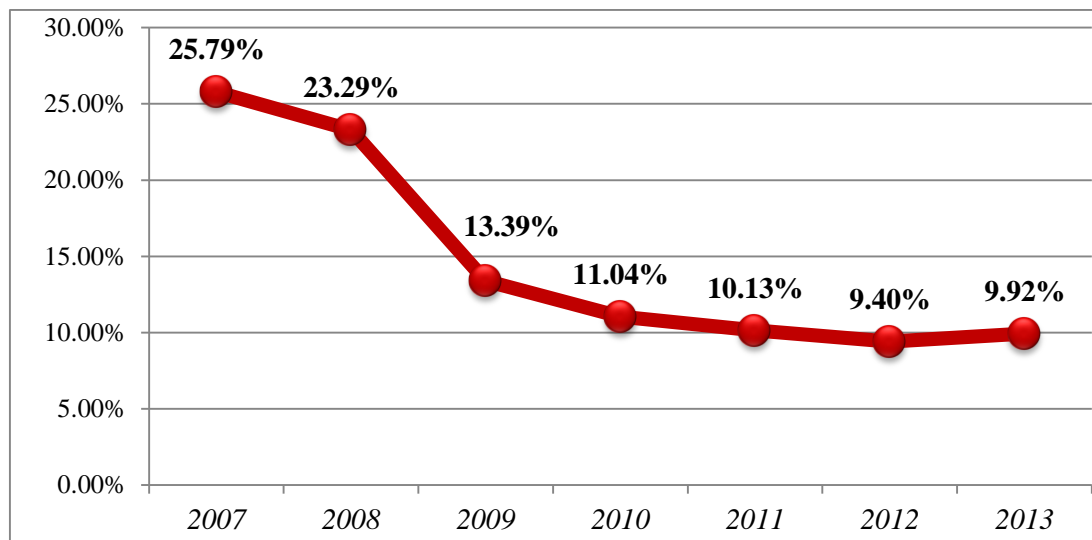
Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	120,27	126,68	92,18	76,26	109,34	97,3	91,2
Банка ДСК ЕАД	135,18	159,09	98,87	73,02	45,75	97,79	95,32
Обединена българска банка АД	149,75	128,05	59,91	46,22	19,58	-27,77	11,43
Юробанк И Еф Джи България АД	36,71	60,38	14,45	22,79	9,88	3,35	18,54
Райфайзенбанк (България) ЕАД	846,05	80,09	29,06	27,51	31,42	2,71	-27,73
Сосиете Женерал Експресбанк АД	57,25	61,35	33,88	42,14	62,98	66,29	33,3
Алианц Банк България АД	64,38	51	11,97	9,89	30,09	30,95	40,38
Банка Пиреос България АД	74,24	97,95	79,01	73,95	91,2	17,31	6,3
МКБ Юнионбанк АД	30,19	38,1	12,39	10,89	11,2	6,82	18,39
Първа инвестиционна банка АД	50,61	36,5	24,58	23,66	24,71	18,63	16,78
СИБАНК ЕАД	80,33	30,6	7,27	3,81	0,65	15,5	22,23
Емпорики Банк ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	-14,95	-26,08	-39,41	-39,69	-60,32	-93,04	-89,62
БАКБ АД	453,42	477,72	186,85	-95,09	-264,23	-121,93	-99,4
ПроКредит Банк (България) АД	28,07	19,56	19,69	5,07	13,02	30,44	31,42
Търговска Банка Д АД	21,41	71,39	44,9	20,96	2,07	10,88	2,52
Корпоративна търговска банка АД	110,5	149,34	212,4	236,61	167,94	112,41	113,07
Инвестбанк АД	60,46	50,78	32,93	7,34	-20,22	-3,08	1,9
Централна кооперативна банка АД	35,68	29,05	27,77	29,5	16,08	11,39	11,05
Общинска банка АД	53,6	29,81	6,13	5,69	9,17	19,69	19,02
Интернешънъл Асет Банк АД	97,16	37,15	78,83	23,97	10,8	18,1	5,7
ЧПБ Тексим АД	34,02	24,49	44,98	11,54	-94,31	-25,82	1,13
Токуда Банк АД	72,3	28,69	14,99	3,57	0,57	0,49	-26,31
НЛБ БАНКА ЗАПАД- ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	89,27	76,41	-90,18	-341,38	-142,37	-6,34	22,74
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	145,85	131,34	293,42	406,22	135,05	216,24	98,17

Съобразно динамиката на рентабилността на административните разходи на ниво търговски банки, последните могат да се обособят следните групи (вж. Табл. 3.9):

- *банки, чиято рентабилност е положителна и над средната за банковата система за целия период* – УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, КТБ АД, Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД;
- *банки с положителна рентабилност* – Юробанк И Еф Джи България АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, Банка Пиреос България АД, МКБ Юнионбанк АД, Първа инвестиционна банка АД, СИБАНК ЕАД, ПроКредит Банк АД, Търговска Банка Д АД, ЦКБ АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД;
- *банки, чиято рентабилност през отделни години приема отрицателни стойности* – ОББ АД, Райфайзенбанк ЕАД, БАКБ АД, Инвестбанк АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД, НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД;
- *банки, които имат отрицателна рентабилност през целия разглеждан период* – Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България.

Маржът (делът) на печалбата в приходите на банковата система за периода 2007–2013 г. чувствително намалява (вж. Фиг. 3.8). Понижението за целия период е с -15,87%. Намалението е най-силно изразено през 2009 г., което е в размер на -9,9% спрямо предходната година. За следващите години понижението е незначително. През 2013 г. показателят се увеличава с 0,52%, което може да се приеме като благоприятна тенденция. За разглеждания период печалбата намалява с -48,16%, а приходите се увеличават с 34,70%. Причината за снижаването на коефициента за периода 2007-2013 г. се дължи на значителното намаляване на печалбата. Подобна е ситуацията и през 2009 г., когато печалбата спрямо предходен период спада с -40,71%, а приходите нарастват едва с 3,14%. През 2013 г. положителната

тенденция се дължи на увеличаването на печалбата спрямо предходен период с 2,51% и намалението на приходите с -2,88%.

Фиг. 3.8. Марж (дял) на печалбата в доходите на банковата система за периода 2007-2013 г.

Динамиката на маржа на печалбата на ниво търговски банки позволява да се обособят следните групи кредитни институции (вж. Табл. 3.10):

- банки, чиито марж на печалбата е положителен и е над средното за банковата система за целия период – УниКредит Булбанк АД, Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД;
- банки с положителен марж – Банка ДСК ЕАД, КТБ АД, Юробанк И Еф Джи България АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, Банка Пиреос България АД, МКБ Юнионбанк АД, Първа инвестиционна банка АД, СИБАНК ЕАД, ПроКредит Банк АД, Търговска Банка Д АД, ЦКБ АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД;
- банки, чиито марж през отделни години приема отрицателни стойности – ОББ АД, Райфайзенбанк ЕАД, БАКБ АД, Инвестбанк

АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД, НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД;

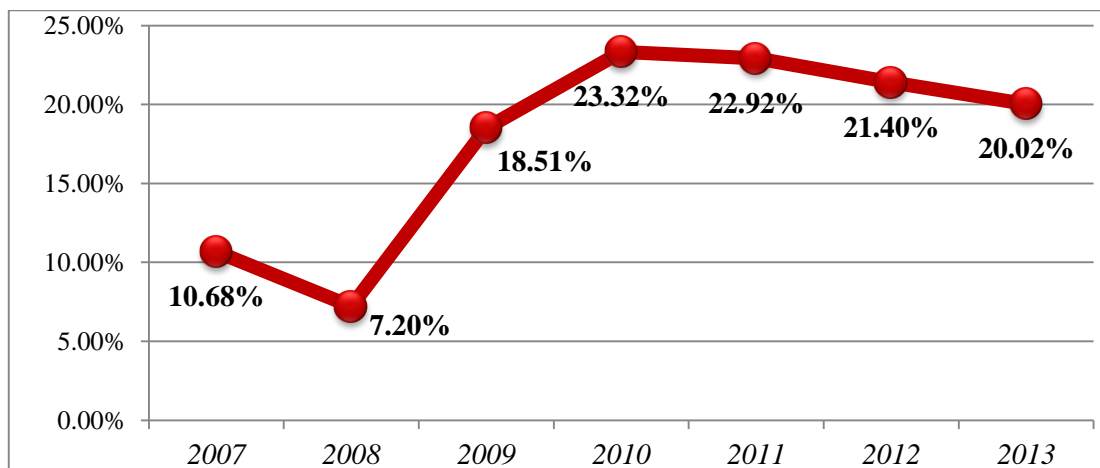
- банки, които са с отрицателен марж през целия разглеждан период – Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България.

Табл. 3.10. Марж на печалбата на банките за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	34,73	33,31	23,31	19,31	27,00	23,56	22,82
Банка ДСК ЕАД	29,90	31,64	19,82	15,04	9,90	21,86	25,28
Обединена българска банка АД	37,87	29,22	13,30	10,22	5,02	-7,55	3,43
Юробанк И Еф Джи България АД	12,74	16,19	3,30	5,76	2,68	0,95	5,52
Райфайзенбанк (България) ЕАД	24,83	22,13	8,22	7,82	9,53	0,89	-10,32
Сосиете Женерал Експресбанк АД	21,17	20,30	11,20	14,17	20,68	19,69	10,06
Алианц Банк България АД	20,41	16,41	3,97	3,00	9,43	10,03	14,28
Банка Пиреос България АД	19,18	19,53	16,67	17,07	18,64	4,07	1,58
МКБ Юнионбанк АД	11,47	12,11	3,63	3,19	3,35	2,09	5,98
Първа инвестиционна банка АД	14,63	12,24	7,35	6,46	6,88	5,14	4,63
СИБАНК ЕАД	25,16	10,32	2,51	1,43	0,29	6,57	9,76
Емпорики Банк ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	-11,18	-13,55	-21,63	-20,24	-31,06	-59,58	-53,92
БАКБ АД	54,41	46,25	22,56	-17,51	-63,36	-40,94	-42,36
ПроКредит Банк (България) АД	13,46	10,13	9,53	2,51	6,07	13,73	15,4
Търговска Банка Д АД	7,47	24,07	19,81	9,34	0,89	4,25	0,95
Корпоративна търговска банка АД	23,97	27,75	32,03	33,94	22,94	14,61	13,09
Инвестбанк АД	15,21	11,85	7,41	1,73	-5,21	-0,80	0,49
Централна кооперативна банка АД	15,05	13,38	11,36	11,66	5,98	4,44	4,68
Общинска банка АД	18,07	12,96	3,23	2,89	4,14	7,39	8,25
Интернешънъл Асет Банк АД	26,69	10,44	24,01	8,55	3,78	6,00	1,97
ЧПБ Тексим АД	16,66	14,28	16,28	6,08	-58,01	-15,38	0,81
Токуда Банк АД	21,67	7,35	5,41	0,94	0,19	0,18	-9,98
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	19,53	15,26	-21,94	-86,98	-17,05	-4,23	8,63
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	38,58	30,98	36,49	41,64	13,29	25,11	14,08

Коефициентът „обезценки/разходи” на банковата система за периода 2007–2013 г. нараства с 9,34% (вж. Фиг. 3.9). Средногодишният темп на изменение е 1,56%. Впечатление прави изменението спрямо предходен

период през 2009 г., което е 11,31%. След 2010 г. е налице благоприятна тенденция, тъй като коефициентът леко се понижава, респ. темпът на изменение приема отрицателни стойности. За разглеждания период обезценката нараства с 705 425 хил. лв. или с 206,21%, а разходите с – 2 029 794 хил. лв., което прави 63,40%.

Фиг.3.9. Коефициент „разходи за обезценки/общо разходи” на банковата система за периода 2007-2013 г.

Очертава се значително увеличаване на разходите за обезценка, което е негативна тенденция. Темпът на изменение на обезценките спрямо предходен период през 2009 г. е 199,41%, а този на разходите е 16,45%. Следователно по-високата стойност на коефициента „обезценки/разходи” за същата година се дължи основно на увеличените разходи за обезценки. Положителната тенденция в развитието на показателя след 2010 г. се определя главно от намаляването на разхода за обезценка, въпреки че за 2013 г. и разходите се снижават спрямо предходната с -3,49% (обезценката с -9,69%).

На ниво търговски банки е интересно, ако се направи съпоставка между коефициента „обезценки/разходи” на банките спрямо този на банковата система за периода 2007–2013 г. (вж. Табл. 3.11). Сравнението позволява кредитните институции да се групират на:

Табл. 3.11. Коефициент „обезценки/разходи” на търговските банки за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	13,32	10,65	21,12	28,28	22,11	24,83	24,32
Банка ДСК ЕАД	21,09	14,33	26,35	34,33	41,72	32,52	27,26
Обединена българска банка АД	9,67	9,02	28,21	35,08	32,64	36,06	25,76
Юробанк И Еф Джи България АД	10,17	2,87	17,51	21,53	22,91	23,06	20,16
Райфайзенбанк (България) ЕАД	5,48	6,25	20,76	29,46	27,22	30,36	38,02
Сосиете Женерал Експресбанк АД	9	5,25	19,98	15,32	11,79	11,8	19,86
Алианц Банк България АД	3,87	3,28	11,18	14,51	13,7	11,51	12,6
Банка Пиреос България АД	14,53	10,63	18,69	15,99	20,04	29,86	25,35
МКБ Юнионбанк АД	2,77	6,21	14,26	21,59	22,2	25,01	23,78
Първа инвестиционна банка АД	9,04	-0,75	2,13	5,75	6,96	6,76	11,53
СИБАНК ЕАД	4,52	8,72	14,33	17	12,24	9,95	14,19
Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	-9,67	4,12	9,01	25,49	22,58	30,88	25,7
БАКБ АД	12,81	20,1	45,01	51,63	48,88	18,96	12,33
ПроКредит Банк (България) АД	7,35	3,82	11,69	18,93	17,31	10,58	5,14
Търговска Банка Д АД	1,5	4,31	9,94	2,03	1,51	3,59	19,64
Корпоративна търговска банка АД	3,19	1,51	3,28	2,11	4,3	8,53	6,07
Инвестбанк АД	3,59	6,61	9,16	7,83	7,24	-5	-4,01
Централна кооперативна банка АД	7,97	4,97	5,17	3,7	4,75	3,75	2,83
Общинска банка АД	17,45	-11,67	-4,79	1,72	10,18	25,16	14,83
Интернешънъл Асет Банк АД	3,64	11,44	-2,22	5,41	-0,21	4,82	4,67
ЧПБ Тексим АД	-11,21	-1,27	33,44	-15,34	24,39	-15,93	-19,41
Токуда Банк АД	1,01	0,12	5,02	8,36	1,26	7,96	14,36
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	26,48	28,36	52,22	62,12	75,82	-4,43	23,49
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	-13,76	4,15	39,13	27,76	37	34,3	55,37

- банки, чиито коефициент „обезценка/разходи” приема отрицателни стойности през отделни години – Първа инвестиционна банка АД, Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България, Инвестбанк АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД, ЧПБ Тексим АД, НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД, Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД;
- банки, чиито коефициент „обезценки/разходи” има положителни стойности, под средното за банковата система за разглеждания период – Алианц Банк България АД, ПроКредит Банк АД, Търговска Банка Д АД, КТБ АД, ЦКБ АД, Токуда Банк АД, СИБАНК ЕАД;
- банки, чиито коефициент „обезценки/разходи” е със стойности над средното за банковата система за целия период – Банка ДСК ЕАД;

- банки, чиито коефициент „обезценки/разходи” приема стойности над средното за банковата система за повечето години – УниКредит Булбанк АД, Банка Пиреос България АД, ОББ АД, Райфайзенбанк ЕАД, БАКБ АД;
- банки, чиито коефициент „обезценки/разходи” има стойности под средното за банковата система за повечето години – Юробанк И Еф Джи България АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, МКБ Юнионбанк АД.

За анализирания период се забелязва, че броят на банките с високо ниво на разходна ефективност е относително постоянен (вж. Табл. 3.12). За последните години на разглеждания период е налице тенденция към увеличение на банките със средно ниво на разходна ефективност, а намаляват тези с ниско равнище.

Табл. 3.12. Обобщаваща оценка разходната ефективност на банките в България за периода 2007-2013 г.

Банки	Показатели/точки					Индекс на разходна ефективност (I _{CE})
	CI	MCA	RMC	ROR	DC	
2007						
Насърчителна банка	4	3	4	3	4	3,6
Обединена българска банка АД	4	3	3	4	3	3,4
Българо-американска кредитна банка АД	4	3	4	4	2	3,4
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	4	4	2	4	3,2
Корпоративна търговска банка АД	2	4	3	2	4	3,0
Интернешънъл Асет Банк АД	3	2	3	3	4	3,0
УниКредит Булбанк АД	3	2	3	3	2	2,6
Банка ДСК ЕАД	3	3	3	3	1	2,6
Алианц Банк България АД	2	3	2	2	4	2,6
Токуда Банк АД	2	3	2	2	4	2,6
Банка Пиреос България АД	2	4	2	2	2	2,4
СИБАНК ЕАД	2	2	2	2	4	2,4
Инвестбанк АД	1	3	2	1	4	2,2
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	1	2	2	3	2,0
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК	2	3	2	2	1	2,0
МКБ Юнионбанк АД	1	2	1	1	4	1,8
Първа инвестиционна банка АД	1	2	2	1	3	1,8
Търговска Банка Д АД	1	2	1	1	4	1,8
Общинска банка АД	2	2	2	2	1	1,8
Емпорики Банк – България ЕАД	1	1	1	1	4	1,6
ЧПБ Тексим АД	1	1	1	1	4	1,6
Юробанк И Еф Джи България АД	1	1	1	1	3	1,4

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

<i>Банки</i>	<i>Показатели/точки</i>					<i>Индекс на разходна ефективност (I_{CE})</i>
	<i>CI</i>	<i>MCA</i>	<i>RMC</i>	<i>ROR</i>	<i>DC</i>	
ПроКредит Банк (България) АД	1	1	1	1	3	1,4
Централна кооперативна банка АД	1	1	1	1	3	1,4
2008						
Корпоративна търговска банка АД	3	4	4	3	4	3,6
Българо-американска кредитна банка АД	4	4	4	4	1	3,4
УниКредит Булбанк АД	4	3	3	4	2	3,2
Българска банка за развитие АД	3	4	3	3	3	3,2
Банка ДСК ЕАД	3	4	4	3	1	3,0
Обединена българска банка АД	3	3	3	3	2	2,8
Банка Пиреос България АД	2	4	3	2	2	2,6
Търговска Банка Д АД	3	2	2	3	3	2,6
Юробанк И Еф Джи България АД	2	2	2	2	4	2,4
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	3	2	2	3	2,4
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	2	2	2	3	2,2
Алианц Банк България АД	2	2	2	2	3	2,2
Инвестбанк АД	1	4	2	1	3	2,2
МКБ Юнионбанк АД	1	3	1	1	3	1,8
Токуда Банк АД	1	2	1	1	4	1,8
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК	1	4	2	1	1	1,8
Първа инвестиционна банка АД	1	1	1	1	4	1,6
Емпорики Банк – България ЕАД	1	2	1	1	3	1,6
Общинска банка АД	1	1	1	1	4	1,6
ЧПБ Тексим АД	1	1	1	1	4	1,6
ПроКредит Банк (България) АД	1	1	1	1	3	1,4
Централна кооперативна банка АД	1	1	1	1	3	1,4
Интернешънъл Асет Банк АД	1	2	1	1	2	1,4
СИБАНК ЕАД	1	1	1	1	2	1,2
2009						
Корпоративна търговска банка АД	4	4	4	4	4	4,0
УниКредит Булбанк АД	4	4	3	4	2	3,4
Българо-американска кредитна банка АД	4	4	4	4	1	3,4
Интернешънъл Асет Банк АД	4	2	3	4	4	3,4
Българска банка за развитие АД	4	4	4	4	1	3,4
Банка Пиреос България АД	3	4	3	3	2	3,0
Банка ДСК ЕАД	3	3	4	3	1	2,8
Търговска Банка Д АД	3	2	2	3	3	2,6
Обединена българска банка АД	2	3	3	2	1	2,2
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	3	2	2	2	2,2
Инвестбанк АД	1	3	2	1	4	2,2
Централна кооперативна банка АД	2	1	2	2	4	2,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	2	2	2	2	2,0
Първа инвестиционна банка АД	1	2	2	1	4	2,0
ЧПБ Тексим АД	3	1	2	3	1	2,0
Юробанк И Еф Джи България АД	1	3	1	1	3	1,8
МКБ Юнионбанк АД	1	3	1	1	3	1,8
ПроКредит Банк (България) АД	2	1	1	2	3	1,8
Токуда Банк АД	1	2	1	1	4	1,8
Алианц Банк България АД	1	2	1	1	3	1,6
СИБАНК ЕАД	1	2	1	1	3	1,6
Емпорики Банк – България ЕАД	1	1	1	1	4	1,6
Общинска банка АД	1	1	1	1	4	1,6
НЛБ БАНКА СОФИЯ	1	3	1	1	1	1,4
2010						
Корпоративна търговска банка АД	4	4	4	4	4	4,0
УниКредит Булбанк АД	4	3	4	4	2	3,4
Българска банка за развитие АД	4	4	4	4	1	3,4

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Банки	Показатели/точки					Индекс на разходна ефективност (I _{CE})
	CI	MCA	RMC	ROR	DC	
Банка Пиреос България АД	3	4	3	3	3	3,2
Сосиете Женерал Експресбанк АД	3	2	3	3	3	2,8
Банка ДСК ЕАД	3	3	3	3	1	2,6
Централна кооперативна банка АД	3	1	2	3	4	2,6
Първа инвестиционна банка АД	2	2	2	2	4	2,4
Обединена българска банка АД	2	3	3	2	1	2,2
Юробанк И Еф Джи България АД	2	2	2	2	3	2,2
Търговска Банка Д АД	2	1	2	2	4	2,2
Интернешънъл Асет Банк АД	2	1	2	2	4	2,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	2	2	2	2	2,0
Инвестбанк АД	1	3	1	1	4	2,0
ЧПБ Тексим АД	2	1	1	2	4	2,0
Токуда Банк АД	1	2	1	1	4	1,8
Алианц Банк България АД	1	2	1	1	3	1,6
МКБ Юнионбанк АД	1	2	1	1	3	1,6
Общинска банка АД	1	1	1	1	4	1,6
СИБАНК ЕАД	1	1	1	1	3	1,4
Българо-американска кредитна банка АД	1	3	1	1	1	1,4
ПроКредит Банк (България) АД	1	1	1	1	3	1,4
НЛБ БАНКА СОФИЯ	1	3	1	1	1	1,4
Емпорики Банк – България ЕАД	1	1	1	1	2	1,2
2011						
УниКредит Булбанк АД	4	3	4	4	3	3,6
Корпоративна търговска банка АД	3	4	4	3	4	3,6
Банка Пиреос България АД	3	3	4	3	3	3,2
Сосиете Женерал Експресбанк АД	3	2	3	3	4	3,0
Българска банка за развитие АД	3	4	4	3	1	3,0
Алианц Банк България АД	2	2	2	2	4	2,4
Първа инвестиционна банка АД	2	2	2	2	4	2,4
Банка ДСК ЕАД	2	3	3	2	1	2,2
Централна кооперативна банка АД	2	1	2	2	4	2,2
Обединена българска банка АД	2	2	2	2	2	2,0
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	2	2	2	2	2,0
ПроКредит Банк (България) АД	2	1	2	2	3	2,0
Инвестбанк АД	1	3	1	1	4	2,0
Търговска Банка Д АД	1	2	1	1	4	1,8
Интернешънъл Асет Банк АД	1	2	1	1	4	1,8
Юробанк И Еф Джи България АД	1	2	1	1	3	1,6
МКБ Юнионбанк АД	1	2	1	1	3	1,6
СИБАНК ЕАД	1	1	1	1	4	1,6
Общинска банка АД	1	1	1	1	4	1,6
Токуда Банк АД	1	1	1	1	4	1,6
Емпорики Банк – България ЕАД	1	1	1	1	3	1,4
Българо-американска кредитна банка АД	1	3	1	1	1	1,4
ЧПБ Тексим АД	1	1	1	1	2	1,2
Ти Би Ай Банк ЕАД	1	1	1	1	1	1,0
2012						
УниКредит Булбанк АД	4	3	4	4	2	3,4
Корпоративна търговска банка АД	3	4	4	3	3	3,4
Българска банка за развитие АД	4	4	4	4	1	3,4
Банка ДСК ЕАД	4	2	4	4	1	3,0
Сосиете Женерал Експресбанк АД	3	3	3	3	3	3,0
Интернешънъл Асет Банк АД	2	3	2	2	4	2,6
Алианц Банк България АД	3	2	2	3	3	2,6
Първа инвестиционна банка АД	2	2	2	2	4	2,4
ПроКредит Банк (България) АД	3	1	2	3	3	2,4

Банки	Показатели/точки					Индекс на разходна ефективност (I _{CE})
	CI	MCA	RMC	ROR	DC	
Търговска Банка Д АД	2	2	2	2	4	2,4
Централна кооперативна банка АД	2	1	2	2	4	2,2
Юробанк И Еф Джи България АД	2	2	2	2	2	2,0
Банка Пиреос България АД	2	3	2	2	1	2,0
МКБ Юнионбанк АД	2	2	2	2	2	2,0
СИБАНК ЕАД	2	1	2	2	3	2,0
Инвестбанк АД	1	3	1	1	4	2,0
Токуда Банк АД	2	2	1	2	3	2,0
Българо-американска кредитна банка АД	1	3	1	1	3	1,8
Общинска банка АД	2	1	2	2	2	1,8
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	2	1	2	1	1,6
ЧПБ Тексим АД	1	1	1	1	4	1,6
Ти Би Ай Банк ЕАД	1	1	1	1	4	1,6
Обединена българска банка АД	1	2	1	1	1	1,2
Креди Агрикол България	1	1	1	1	1	1,0
2013						
Корпоративна търговска банка АД	3	4	4	3	4	3,6
УниКредит Булбанк АД	4	3	4	4	2	3,4
Българска банка за развитие АД	3	4	4	3	1	3,0
Банка ДСК ЕАД	4	2	4	4	1	3,0
Сосиете Женерал Експресбанк АД	3	3	2	3	3	2,8
Алианц Банк България АД	3	2	3	3	3	2,8
ПроКредит Банк (България) АД	3	1	2	3	4	2,6
Първа инвестиционна банка АД	2	3	2	2	3	2,4
Интернешънъл Асет Банк АД	2	3	1	2	4	2,4
Банка Пиреос България АД	2	4	1	2	2	2,2
Инвестбанк АД	1	4	1	1	4	2,2
Централна кооперативна банка АД	2	1	2	2	4	2,2
Обединена българска банка АД	2	2	2	2	2	2,0
Юробанк И Еф Джи България АД	2	2	2	2	2	2,0
СИБАНК ЕАД	2	1	2	2	3	2,0
Общинска банка АД	2	1	2	2	3	2,0
МКБ Юнионбанк АД	2	1	2	2	2	1,8
Българо-американска кредитна банка АД	1	3	1	1	3	1,8
Ти Би Ай Банк ЕАД	2	1	2	2	2	1,8
ЧПБ Тексим АД	1	1	1	1	4	1,6
Токуда Банк АД	1	1	1	1	3	1,4
Креди Агрикол България	1	1	1	1	2	1,2
Търговска Банка Д АД	1	1	1	1	2	1,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	1	1	1	1	1	1,0

Определени изводи могат да се направят, ако се изчисли средният индекс на разходна ефективност за целия анализиран период. Той позволява банките да се ранжират съобразно техните финансови резултати през този период. Обособяват се следните групи:

- банки с високо равнище на разходна ефективност – КТБ АД (3,60), Насърчителна банка/ББР АД (3,29), УниКредит Булбанк АД (3,29);

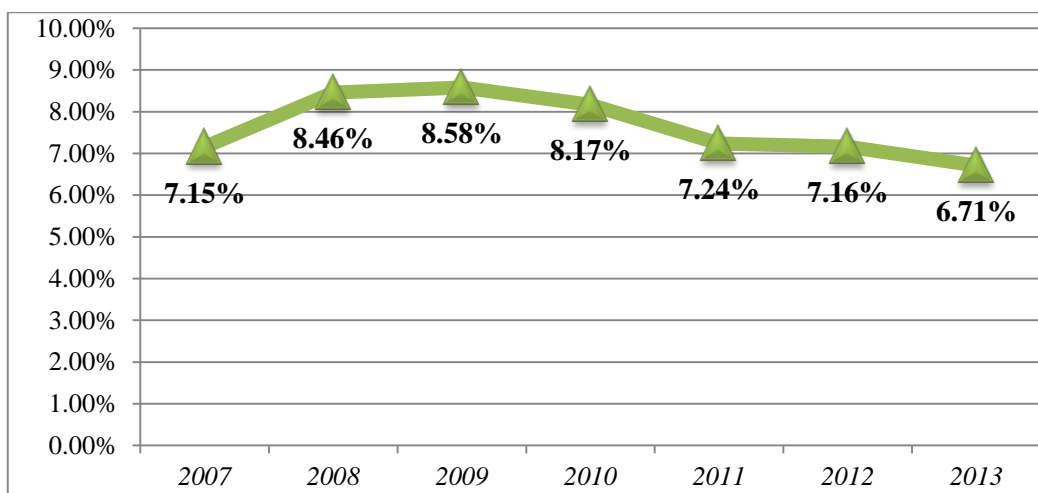
- *банки със средно равнище на разходна ефективност* – Банка ДСК ЕАД (2,74), Банка Пиреос България АД (2,66), Сосиете Женерал Експресбанк АД (2,57), Интернешънъл Асет Банк АД (2,40), ОББ АД (2,26),), БАКБ АД (2,37), Алианц Банк АД (2,26), ПИБ АД (2,14), Инвестбанк АД (2,11), Търговска Банка Д АД (2,09), Райфайзенбанк ЕАД (2,03), ЦКБ АД (2,03);
- *банки с ниско равнище на разходна ефективност* – Юробанк И Еф Джи България АД (1,91), ПроКредит Банк АД (1,86), Токуда Банк АД (1,86), МКБ Юнионбанк АД (1,77), СИБАНК ЕАД (1,74), Общинска банка АД (1,71), ЧПБ Тексим АД (1,66), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (1,57), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (1,37).

3.3. Изследване на пазарната ефективност на банките в България

При изследване на пазарната ефективност на банката акцентираме върху следните 5 индикатора: приходи от продажби спрямо активите, изменение на пазарния дял на приходите от продажби, изменение на пазарния дял на кредитите, изменение на пазарния дял на депозитите и изменение на пазарния дял на оперативните приходи извън продажбите.

Приходите от продажби спрямо активите (на ниво банкова система) за периода 2007–2013 г. бележат тенденция към намаляване (вж. Фиг. 3.10).¹¹² Като цяло обаче изменението на индикатора е незначително и варира в рамките на 1,5%. Най-висока стойност приема през 2009 г. (8,58%). След това е налице трайна тенденция към намаление. Средногодишният темп на изменение за периода е отрицателен (-0,64%). Върху тенденцията в развитието на индикатора въздействат динамиката на приходите от продажби и величината на активите.

¹¹² Представените данни в по-нататъшното изложение са по изчисления на автора на базата на публично достъпна информация (<http://www.bnb.bg>)

Фиг. 3.10. Приходи от продажба спрямо активите на банковата система за периода 2007-2013 г.

Приходите от продажби и активите в абсолютен израз нарастват съответно с 1 368 352 хил. лв. и 24 136 011 хил. лв., а в относителен аспект – с +34,04% и +42,96%. Следователно основната причина за намалението на индикатора за анализирания период е нарастването на активите. За 2009 г. темпът на изменение спрямо предходен период на приходите от продажби и на активите е съответно 3,85% и 2,34%. Това означава, че високата стойност на индикатора се дължи на по-бавния прираст на активите.

На ниво търговски банки, може да се осъществи сравнение между средния темп на изменение на индикатора за банковата система спрямо същия за отделните банки (вж. Табл. 3.13). В случая е възможно следното разграничаване:

- банки, чиито среден темп на изменение на приходите от продажби в процент спрямо активите е положителен – Банка ДСК ЕАД (1,56%), Юробанк И Еф Джи България АД (30,19%), Райфайзенбанк ЕАД (1,84%), Алианц Банк България АД (0,02%), Банка Пиреос България АД (5,35%), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол

България (7,49%), КТБ АД (6,71%), Общинска банка АД (2,26%), Токуда Банк АД (0,77), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (9,96%), МКБ Юнионбанк АД (4,30%);

- банки с отрицателен среден темп на изменение над средното за банковата система – Първа инвестиционна банка АД (-0,57%), СИБАНК ЕАД (-0,16%), Търговска Банка Д АД (-0,01%), Инвестбанк АД (-0,44%);

Табл. 3.13. Приходи от продажби спрямо активите на търговските банки за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	7,16	7,44	6,90	7,05	6,91	6,32	6,39
Банка ДСК ЕАД	7,73	9,13	9,75	9,96	9,87	9,23	8,28
Обединена българска банка АД	7,69	9,05	9,02	9,31	8,64	7,90	6,88
Юробанк И Еф Джи България АД	8,40	10,46	9,92	9,31	2,41	8,49	7,62
Райфайзенбанк (България) ЕАД	6,32	8,48	8,61	8,15	7,87	7,17	6,67
Сосиете Женерал Експресбанк АД	7,30	7,03	6,72	6,93	6,70	6,18	6,09
Алианц Банк България АД	6,06	7,48	7,47	7,34	7,04	6,48	5,87
Банка Пиреос България АД	5,20	7,09	7,37	6,17	8,70	7,23	6,07
МКБ Юнионбанк АД	6,07	6,98	7,47	7,53	7,67	7,50	7,75
Първа инвестиционна банка АД	7,82	9,47	10,15	9,19	8,38	7,77	7,29
СИБАНК ЕАД	6,48	9,14	8,95	8,33	7,14	6,71	5,86
Емпорикс Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България	4,31	5,57	6,60	6,24	6,23	5,24	6,22
БАКБ АД	13,18	13,82	12,94	10,95	6,44	4,39	4,64
ПроКредит Банк (България) АД	10,98	12,10	12,68	11,13	10,49	9,92	9,14
Търговска Банка Д АД	6,28	6,99	6,82	5,79	5,50	5,73	6,13
Корпоративна търговска банка АД	4,98	5,96	7,95	6,95	5,95	6,02	6,80
Инвестбанк АД	5,66	8,32	10,11	8,15	7,27	6,14	4,58
Централна кооперативна банка АД	7,33	8,06	8,96	7,53	6,17	5,98	5,18
Общинска банка АД	5,29	7,14	7,63	6,02	6,96	6,31	5,46
Интернешънъл Асет Банк АД	8,40	9,13	10,05	7,61	6,25	5,80	5,15
ЧПБ Тексим АД	7,89	9,71	8,27	6,73	5,05	4,64	5,25
Токуда Банк АД	5,75	7,23	7,96	6,95	6,74	5,72	5,70
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	8,23	9,23	8,49	8,24	10,50	7,41	11,90
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	5,86	4,68	5,12	4,64	4,47	4,88	3,92

- банки с отрицателен среден темп на изменение под средното за банковата система – ОББ АД (-1,35%), Сосиете Женерал Експресбанк АД (-2,92%), УниКредит Булбанк АД (-1,77%), БАКБ АД (-14,054%), ПроКредит Банк АД (-2,71%) ЦКБ АД (-4,89%);

Интернешънъл Асет Банк АД (-6,96%), ЧПБ Тексим АД (-5,05%), Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД (-5,71%).

По отношение *динамиката на пазарния дял на приходите от продажби* на ниво банкова система първо изчисляваме средния пазарен дял на всички анализирани банки за съответната година, а след това намираме неговия прираст или намаление спрямо предходната. Средният пазарен дял на приходите от продажби на една банка (за банковата система) през периода 2007–2013 г. се увеличава с 4,48% (вж. Фиг. 3.11). Средногодишният темп на изменение е положителна величина (5,53%). Показателят нараства през 2009 г., след което следва намаление, като за последните два периода увеличението е значително в сравнение с минали години. Спрямо предходен период изменението е с най-високи стойности за 2009 г. и 2012 г. Обяснението е, че за визираните периоди средният пазарен дял на една банка (на ниво банкова система) е висок.

На ниво търговски банки е интересно, ако се направи съпоставка между средното изменение на пазарния дял на приходите от продажби на банките спрямо това на банковата система за периода 2007–2013 г. (Табл. 3.14).

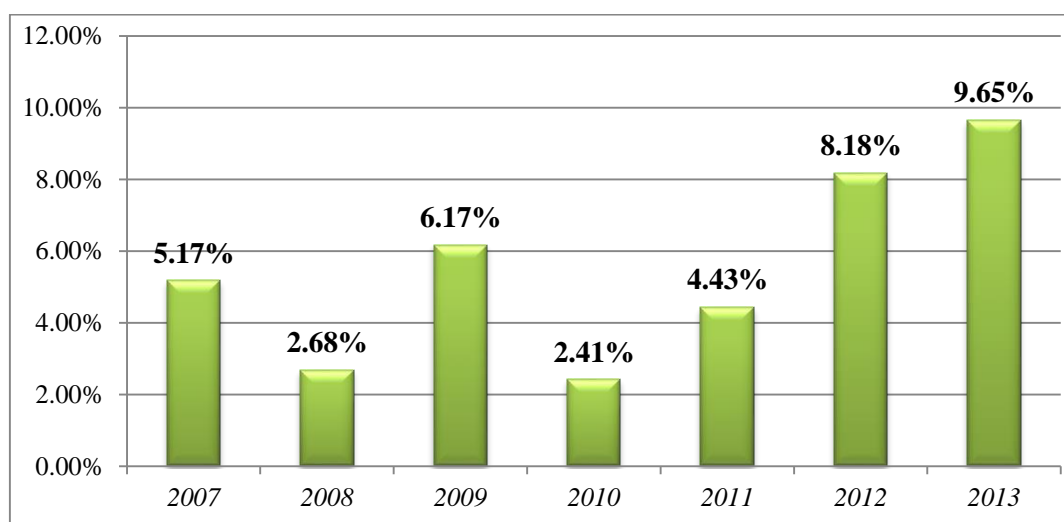
Сравнението позволява кредитните институции да се групират на:

- *банки с положителен среден темп на изменение на пазарния дял на приходите от продажби над банковата система* – Юробанк И Еф Джи България АД(-21,91%), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България(10,92%), Търговска Банка Д АД (21,01%), КТБ АД (25,02%), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД(33,42%), Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД (24,67%), Инвестбанк АД (8,23%);
- *банки с положителен среден темп на изменение на пазарния дял на приходите от продажби под банковата система* – Сосиете Женерал Експресбанк АД(3,64%), Алианц Банк България АД(1,13%), Банка

Пиреос България АД (1,12%), МКБ Юнионбанк АД (3,28%), Първа инвестиционна банка АД (3,40%), ЦКБ АД (4,51%), Токуда Банк АД (4,56%);

- банки с отрицателен среден темп на изменение на пазарния дял на приходите от продажби под банковата система – УниКредит Булбанк АД (-2,23), Банка ДСК ЕАД (-2,40), Общинска банка АД(-0,70), ОББ АД (-3,23), Райфайзенбанк ЕАД (-2,10), СИБАНК ЕАД (-3,57), БАКБ АД (-16,74), ПроКредит Банк АД (-0,77), Интернешънъл Асет Банк АД (-1,09), ЧПБ Тексим АД (-1,34).

Фиг. 3.11. Изменение на средния пазарен дял на приходите от продажби на банковата система през дадената спрямо предходната година за периода 2007-2013 г.

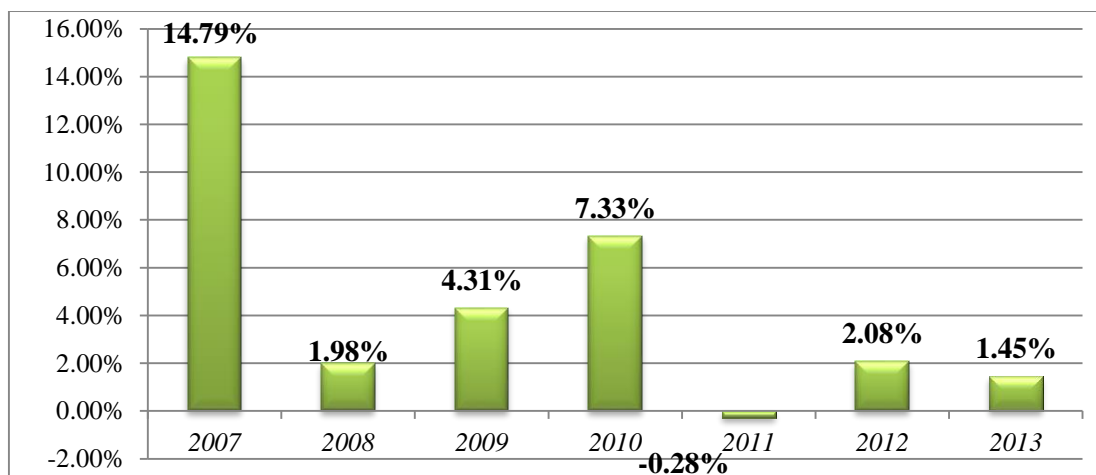
Табл. 3.14. Изменение на пазарния дял на приходите от продажби на банките през дадената година спрямо предходната за периода 2007-2013 г (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	-10,42	-8,75	-6,56	0,76	11,65	-6,01	3,74
Банка ДСК ЕАД	-7,86	-5,76	3,70	0,86	6,87	-7,89	-6,76
Обединена българска банка АД	5,97	7,50	1,01	-4,77	-9,89	-16,49	-5,92
Юробанк И Еф Джи България АД	2,90	11,73	1,25	-1,01	-73,43	219,28	-7,36
Райфайзенбанк (България) ЕАД	6,86	11,58	-5,62	-5,74	2,30	-15,75	-8,32
Сосиете Женерал Експресбанк АД	-0,33	-2,42	5,82	5,11	17,49	-2,89	2,72
Алианц Банк България АД	9,71	-0,75	-3,38	-0,48	9,94	-4,93	-2,19
Банка Пиреос България АД	20,93	14,44	-12,46	-5,15	19,87	-22,47	-7,31
МКБ Юнионбанк АД	-10,99	24,40	9,41	8,01	8,55	-9,19	-7,20
Първа инвестиционна банка АД	-0,18	-11,44	-0,69	10,17	21,49	1,31	3,17

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

СИБАНК ЕАД	3,44	-5,24	-1,78	-8,58	0,10	-6,61	-6,34
Емпорик Банк ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	-12,69	83,72	17,55	10,00	7,22	-23,71	-5,64
БАКБ АД	-12,53	-10,11	-10,21	-22,84	-35,50	-27,13	1,10
ПроКредит Банк (България) АД	-5,40	-5,43	1,89	0,61	10,89	-3,51	-4,42
Търговска Банка Д АД	55,25	6,29	10,30	18,55	33,35	19,74	3,58
Корпоративна търговска банка АД	18,91	2,78	24,20	16,72	38,39	36,22	37,95
Инвестбанк АД	63,09	9,40	6,65	-4,12	0,32	-10,75	-7,00
Централна кооперативна банка АД	4,06	-15,56	18,37	5,24	16,13	4,50	-1,15
Общинска банка АД	4,91	-4,17	-14,41	-4,19	19,37	-6,70	0,30
Интернешънъл Асет Банк АД	6,65	-14,64	-1,96	-9,63	2,08	6,17	3,68
ЧПБ Тексим АД	-17,77	-22,40	-3,02	6,53	0,21	14,53	12,53
Токуда Банк АД	28,34	2,64	3,82	8,78	5,17	-8,98	-7,81
НЛБ БАНКА ЗАПАД- ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	-11,84	-9,95	-16,31	-6,33	-48,03	72,46	253,96
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	-16,95	6,53	120,62	39,30	41,81	-4,89	-13,75

Що се отнася до *изменението на пазарния дял на кредитите* на ниво банкова система, в началото намираме средния пазарен дял на всички банки за съответната година, а по-нататък изчисляваме прираста или намалението му спрямо предходната. Средният пазарен дял на кредитите, който се пада на една банка (за банковата система като цяло) през 2007–2013 г. показва тенденция на намаление (вж. Фиг. 3.12).

Фиг. 3.12. Изменение на средния пазарен дял на кредитите на банковата система през дадената спрямо предходната година за периода 2007-2013 г.

Най-висока стойност приема през 2007 г., а най-ниска – през 2011 г. Средният темп на изменение за анализирания период е 4,52%.

Динамиката на показателя изменение на пазарния дял на кредитите на банковата система се определя от същия показател на ниво търговски банки.

Във връзка с това е важно да се осъществи съпоставка между неговия среден темп на изменение на равнище на банковата система за 2007–2013 г. и същия за отделните кредитните институции (вж. Табл. 3.15).

Изменението на средния пазарен дял на депозитите на макро ниво (банкова система) за периода 2007–2013 г. се характеризира с циклично движение (вж. Фиг. 3.13).

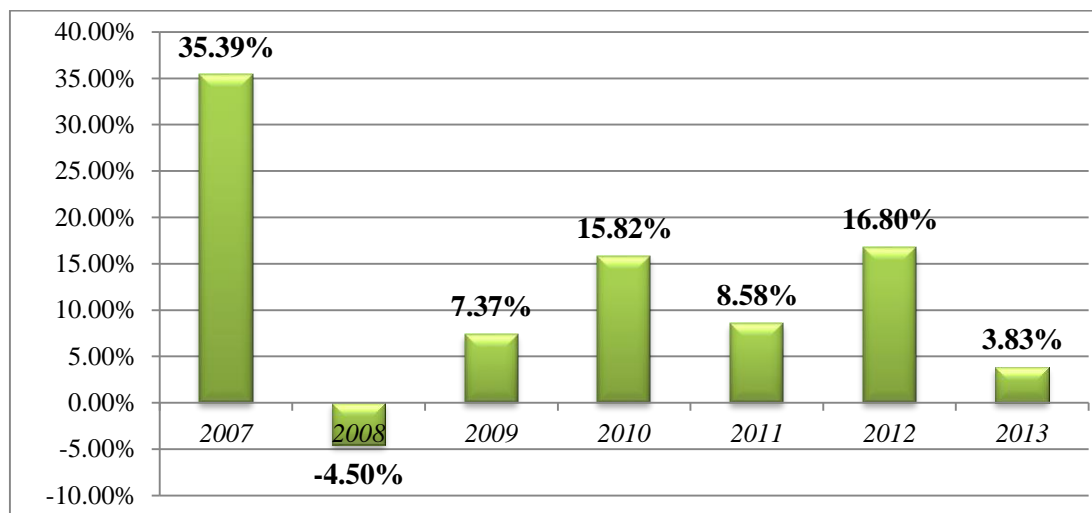
Табл. 3.15. Изменение на пазарния дял на кредитите на банките през дадената спрямо предходната година за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	-21,37	12,64	2,68	-4,07	1,11	4,94	-1,92
Банка ДСК ЕАД	-6,87	-4,70	-3,45	-2,01	-0,48	-2,92	-6,50
Обединена българска банка АД	-4,47	7,74	-5,50	-11,68	-11,99	-6,34	-0,65
Юробанк И Еф Джи България АД	3,53	-15,53	7,99	2,45	-6,51	-5,29	-3,31
Райфайзенбанк (България) ЕАД	8,46	25,15	-1,72	-2,19	-5,98	-5,17	-7,55
Сосиете Женерал Експресбанк АД	-17,01	13,86	18,03	-2,35	8,21	-1,15	4,66
Алианц Банк България АД	31,93	-9,88	1,19	-5,77	5,37	0,12	-2,59
Банка Пиреос България АД	49,75	-3,99	-13,50	9,32	-25,12	-6,06	8,33
МКБ Юнионбанк АД	25,48	17,10	3,05	0,01	-1,92	-9,35	-14,10
Първа инвестиционна банка АД	-10,46	-17,01	-3,51	6,06	20,68	4,38	12,44
СИБАНК ЕАД	35,33	-22,67	3,94	-3,58	0,06	-2,49	0,95
Емпорики Банк ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	11,82	64,30	1,91	0,77	-0,89	-23,36	-13,91
БАКБ АД	-10,84	-2,87	-1,21	-16,26	-1,61	0,71	-21,09
ПроКредит Банк (България) АД	-23,42	4,47	-4,73	10,53	2,52	-1,24	-1,15
Търговска Банка Д АД	38,57	37,92	15,54	47,48	8,67	2,76	-15,62
Корпоративна търговска банка АД	75,55	-1,86	-4,32	17,90	41,54	38,05	16,85
Инвестбанк АД	71,67	-9,12	-3,01	5,98	-8,99	8,16	-10,40
Централна кооперативна банка АД	-0,79	-21,12	10,97	4,81	34,99	-3,01	8,71
Общинска банка АД	45,39	-42,00	-15,55	25,33	-19,49	-5,61	17,63
Интернешънъл Асет Банк АД	-9,49	-12,69	-16,62	8,65	7,51	10,07	16,22
ЧПБ Тексим АД	2,14	-32,43	10,82	27,13	-8,04	9,75	-22,39
Токуда Банк АД	48,58	-9,55	-4,33	8,35	-17,95	18,36	-15,11
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	-13,05	-5,42	1,24	1,93	-54,89	40,23	96,04
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	24,53	75,25	103,42	47,19	26,53	-15,52	-10,80

Сравнението позволява те да се групират на:

- *банки с положителен среден темп на изменение на пазарния дял на кредитите над банковата система* – Емпорики Банк - България ЕАД/Креди Агрикол България (5,81%), Търговска Банка Д АД (19,33%), КТБ АД (26,24%), Инвестбанк АД (7,76%), ЦКБ АД (4,94%), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (9,44%), Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД (35,80%);
- *банки с положителен среден темп на изменение на пазарния дял на кредитите под банковата система* – Райфайзенбанк ЕАД (1,57%), Сосиете Женерал Експресбанк АД (3,47%), Алианц Банк България АД (2,91%), Банка Пиреос България АД (2,68%), МКБ Юнионбанк АД (2,90%), Първа инвестиционна банка АД (1,80%), СИБАНК ЕАД (1,65%), Общинска банка АД (0,81%), Интернешънъл Асет Банк АД (0,52%), Токуда Банк АД (4,05%);
- *банки с отрицателен среден темп на изменение на пазарния дял на кредитите под банковата система* – УниКредит Булбанк АД (-0,85%), Банка ДСК ЕАД (-3,85%), ОББ АД (-4,70%), Юробанк И Еф Джи България АД (-2,38%), БАКБ АД (-7,60%), ПроКредит Банк АД (-1,86%), ЧПБ Тексим АД (-1,86).

В началото на периода (2007) показателят има най-висока стойност, следва намаление, което приема отрицателна стойност, а за следващите години трендът се повтаря. Тенденцията на разглеждания показател се определя от динамиката на депозитите за същия период. Като абсолютна сума те нарастват с 31 031 384 хил. лв., а в относително изражение – с 98,38%. Значително по-високата стойност на индикатора „изменение на пазарен дял на депозитите“ за 2007 г. спрямо предходната се обуславя от увеличението на депозитите. Средногодишният темп на изменение на последните бележи увеличение с 11,90%.

Фиг. 3.13. Изменение на средния пазарен дял на депозитите на банковата система през дадената спрямо предходната година за периода 2007-2013 г.

На тази база заслужава внимание сравнението между средния темп на изменение на пазарния дял на депозитите на ниво банкова система за 2007–2013г. и същия за отделните банки (вж. Табл. 3.16). Това позволява те да се групират на:

- банки с положителен среден темп на изменение на пазарния дял на депозитите над банковата система – КТБ АД (18,48%), ЧПБ Тексим АД (14,39%), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (60,15%), Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД (132,05%);
- банки с положителен среден темп на изменение на пазарния дял на депозитите под банковата система – Сосиете Женерал Експресбанк АД (5,51%), Алианц Банк България АД (0,84%), Банка Пиреос България АД (2,77%), МКБ Юнионбанк АД (3,21%), Първа инвестиционна банка АД (4,37%), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (11,03%), БАКБ АД (12,81%), Търговска Банка Д АД (10,56%), Инвестбанк АД (9,87%), ЦКБ АД (9,21%), Общинска банка АД (0,01%), Интернешънъл Асет Банк АД (6,40%), Токуда Банк АД (6,13%);

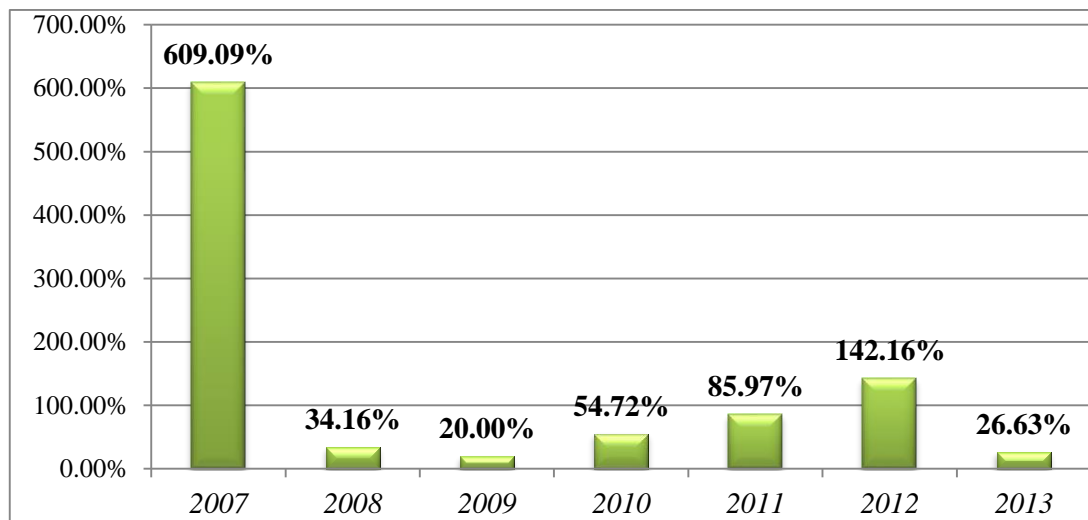
- банки с отрицателен среден темп на изменение на пазарния дял на депозитите под банковата система – УниКредит Булбанк АД (-3,84%), Банка ДСК ЕАД (-3,15%), Юробанк И Еф Джи България АД (-4,51%), СИБАНК ЕАД (-6,39%), ПроКредит Банк АД (-0,06%), ОББ АД(-0,67%), Райфайзенбанк ЕАД(-3,60%).

Табл. 3.16. Изменение на пазарния дял на депозитите на търговските банки през дадената спрямо предходната година за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	-17,38	3,16	1,41	-12,67	2,04	1,72	-5,19
Банка ДСК ЕАД	-8,93	-11,35	0,89	0,65	-1,66	-0,15	-1,46
Обединена българска банка АД	13,00	22,20	3,04	-15,81	-20,23	-10,10	3,23
Юробанк И Еф Джи България АД	-8,58	-15,97	13,04	3,94	-7,79	-12,64	-3,57
Райфайзенбанк (България) ЕАД	-11,20	18,38	-7,48	-0,37	-6,69	-7,58	-10,26
Сосиете Женерал Експресбанк АД	7,67	24,47	12,55	-8,38	5,31	2,55	-5,61
Алианц Банк България АД	13,55	-2,49	-2,49	-7,93	4,61	-1,07	1,68
Банка Пиреос България АД	61,40	2,84	-16,43	6,94	-31,94	-10,48	7,04
МКБ Юнионбанк АД	21,07	1,66	-9,58	14,36	-6,69	-7,60	9,24
Първа инвестиционна банка АД	-6,11	-12,07	0,96	21,46	18,94	7,46	-0,04
СИБАНК ЕАД	3,58	-19,13	-0,27	-14,25	-0,31	-3,24	-11,13
Емпорика Банк ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	60,26	-44,19	65,65	4,75	6,04	5,28	-20,57
БАКБ АД	18,52	2,37	7,61	25,09	25,44	19,05	-8,41
ПроКредит Банк (България) АД	10,72	2,54	-1,36	8,83	-11,60	-2,76	-6,79
Търговска Банка Д АД	-28,28	19,72	3,53	42,38	31,00	10,72	-5,15
Корпоративна търговска банка АД	24,13	3,68	-9,32	28,80	39,05	29,94	13,10
Инвестбанк АД	58,44	-9,63	-15,43	18,21	0,37	-0,21	17,38
Централна кооперативна банка АД	2,63	-6,63	8,69	20,41	27,14	5,17	7,03
Общинска банка АД	12,45	-12,35	-5,80	-8,20	5,29	-2,33	10,99
Интернешънъл Асет Банк АД	-2,71	-3,25	-7,16	21,66	13,14	13,31	9,83
ЧПБ Тексим АД	27,60	-28,57	26,63	44,78	32,43	5,85	-7,98
Токуда Банк АД	72,05	1,47	-7,65	23,48	-2,21	0,39	-44,62
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	-18,11	-15,41	10,27	14,63	-79,19	390,69	118,18
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	543,56	-29,33	105,59	146,83	163,44	-30,69	24,98

Изменението на средния пазарен дял на оперативните приходи извън продажбите на банковата система за периода 2007–2013 г. варира в значителни граници (вж. Фиг. 3.14). Колебанието се определя от състава и структурата на оперативните приходи извън продажбите, конкретната

политика на дадена банка по отношение на сделките с валути и ценни книжа. Средногодишният темп на изменение е 138,96%.

Фиг. 3.14. Изменение на средния пазарен дял на оперативните приходи извън продажбите на банковата система през дадената спрямо предходната година за периода 2007-2013 г.

На тази основа осъществяваме съпоставка между средния темп на изменение на индикатора на ниво банкова система за 2007–2013 г. и същия за съответните банки (вж. Табл. 3.17). Сравнението позволява те да се групират на:

- *банки с положителен среден темп на изменение на приходите извън продажби над банковата система* – Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (1574,53%), Общинска банка АД (283,16), Токуда Банк АД (183,11), ПроКредит Банк АД (172,37%), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (336,83);
- *банки с положителен среден темп на изменение на приходите извън продажби под банковата система* – УниКредит Булбанк АД (29,60%), Банка ДСК ЕАД (72,33%), Юробанк И Еф Джи България АД (103,37%), Сосиете Женерал Експресбанк АД (8,43%), Алианц Банк България АД (24,07%), Банка Пиреос България АД (35,70%), МКБ

Юнионбанк АД (16,99%), Първа инвестиционна банка АД (13,15%), СИБАНК ЕАД (38,23%), Търговска Банка Д АД (64,33%), КТБ АД (54,65%), ЦКБ АД (1,49%), Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД (74,47%), ОББ АД (12,00%), Райфайзенбанк ЕАД (112,73%), БАКБ АД (33,22%), Инвестбанк АД (31,84%), ЧПБ Тексим АД (70,96%);

- банки с отрицателен среден темп на изменение на приходите извън продажби под банковата система – Интернешънъл Асет Банк АД (-12,48%).

Табл. 3.17. Изменение на пазарния дял на оперативните приходи извън тези от продажби на банките през дадената спрямо предходната година за периода 2007-2013 г. (в %)

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
УниКредит Булбанк АД	66,27	-41,14	-22,66	-21,09	-46,34	293,71	-21,56
Банка ДСК ЕАД	-47,87	257,63	-61,32	-11,94	-55,82	474,99	-49,35
Обединена българска банка АД	-42,66	-20,50	46,71	40,28	-63,36	139,14	-15,59
Юробанк И Еф Джи България АД	48,62	14,18	-34,93	-6,33	747,45	-94,15	48,77
Райфайзенбанк (България) ЕАД	500,95	138,40	195,30	-22,62	-63,26	30,32	10,04
Сосиете Женерал Експрес-банк АД	-77,68	34,43	32,91	15,67	-66,78	132,41	-11,91
Алианц Банк България АД	174,02	-6,90	-9,53	-10,25	-41,38	84,28	-21,73
Банка Пиреос България АД	-47,42	57,32	67,62	-24,09	-71,63	304,98	-36,88
МКБ Юнионбанк АД	-17,67	-28,63	63,20	88,55	-74,82	100,28	-11,95
Първа инвестиционна банка АД	16,68	0,87	69,73	10,63	-67,36	90,22	-28,72
СИБАНК ЕАД	122,59	-55,57	-72,49	93,05	-70,50	230,75	19,77
Емпорика Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България/ТБ Виктория ЕАД	10905,55	-52,74	-39,77	187,66	-59,11	48,88	31,23
БАКБ АД	166,11	-36,50	-38,44	27,68	63,31	129,35	-78,95
ПроКредит Банк (България) АД	1174,26	-12,85	42,00	-22,80	-59,01	37,71	47,32
Търговска Банка Д АД	-68,67	-26,62	-35,60	268,83	-69,78	46,57	335,60
Корпоративна търговска банка АД	-24,65	136,75	50,96	13,61	-68,49	171,02	103,37
Инвестбанк АД	-3,89	-65,86	-10,51	58,99	-29,62	97,24	176,55
Централна кооперативна банка АД	-46,57	30,69	35,56	-18,12	-43,32	49,37	2,84
Общинска банка АД	1676,66	-54,38	-24,24	-55,51	-48,11	520,01	-32,29
Интернешънъл Асет Банк АД	-88,54	-40,11	47,00	18,88	-56,69	15,02	17,10
ЧПБ Тексим АД	0,00	-16,05	297,07	-68,33	-65,42	349,71	-0,29
Токуда Банк АД	247,88	641,30	-86,22	505,34	-77,69	24,21	26,92

Банки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД	-65,20	-33,18	-14,37	-19,65	2536,17	-93,33	47,39
Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД	49,51	-0,78	-17,86	264,77	-85,12	229,27	81,49

Забелязва се, че за първата година на анализирания период отсъстват банки с високо ниво на пазарна ефективност, а преобладават предимно тези със средно (вж. Табл. 3.18). От 2008 г. до края на разглеждания период са налице банки с високо ниво на пазарна ефективност, но броят им варира от една до две през отделните години. През годините групата банки с ниско ниво на пазарна ефективност също се характеризира с известно колебание.

Табл. 3.18. Обобщаваща оценка на пазарната ефективност на банките в България за периода 2007-2013 г.

Банки	Показатели/точки					Индекс на пазарна ефективност (IME)
	SRA	ΔMSSR	ΔMSL	ΔMSD	ΔMSO	
2007						
Токуда Банк АД	1	4	4	3	2	2,8
Инвестбанк АД	1	4	4	3	1	2,6
Банка Пиреос България АД	1	3	4	3	1	2,4
ПроКредит Банк (България) АД	4	2	1	2	3	2,4
Общинска банка АД	1	2	4	2	3	2,4
Обединена българска банка АД	3	3	2	2	1	2,2
Юробанк И Еф Джи България АД	4	2	2	1	2	2,2
Алианс Банк България АД	1	3	3	2	2	2,2
СИБАНК ЕАД	2	2	3	2	2	2,2
Емпорики Банк – България ЕАД	1	1	2	3	4	2,2
Търговска Банка Д АД	2	4	3	1	1	2,2
Корпоративна търговска банка АД	1	3	4	2	1	2,2
Насърчителна банка	1	1	3	4	2	2,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	3	2	1	2	2,0
Българо-американска кредитна банка АД	4	1	1	2	2	2,0
ЧПБ Тексим АД	4	1	2	2	1	2,0
Сосиете Женерал Експресбанк АД	3	2	1	2	1	1,8
МКБ Юнионбанк АД	2	1	3	2	1	1,8
Първа инвестиционна банка АД	4	2	1	1	1	1,8
Централна кооперативна банка АД	3	2	2	1	1	1,8
УниКредит Булбанк АД	3	1	1	1	2	1,6
Интернешънъл Асет Банк АД	2	3	1	1	1	1,6
НЛБ БАНКА ЗАПАД - ИЗТОК	4	1	1	1	1	1,6
Банка ДСК ЕАД	3	1	1	1	1	1,4
2008						
Райфайзенбанк (България) ЕАД	3	3	3	4	3	3,2
Обединена българска банка АД	3	3	3	4	2	3,0

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Банки	Показатели/точки					Индекс на пазарна ефективност (IME)
	SRA	ΔMSSR	ΔMSL	ΔMSD	ΔMSO	
ПроКредит Банк (България) АД	4	2	3	3	2	2,8
Банка ДСК ЕАД	3	2	2	2	4	2,6
Сосиете Женерал Експресбанк АД	1	2	3	4	3	2,6
Търговска Банка Д АД	1	3	4	4	1	2,6
Токуда Банк АД	2	2	2	3	4	2,6
Юробанк И Еф Джи България АД	4	3	1	2	2	2,4
Банка Пиреос България АД	1	3	2	3	3	2,4
МКБ Юнионбанк АД	1	4	3	3	1	2,4
Корпоративна търговска банка АД	1	3	2	3	3	2,4
Алианц Банк България АД	2	2	2	3	2	2,2
Емпорики Банк – България ЕАД	1	4	4	1	1	2,2
Българо-американска кредитна банка АД	4	1	2	3	1	2,2
Българска банка за развитие АД	1	3	4	1	2	2,2
УниКредит Булбанк АД	2	1	3	3	1	2,0
Първа инвестиционна банка АД	4	1	1	2	2	2,0
Инвестбанк АД	2	3	2	2	1	2,0
Интернешънъл Асет Банк АД	3	1	2	3	1	2,0
ЧПБ Тексим АД	4	1	1	1	2	1,8
НЛБ БАНКА ЗАПАД - ИЗТОК	3	1	2	2	1	1,8
СИБАНК ЕАД	3	2	1	1	1	1,6
Централна кооперативна банка АД	2	1	1	2	2	1,6
Общинска банка АД	1	2	1	2	1	1,4
2009						
Българска банка за развитие АД	1	4	4	4	2	3,0
Централна кооперативна банка АД	3	3	3	3	3	3,0
Юробанк И Еф Джи България АД	4	2	3	3	2	2,8
ЧПБ Тексим АД	2	2	3	3	4	2,8
Първа инвестиционна банка АД	4	2	2	2	3	2,6
Сосиете Женерал Експресбанк АД	1	2	3	3	3	2,4
ПроКредит Банк (България) АД	4	2	1	2	3	2,4
Инвестбанк АД	4	3	2	1	2	2,4
Банка ДСК ЕАД	4	2	2	2	1	2,2
Обединена българска банка АД	3	2	1	2	3	2,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	3	1	2	1	4	2,2
МКБ Юнионбанк АД	2	3	2	1	3	2,2
Емпорики Банк – България ЕАД	1	3	2	4	1	2,2
Българо-американска кредитна банка АД	4	1	2	3	1	2,2
Търговска Банка Д АД	1	3	3	2	2	2,2
Интернешънъл Асет Банк АД	4	2	1	1	3	2,2
Алианц Банк България АД	2	2	2	2	2	2,0
СИБАНК ЕАД	3	2	2	2	1	2,0
Корпоративна търговска банка АД	2	3	1	1	3	2,0
НЛБ БАНКА СОФИЯ	2	1	2	3	2	2,0
УниКредит Булбанк АД	1	1	2	2	2	1,6
Банка Пиреос България АД	2	1	1	1	3	1,6
Общинска банка АД	2	1	1	1	2	1,4
Токуда Банк АД	2	2	1	1	1	1,4
2010						
Българска банка за развитие АД	1	4	4	4	4	3,4
Търговска Банка Д АД	1	4	4	4	4	3,4
Първа инвестиционна банка АД	3	4	2	3	2	2,8
Токуда Банк АД	1	3	3	3	4	2,8
ЧПБ Тексим АД	1	3	4	4	1	2,6
Корпоративна търговска банка АД	1	4	3	3	2	2,6
ПроКредит Банк (България) АД	4	3	3	2	1	2,6
МКБ Юнионбанк АД	2	3	2	2	3	2,4
Интернешънъл Асет Банк АД	2	2	3	3	2	2,4

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Банки	Показатели/точки					Индекс на пазарна ефективност (IME)
	SRA	ΔMSSR	ΔMSL	ΔMSD	ΔMSO	
Банка ДСК ЕАД	4	3	1	2	1	2,2
Юробанк И Еф Джи България АД	3	2	2	2	2	2,2
Емпорики Банк – България ЕАД	1	3	2	2	3	2,2
Българо-американска кредитна банка АД	4	1	1	3	2	2,2
Инвестбанк АД	2	1	2	3	3	2,2
Централна кооперативна банка АД	2	3	2	3	1	2,2
СИБАНК ЕАД	3	2	1	1	3	2,0
НЛБ БАНКА СОФИЯ	3	2	2	2	1	2,0
Обединена българска банка АД	3	2	1	1	2	1,8
Банка Пиреос България АД	1	2	3	2	1	1,8
Общинска банка АД	1	2	4	1	1	1,8
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	2	1	2	1	1,6
Сосиете Женерал Експресбанк АД	1	3	1	1	2	1,6
УниКредит Булбанк АД	1	3	1	1	1	1,4
Алианц Банк България АД	1	2	1	1	1	1,2
2011						
Първа инвестиционна банка АД	3	4	4	3	1	3,0
Корпоративна търговска банка АД	2	4	4	3	1	2,8
Централна кооперативна банка АД	2	3	4	3	2	2,8
Българска банка за развитие АД	1	4	4	4	1	2,8
Банка ДСК ЕАД	4	3	2	2	2	2,6
ПроКредит Банк (България) АД	4	3	3	1	2	2,6
УниКредит Булбанк АД	2	3	3	2	2	2,4
Алианц Банк България АД	2	3	3	2	2	2,4
Търговска Банка Д АД	1	4	3	3	1	2,4
Интернешънъл Асет Банк АД	2	2	3	3	2	2,4
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	3	3	2	1	2,2
МКБ Юнионбанк АД	3	3	2	2	1	2,2
Емпорики Банк – България ЕАД	2	3	2	2	2	2,2
Българо-американска кредитна банка АД	2	1	2	3	3	2,2
Инвестбанк АД	3	2	2	2	2	2,2
Общинска банка АД	2	4	1	2	2	2,2
Ти Би Ай Банк ЕАД	4	1	1	1	4	2,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	3	2	2	2	1	2,0
Банка Пиреос България АД	3	4	1	1	1	2,0
СИБАНК ЕАД	2	2	3	2	1	2,0
Обединена българска банка АД	3	2	2	1	1	1,8
Юробанк И Еф Джи България АД	1	1	2	2	3	1,8
ЧПБ Тексим АД	1	2	2	3	1	1,8
Токуда Банк АД	2	3	1	2	1	1,8
2012						
Ти Би Ай Банк ЕАД	3	4	4	4	1	3,2
Банка ДСК ЕАД	4	2	2	2	4	2,8
Корпоративна търговска банка АД	1	3	4	3	3	2,8
ЧПБ Тексим АД	1	3	3	2	4	2,6
УниКредит Булбанк АД	2	2	3	2	3	2,4
Юробанк И Еф Джи България АД	4	4	2	1	1	2,4
Първа инвестиционна банка АД	3	2	3	2	2	2,4
Общинска банка АД	2	2	2	1	4	2,2
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	2	2	2	2	2,0
Алианц Банк България АД	2	2	2	2	2	2,0
СИБАНК ЕАД	2	2	2	1	3	2,0
ПроКредит Банк (България) АД	4	2	2	1	1	2,0
Търговска Банка Д АД	1	3	3	2	1	2,0
Инвестбанк АД	2	1	3	2	2	2,0
Банка Пиреос България АД	3	1	1	1	3	1,8
Българо-американска кредитна банка АД	1	1	2	3	2	1,8

Банки	Показатели/точки					Индекс на пазарна ефективност (IME)
	SRA	ΔMSSR	ΔMSL	ΔMSD	ΔMSO	
Интернешънъл Асет Банк АД	1	2	3	2	1	1,8
Токуда Банк АД	1	1	4	2	1	1,8
Обединена българска банка АД	3	1	1	1	2	1,6
Райфайзенбанк (България) ЕАД	3	1	2	1	1	1,6
МКБ Юнионбанк АД	3	1	1	1	2	1,6
Централна кооперативна банка АД	1	2	2	2	1	1,6
Българска банка за развитие АД	1	2	1	1	3	1,6
Креди Агрикол България	1	1	1	2	1	1,2
2013						
Ти Би Ай Банк ЕАД	4	4	4	4	3	3,8
Корпоративна търговска банка АД	3	3	3	3	4	3,2
Юробанк И Еф Джи България АД	4	1	2	2	3	2,4
ПроКредит Банк (България) АД	4	1	2	2	3	2,4
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2	2	3	2	2	2,2
МКБ Юнионбанк АД	4	1	1	3	2	2,2
Първа инвестиционна банка АД	3	2	3	2	1	2,2
Търговска Банка Д АД	2	2	1	2	4	2,2
Централна кооперативна банка АД	1	2	3	3	2	2,2
Интернешънъл Асет Банк АД	1	2	3	3	2	2,2
Банка ДСК ЕАД	4	1	2	2	1	2,0
Обединена българска банка АД	3	1	2	2	2	2,0
Банка Пиреос България АД	2	1	3	3	1	2,0
Инвестбанк АД	1	1	1	3	4	2,0
Общинска банка АД	1	2	3	3	1	2,0
Българска банка за развитие АД	1	1	1	4	3	2,0
УниКредит Булбанк АД	2	2	2	2	1	1,8
ЧПБ Тексим АД	1	3	1	2	2	1,8
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2	1	2	1	2	1,6
Алианц Банк България АД	1	2	2	2	1	1,6
Креди Агрикол България	2	1	1	1	3	1,6
Токуда Банк АД	1	1	1	1	3	1,4
СИБАНК ЕАД	1	1	2	1	2	1,4
Българо-американска кредитна банка АД	1	2	1	1	1	1,2

Интересни изводи могат да се направят, ако се изчисли средният индекс на пазарна ефективност за разглеждания период. Това позволява банките да се ранжират съобразно техните финансови резултати през целия анализиран период. Обособяват се следните групи:

- банки със средно равнище на пазарна ефективност – КТБ АД (2,6), ПроКредит Банк АД (2,5), Насърчителна банка/Българска банка за развитие АД (2,5), Първа инвестиционна банка АД (2,4), Търговска Банка Д АД (2,4), НЛБ БАНКА ЗАПАД-ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ/Ти Би Ай Банк ЕАД (2,4), Банка ДСК ЕАД (2,3), Юробанк И Еф Джи България АД (2,3), Инвестбанк АД (2,2), ЦКБ АД (2,2), ЧПБ

Тексим АД (2,2), ОББ АД (2,1), Сосиете Женерал Експресбанк АД (2,1), МКБ Юнионбанк АД (2,1), Интернешънъл Асет Банк АД (2,1), Токуда Банк АД (2,1), Райфайзенбанк ЕАД (2,0), Банка Пиреос България АД (2,0), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (2,0), БАКБ АД (2,0);

- *банки с ниско равнище на пазарна ефективност* – УниКредит Булбанк АД (1,9), Алианц Банк България АД (1,9), СИБАНК ЕАД (1,9), Общинска банка АД (1,9).

3.4. Обобщаващи резултати и изводи от емпиричното тестване на модела за оценяване на ефективността на банките в България

На основата на получените междини резултати от анализа на отделните аспекти на банковата ефективност (ресурсна, разходна и пазарна), отразени в предходното изложение, в настоящата точка се представят обобщаващи резултати и изводи за състоянието и развитието на ефективността на банките у нас за периода 2007–2013 г. В синтезиран вид крайните резултати от изследването са представени в Табл. 3.19. В нея се съдържа информация за нивото и динамиката на интегралния индекс на ефективността.

Табл. 3.19. Обобщаваща оценка на ефективността на банките в България за периода 2007-2013 г.

Банки	Индекс на ресурсна ефективност	Индекс на разходна ефективност	Индекс на пазарна ефективност	Интегрален индекс на ефективността
2007				
Българо-американска кредитна банка АД	3,8	3,4	2,0	3,1
Обединена българска банка АД	3,0	3,4	2,2	2,9
Насърчителна банка	2,2	3,6	2,2	2,7
УниКредит Булбанк АД	3,2	2,6	1,6	2,5

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Банки	Индекс на ресурсна ефективност	Индекс на разходна ефективност	Индекс на пазарна ефективност	Интегрален индекс на ефективността
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2,0	3,2	2,0	2,4
Банка Пиреос България АД	2,4	2,4	2,4	2,4
Корпоративна търговска банка АД	2,0	3,0	2,2	2,4
Банка ДСК ЕАД	3,0	2,6	1,4	2,3
Алианц Банк България АД	2,2	2,6	2,2	2,3
СИБАНК ЕАД	2,2	2,4	2,2	2,3
Интернешънъл Асет Банк АД	2,4	3,0	1,6	2,3
Токуда Банк АД	1,6	2,6	2,8	2,3
Юробанк И Еф Джи България АД	2,6	1,4	2,2	2,1
ПроКредит Банк (България) АД	2,4	1,4	2,4	2,1
Инвестбанк АД	1,6	2,2	2,6	2,1
Общинска банка АД	1,8	1,8	2,4	2,0
НЛБ БАНКА ЗАПАД - ИЗТОК	2,4	2,0	1,6	2,0
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2,0	2,0	1,8	1,9
Първа инвестиционна банка АД	2,2	1,8	1,8	1,9
Търговска Банка Д АД	1,8	1,8	2,2	1,9
ЧПБ Тексим АД	2,0	1,6	2,0	1,9
Централна кооперативна банка АД	2,2	1,4	1,8	1,8
МКБ Юнионбанк АД	1,2	1,8	1,8	1,6
Емпорики Банк – България ЕАД	1,0	1,6	2,2	1,6
2008				
Банка ДСК ЕАД	3,6	3,0	2,6	3,1
Българо-американска кредитна банка АД	3,6	3,4	2,2	3,1
Обединена българска банка АД	3,0	2,8	3,0	2,9
Юробанк И Еф Джи България АД	3,2	2,4	2,4	2,7
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2,6	2,4	3,2	2,7
Корпоративна търговска банка АД	2,2	3,6	2,4	2,7
УниКредит Булбанк АД	3,0	3,2	2,0	2,7
Търговска Банка Д АД	2,2	2,6	2,6	2,5
Банка Пиреос България АД	2,0	2,6	2,4	2,3
Българска банка за развитие АД	1,6	3,2	2,2	2,3
Сосиете Женерал Експресбанк АД	1,8	2,2	2,6	2,2
Алианц Банк България АД	2,0	2,2	2,2	2,1
ПроКредит Банк (България) АД	2,2	1,4	2,8	2,1
НЛБ БАНКА ЗАПАД - ИЗТОК	2,6	1,8	1,8	2,1
Токуда Банк АД	1,6	1,8	2,6	2,0
МКБ Юнионбанк АД	1,4	1,8	2,4	1,9
Първа инвестиционна банка АД	2,0	1,6	2,0	1,9
Инвестбанк АД	1,6	2,2	2,0	1,9
ЧПБ Тексим АД	2,0	1,6	1,8	1,8
Общинска банка АД	2,0	1,6	1,4	1,7
Интернешънъл Асет Банк АД	1,6	1,4	2,0	1,7
Емпорики Банк – България ЕАД	1,0	1,6	2,2	1,6
Централна кооперативна банка АД	1,4	1,4	1,6	1,5
СИБАНК ЕАД	1,4	1,2	1,6	1,4
2009				
Българо-американска кредитна банка АД	3,6	3,4	2,2	3,1
Българска банка за развитие АД	2,6	3,4	3,0	3,0
Банка ДСК ЕАД	3,6	2,8	2,2	2,9
Корпоративна търговска банка АД	2,6	4,0	2,0	2,9
Интернешънъл Асет Банк АД	2,2	3,4	2,2	2,6
УниКредит Булбанк АД	2,4	3,4	1,6	2,5
Централна кооперативна банка АД	2,2	2,2	3,0	2,5
Банка Пиреос България АД	2,6	3,0	1,6	2,4

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Банки	Индекс на ресурсна ефективност	Индекс на разходна ефективност	Индекс на пазарна ефективност	Интегрален индекс на ефективността
Обединена българска банка АД	2,6	2,2	2,2	2,3
Юробанк И Еф Джи България АД	2,2	1,8	2,8	2,3
Първа инвестиционна банка АД	2,2	2,0	2,6	2,3
ПроКредит Банк (България) АД	2,8	1,8	2,4	2,3
Търговска Банка Д АД	2,0	2,6	2,2	2,3
ЧПБ Тексим АД	2,2	2,0	2,8	2,3
Инвестбанк АД	2,0	2,2	2,4	2,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2,2	2,0	2,2	2,1
Сосиете Женерал Експресбанк АД	1,6	2,2	2,4	2,1
НЛБ БАНКА СОФИЯ	2,2	1,4	2,0	1,9
Алианц Банк България АД	1,8	1,6	2,0	1,8
МКБ Юнионбанк АД	1,2	1,8	2,2	1,7
СИБАНК ЕАД	1,4	1,6	2,0	1,7
Емпорика Банк – България ЕАД	1,0	1,6	2,2	1,6
Общинска банка АД	1,4	1,6	1,4	1,5
Токуда Банк АД	1,4	1,8	1,4	1,5
2010				
Българска банка за развитие АД	2,8	3,4	3,4	3,2
Корпоративна търговска банка АД	3,0	4,0	2,6	3,2
Банка ДСК ЕАД	3,8	2,6	2,2	2,9
УниКредит Булбанк АД	3,0	3,4	1,4	2,6
Обединена българска банка АД	3,4	2,2	1,8	2,5
Банка Пиреос България АД	2,4	3,2	1,8	2,5
Първа инвестиционна банка АД	2,2	2,4	2,8	2,5
Юробанк И Еф Джи България АД	2,8	2,2	2,2	2,4
Търговска Банка Д АД	1,6	2,2	3,4	2,4
Централна кооперативна банка АД	2,0	2,6	2,2	2,3
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2,2	2,8	1,6	2,2
Токуда Банк АД	2,0	1,8	2,8	2,2
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2,6	2,0	1,6	2,1
Българо-американска кредитна банка АД	2,6	1,4	2,2	2,1
ПроКредит Банк (България) АД	2,4	1,4	2,6	2,1
Интернешънъл Асет Банк АД	1,6	2,2	2,4	2,1
ЧПБ Тексим АД	1,8	2,0	2,6	2,1
Инвестбанк АД	1,8	2,0	2,2	2,0
НЛБ БАНКА СОФИЯ	2,2	1,4	2,0	1,9
МКБ Юнионбанк АД	1,8	1,6	2,4	1,9
Общинска банка АД	1,6	1,6	1,8	1,7
Емпорика Банк – България ЕАД	1,6	1,2	2,2	1,7
СИБАНК ЕАД	1,4	1,4	2,0	1,6
Алианц Банк България АД	1,8	1,6	1,2	1,5
2011				
УниКредит Булбанк АД	3,0	3,6	2,4	3,0
Корпоративна търговска банка АД	2,4	3,6	2,8	2,9
Банка Пиреос България АД	3,2	3,2	2,0	2,8
Банка ДСК ЕАД	3,4	2,2	2,6	2,7
Българска банка за развитие АД	2,2	3,0	2,8	2,7
Първа инвестиционна банка АД	2,4	2,4	3,0	2,6
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2,2	3,0	2,2	2,5
Алианц Банк България АД	2,0	2,4	2,4	2,3
ПроКредит Банк (България) АД	2,0	2,0	2,6	2,2
Централна кооперативна банка АД	1,6	2,2	2,8	2,2
Обединена българска банка АД	2,6	2,0	1,8	2,1
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2,4	2,0	2,0	2,1
Общинска банка АД	2,2	1,6	2,2	2,0

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

Банки	Индекс на ресурсна ефективност	Индекс на разходна ефективност	Индекс на пазарна ефективност	Интегрален индекс на ефективността
Юробанк И Еф Джи България АД	2,2	1,6	1,8	1,9
МКБ Юнионбанк АД	2,0	1,6	2,2	1,9
Търговска Банка Д АД	1,4	1,8	2,4	1,9
Инвестбанк АД	1,6	2,0	2,2	1,9
Интернешънъл Асет Банк АД	1,4	1,8	2,4	1,9
Ти Би Ай Банк ЕАД	2,6	1,0	2,2	1,9
Токуда Банк АД	2,2	1,6	1,8	1,9
СИБАНК ЕАД	1,4	1,6	2,0	1,7
Емпорика Банк – България ЕАД	1,4	1,4	2,2	1,7
Българо-американска кредитна банка АД	1,6	1,4	2,2	1,7
ЧПБ Тексим АД	1,8	1,2	1,8	1,6
2012				
Банка ДСК ЕАД	3,4	3,0	2,8	3,1
Корпоративна търговска банка АД	3,0	3,4	2,8	3,1
УниКредит Булбанк АД	3,2	3,4	2,4	3,0
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2,4	3,0	2,0	2,5
Българска банка за развитие АД	2,6	3,4	1,6	2,5
Първа инвестиционна банка АД	2,6	2,4	2,4	2,5
ПроКредит Банк (България) АД	2,8	2,4	2,0	2,4
Юробанк И Еф Джи България АД	2,4	2,0	2,4	2,3
Алианц Банк България АД	2,2	2,6	2,0	2,3
Ти Би Ай Банк ЕАД	2,0	1,6	3,2	2,3
Банка Пиреос България АД	2,4	2,0	1,8	2,1
Търговска Банка Д АД	2,0	2,4	2,0	2,1
Общинска банка АД	2,2	1,8	2,2	2,1
Интернешънъл Асет Банк АД	2,0	2,6	1,8	2,1
ЧПБ Тексим АД	2,2	1,6	2,6	2,1
Токуда Банк АД	2,2	2,0	1,8	2,0
Райфайзенбанк (България) ЕАД	2,4	1,6	1,6	1,9
МКБ Юнионбанк АД	2,2	2,0	1,6	1,9
СИБАНК ЕАД	1,8	2,0	2,0	1,9
Българо-американска кредитна банка АД	2,2	1,8	1,8	1,9
Инвестбанк АД	1,6	2,0	2,0	1,9
Централна кооперативна банка АД	2,0	2,2	1,6	1,9
Обединена българска банка АД	2,0	1,2	1,6	1,6
Креди Агрикол България	1,2	1,0	1,2	1,1
2013				
Корпоративна търговска банка АД	2,8	3,6	3,2	3,2
УниКредит Булбанк АД	3,2	3,4	1,8	2,8
Банка ДСК ЕАД	3,4	3,0	2,0	2,8
Ти Би Ай Банк ЕАД	2,8	1,8	3,8	2,8
ПроКредит Банк (България) АД	3,2	2,6	2,4	2,7
Юробанк И Еф Джи България АД	2,8	2,0	2,4	2,4
Сосиете Женерал Експресбанк АД	2,2	2,8	2,2	2,4
Българска банка за развитие АД	2,2	3,0	2,0	2,4
Алианц Банк България АД	2,6	2,8	1,6	2,3
Първа инвестиционна банка АД	2,0	2,4	2,2	2,2
Обединена българска банка АД	2,4	2,0	2,0	2,1
Банка Пиреос България АД	2,0	2,2	2,0	2,1
МКБ Юнионбанк АД	2,4	1,8	2,2	2,1
Общинска банка АД	2,2	2,0	2,0	2,1
Интернешънъл Асет Банк АД	1,4	2,4	2,2	2,0
Централна кооперативна банка АД	1,6	2,2	2,2	2,0
Инвестбанк АД	1,6	2,2	2,0	1,9

Банки	Индекс на ресурсна ефективност	Индекс на разходна ефективност	Индекс на пазарна ефективност	Интегрален индекс на ефективността
СИБАНК ЕАД	2,0	2,0	1,4	1,8
Търговска Банка Д АД	2,0	1,2	2,2	1,8
ЧПБ Тексим АД	2,0	1,6	1,8	1,8
Райфайзенбанк (България) ЕАД	1,8	1,0	1,6	1,5
Креди Агрикол България	1,6	1,2	1,6	1,5
Българо-американска кредитна банка АД	1,4	1,8	1,2	1,5
Токуда Банк АД	1,8	1,4	1,4	1,5

За разглеждания период се констатира, че съобразно приетата скала за оценяване (вж. табл. 3.19), броят на банките с високо ниво на ефективност (с общ индекс между 3,00–4,00 бала) е сравнително ограничен (средният брой банки, попадащи в този диапазон, е 1,71бр.). Изключение прави 2012 г., когато при три банки се отчита високо ниво на ефективност. Най-многобройна е групата банки със средно ниво на ефективност (с общ индекс между 2,00–2,99) за анализирания период (среден брой – 14,14 бр.). През отделните години техния брой намалява за сметка на увеличение на институциите с ниско ниво на ефективност с общ индекс под 2 бала (средно 8 банки). На практика се наблюдава „преливане“ на банки от ниско към средно ниво и обратно. Индексът на интегрална ефективност регистрира най-висока стойност за конкретни банки през 2010 г. и 2012 г. – 3,2. Най-ниска се отчита през 2012 г. – 1,1.

Въз основа динамиката на индекса на интегрална ефективност е възможно да разграничим кредитните институции на следните групи:

- *банки с преобладаващо средно ниво на ефективност, като за отделни години се отчита възходяща тенденция, т.е. достигат високо ниво на ефективност – УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, КТБ АД, Насърчителна банка / ББР АД;*
- *банки със средно ниво на ефективност, като за отделни години се наблюдава низходяща тенденция, т.е. попадат в категорията на*

тези с ниско ниво на ефективност – Обединена българска банка АД, Юробанк И Еф Джи България АД, Райфайзенбанк (България) ЕАД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, ПИБ АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД;

- *банки, които през целия период имат средно ниво на ефективност* – Пиреос България АД, ПроКредит Банк (България) АД;
- *банки с преобладаващо ниско ниво на ефективност, като за отделни години преминават към средно ниво* – МКБ Юнионбанк АД, СИБАНК ЕАД;
- *банки, които през периода 2007–2013 г. имат ниско ниво на ефективност* – Емпорики Банк – България ЕАД/ Креди Агрикол България;
- *банки с низходяща тенденция на развитие* – БАКБ АД;
- *банки, които около 3-4 години са с ниско ниво, а през останалите със средно ниво на ефективност* – Търговска Банка Д, Инвестбанк АД, ЦКБ АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД, НЛБ ЗАПАД – ИЗТОК/НЛБ БАНКА СОФИЯ / Ти Би Ай Банк ЕАД.

Табл. 3.20. Банки с интегрален индекс на ефективност над и под банковата система

Година	Банки с интегрален индекс на ефективност над банковата система	Банки с интегрален индекс на ефективност под банковата система
2007	11 банки - УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Обединена българска банка АД, Райфайзенбанк (България) ЕАД, Банка Пиреос България АД, СИБАНК ЕАД, Българо-американска кредитна банка АД, Корпоративна търговска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД, Токуда Банк АД, Насърчителна банка.	13 банки - Юробанк И Еф Джи България АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, МКБ Юнионбанк АД, Първа инвестиционна банка АД, Емпорики Банк – България ЕАД, ПроКредит Банк (България) АД, Търговска Банка Д, Инвестбанк АД, ЦКБ АД, Общинска банка АД, ЧПБ Тексим АД, НЛБ ЗАПАД - ИЗТОК.
2008	10 банки - УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Обединена българска банка АД, Юробанк И Еф Джи България АД, Райфайзенбанк (България) ЕАД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Българо-американска кредитна банка АД, Търговска Банка Д, Корпоративна търговска банка АД, Българска банка за развитие АД.	14 банки - Алианц Банк България АД, Банка Пиреос България АД, Юнионбанк АД, Първа инвестиционна банка АД, СИБАНК ЕАД, Емпорики Банк – България ЕАД, ПроКредит Банк (България) АД, Инвестбанк АД, ЦКБ АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД, Тексим АД, Токуда Банк АД, НЛБ ЗАПАД - ИЗТОК.
2009	14 банки - УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Обединена българска банка АД, Юробанк И Еф Джи България АД, Банка Пиреос България АД, Първа инвестиционна банка АД, Българо-американска кредитна банка АД, ПроКредит Банк (България) АД, Търговска Банка Д, Корпоративна търговска банка АД, ЦКБ АД, Интернешънъл Асет Банк АД, ЧПБ Тексим АД, Българска банка за развитие АД.	10 банки - Райфайзенбанк (България) ЕАД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, МКБ Юнионбанк АД, СИБАНК ЕАД, Емпорики Банк – България ЕАД, Инвестбанк АД, Общинска банка АД, Токуда Банк АД, НЛБ БАНКА СОФИЯ.

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ

2010	<u>10 банки</u> - УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Обединена българска банка АД, Юробанк И Еф Джи България АД, Банка Пиреос България АД, Първа инвестиционна банка АД, Търговска Банка Д, Корпоративна търговска банка АД, ЦКБ АД, Българска банка за развитие АД.	<u>14 банки</u> - Райфайзенбанк (България) ЕАД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, МКБ Юнионбанк АД, СИБАНК ЕАД, Емпорики Банк – България ЕАД, Българо-американска кредитна банка АД, ПроКредит Банк (България) АД, Инвестбанк АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД, Тексим АД, Токуда Банк АД, НЛБ БАНКА СОФИЯ.
2011	<u>9 банки</u> - УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, Банка Пиреос България АД, Първа инвестиционна банка АД, ПроКредит Банк (България) АД, ЦКБ АД, Българска банка за развитие АД.	<u>15 банки</u> - Обединена българска банка АД, Юробанк И Еф Джи България АД, Райфайзенбанк (България) ЕАД, МКБ Юнионбанк АД, СИБАНК ЕАД, Емпорики Банк – България ЕАД, Българо-американска кредитна банка АД, Търговска Банка Д АД, Корпоративна търговска банка АД, Инвестбанк АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД, Ти Би Ай Банк ЕАД.
2012	<u>10 банки</u> - УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Юробанк И Еф Джи България АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, Първа инвестиционна банка АД, ПроКредит Банк (България) АД, Корпоративна търговска банка АД, Ти Би Ай Банк ЕАД, Българска банка за развитие АД.	<u>14 банки</u> - Обединена българска банка АД, Райфайзенбанк (България) ЕАД, Банка Пиреос България АД, МКБ Юнионбанк АД, СИБАНК ЕАД, Креди Агрикол България, Българо-американска кредитна банка АД, Търговска Банка Д АД, Инвестбанк АД, Централна кооперативна банка АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД.
2013	<u>10 банки</u> - УниКредит Булбанк АД, Банка ДСК ЕАД, Юробанк И Еф Джи България АД, Сосиете Женерал Експресбанк АД, Алианц Банк България АД, Първа инвестиционна банка АД, ПроКредит Банк (България) АД, Корпоративна търговска банка АД, Ти Би Ай Банк ЕАД, Българска банка за развитие АД.	<u>14 банки</u> - Обединена българска банка АД, Райфайзенбанк (България) ЕАД, Банка Пиреос България АД, МКБ Юнионбанк АД, СИБАНК ЕАД, Креди Агрикол България, Българо-американска кредитна банка АД, Търговска Банка Д АД, Инвестбанк АД, Централна кооперативна банка АД, Общинска банка АД, Интернешънъл Асет Банк АД, ЧПБ Тексим АД, Токуда Банк АД.

Сравняването на средния индекс на интегрална ефективност по отделни години на банковата система с тази на отделните банки позволява да се обособят две групи кредитни институции (вж. Табл.3.20):

- банки с интегрален индекс на ефективност над банковата система;
- банки с интегрален индекс на ефективност под банковата система.

Възможно е да се изчисли средният индекс на общата ефективност за разглеждания период. Той позволява банките да се ранжират съобразно техните резултати през целия анализиран период. Обособяват се следните групи:

- *банки със средно равнище на интегрална ефективност* – УниКредит Булбанк АД (2,73), Банка ДСК ЕАД (2,83), Обединена българска банка АД (2,34), Юробанк И Еф Джи България АД (2,30), Сосиете Женерал Експресбанк АД (2,26), Банка Пиреос България АД (2,37), Първа инвестиционна банка АД (2,27), Българо-американска кредитна банка АД (2,36), ПроКредит Банк (България) АД (2,27), Корпоративна търговска банка АД (2,91), Българска банка за развитие АД (2,69);

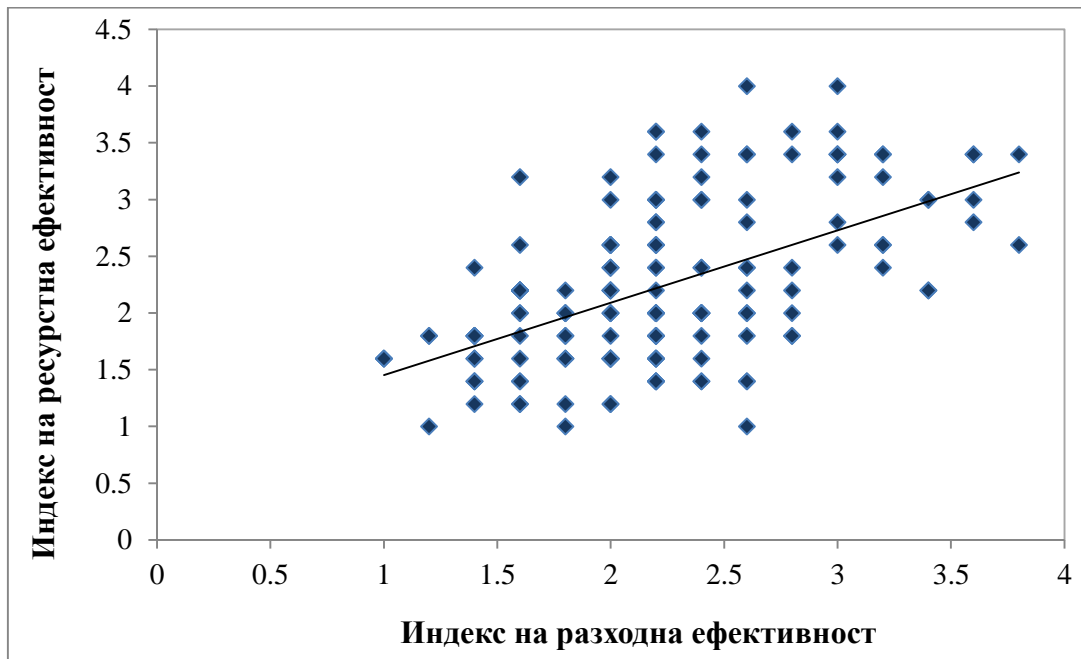
- *банки с ниско равнище на интегрална ефективност* – Райфайзенбанк (България) ЕАД (2,11), Алианц Банк България АД (2,09), МКБ Юнионбанк АД (1,86), СИБАНК ЕАД (1,77), Емпорики Банк – България ЕАД/Креди Агрикол България (1,54), Търговска Банка Д АД (2,13), Инвестбанк АД (1,99), Централна кооперативна банка АД (2,03), Общинска банка АД (1,87), Интернешънъл Асет Банк АД (2,10), ЧПБ Тексим АД (1,94), Токуда Банк АД (1,91), Ти Би Ай Банк ЕАД (2,13).

Както беше обосновано, в предлагания от нас модел ефективността на банката като предприятие се формира и зависи от три относително независими критерия – ресурсна, разходна и пазарна ефективност. Всеки един от тях има самостоятелно, а в определени случаи разнопосочно спрямо останалите фактори влияние върху крайния резултат – интегралния индекс на ефективността. Във връзка с това възникват следните въпроси:

1) дали отделните аспекти на ефективността въздействат напълно независимо един от друг или между тях все пак се наблюдава определена зависимост и взаимна връзка?

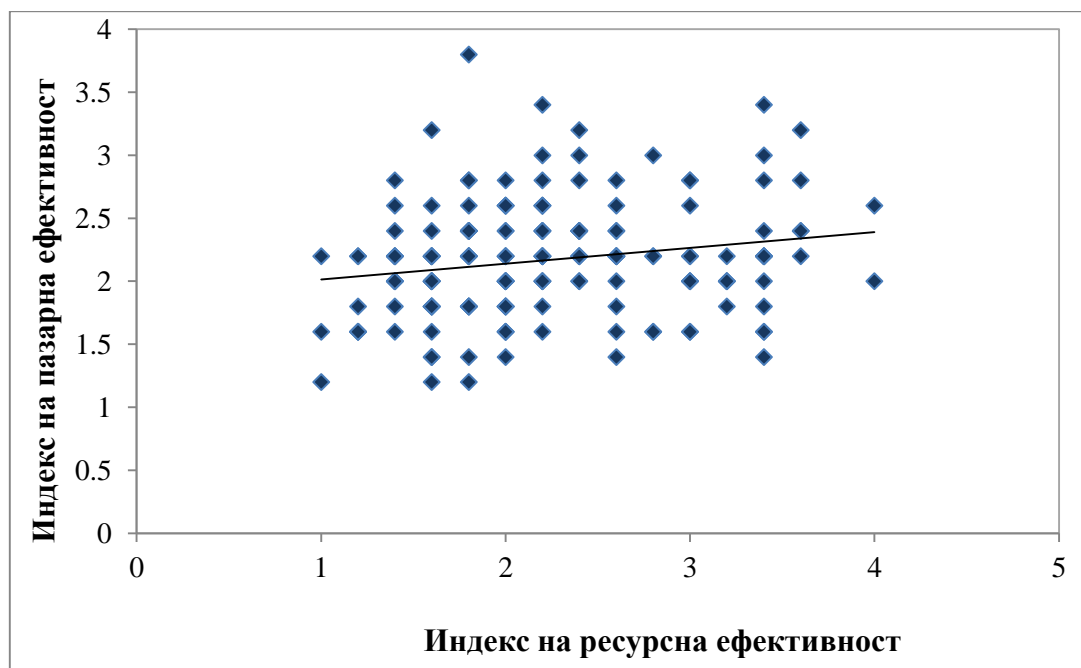
2) каква е значимостта на факторното влияние на ресурсната, разходната и пазарната ефективност върху общото състояние и изменение на банковата ефективност за отделните години на анализирания период?

За да дадем отговор на първия въпрос, ще си послужим с графичното представяне на данните на фиг. 3.15, фиг. 3.16 и фиг. 3.17. На фиг. 3.15 е отразена зависимостта между индексите на ресурсната и разходната ефективност на базата на направени 168 наблюдения, касаещи 24 изследвани банки за 7 последователни години (24x7). Данните показват значителна правопрпорционална зависимост (коефициентът на корелация на Пирсън е 0,55), т.е. с нарастването на ресурсната ефективност се увеличава и разходната ефективност и обратно.

Фиг. 3.15. Зависимост между ресурсна и разходна ефективност

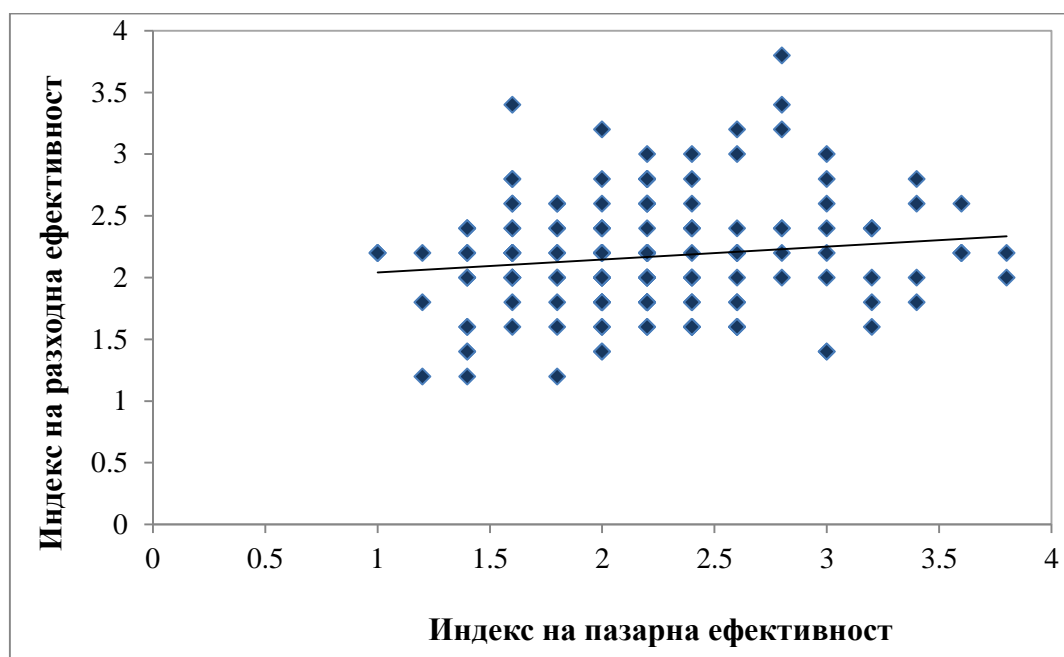
Аналогични разчети са направени по отношение на връзката между ресурсната и пазарната ефективност (фиг. 3.16).

Фиг. 3.16. Зависимост между ресурсна и пазарна ефективност

Тук също се очертава определена зависимост, но тя е слабо изразена (коэффициентът на корелация е 0,17). Следователно пазарната ефективност

не зависи съществено от нивото на ресурсната. Що се отнася до връзката между разходната и пазарната ефективност (фиг. 3.17) ситуацията е подобна – очертава се несъществена зависимост между тях (корелационен коефициент 0,13).

Фиг. 3.17. Зависимост между разходна и пазарна ефективност

Отговорът на втория въпрос може да бъде даден, както в рамките на целия банков сектор, така и на ниво конкретна банка. Поставените ограничения не позволяват да се представят резултатите за всяка отделна банка (общо 24 анализирани банки). Затова ще фокусираме вниманието си върху данните на равнище банкова система с уговорката, че направените разчети по аналогичен начин могат да се интерпретират и по отношение на конкретна банка. Разликата е в това, че на ниво банкова система работим с осреднени данни за интегралния индекс на ефективността на всички банки за отделни години и факторите, влияещи върху него – средните индекси на ресурсна, разходна и пазарна ефективност на сектора като цяло за същите години. Данните са синтезирани в табл. 3.21.

Табл. 3.21. Средни индекси на ресурсна, разходна и пазарна ефективност и среден интегрален индекс на ефективността по отделни години на ниво банкова система¹¹³

Години	Среден индекс на ресурсна ефективност	Среден индекс на разходна ефективност	Среден индекс на пазарна ефективност	Среден интегрален индекс на ефективност
2007	2,22	2,32	2,07	2,20
2008	2,15	2,21	2,25	2,20
2009	2,17	2,33	2,21	2,23
2010	2,27	2,19	2,23	2,23
2011	2,13	2,09	2,28	2,17
2012	2,29	2,23	2,05	2,19
2013	2,24	2,22	2,09	2,18

Целта е да се оцени количествено силата на влияние на факторите „ресурсна ефективност“, „разходна ефективност“ и „пазарна ефективност“ върху промените на интегралния индекс на ефективността. За нуждите на анализа се използва традиционния метод на верижните замествания.¹¹⁴ В табл. 3.22 са представени крайните резултати, получени от неговото прилагане. В колона (1) на таблицата са отразени измененията (нарастването или намаляването) на интегралния индекс на ефективността за всяка година спрямо предходната, а в колони (2), (3) и (4) – силата и посоката (+/-) на въздействие на съответните фактори върху резултативната величина.

Табл. 3.22. Факторен анализ на ефективността на ниво банкова система

Години	Изменение на интегралния индекс на ефективността	Факторни въздействия		
		Влияние на фактора „ресурсна ефективност“	Влияние на фактора „разходна ефективност“	Влияние на фактора „пазарна ефективност“
0	1	2	3	4
2008 спрямо 2007	0,00	-0,02	-0,04	+0,06

¹¹³ При условие, че се анализира конкретна банка, следва да се вземат под внимание не средните стойности за всички банки, а величината на индексите на отделната банка през съответните години

¹¹⁴ Вж. по-подробно Адамов, В., Захариев, А., Холст, Дж. Финансов анализ. Издателство „Абагар“, В. Търново, 2006; Вълчев, Ж., Б. Божинов. Анализ на банковата дейност. АИ „Ценов“, Свищов, 2013

2009 спрямо 2008	+0,03	+0,01	+0,04	-0,01
2010 спрямо 2009	-0,01	+0,03	-0,04	+0,01
2011 спрямо 2010	-0,06	-0,04	-0,03	+0,02
2012 спрямо 2011	+0,02	+0,05	+0,04	-0,08
2013 спрямо 2012	-0,01	-0,02	+0,01	+0,01

Заб. Сборът на колони (2), (3) и (4) не винаги се равнява точно на колона (1) поради закръглянето на числата до два знака след десетичната запетая.

Така общото изменение на интегралния индекс на ефективността се разлага на пофакторното влияние на променливите, които въздействат върху него. Ясно е че сумата на резултатите, получени в колони (2), (3) и (4), следва да се равнява на тези от колона (1).

Може да се каже, че не се забелязват ясно обособени закономерности в промените на интегралния индекс на ефективността, поради разнопосочното развитие на факторите, които действат. Най-значителни промени при него са налице за периода 2011 г. спрямо 2010 г. В посока намаление действат факторите „ресурсна ефективност” и „разходна ефективност”, а в противоположна – „пазарна ефективност”. Факторът „пазарна ефективност” има най-силно изразено отрицателно влияние през 2012 г. спрямо 2011 г., където отново действа в противовес на останалите два фактора. По принцип факторите „ресурсна ефективност” и „разходна ефективност” действат еднопосочно с изключение на периодите 2010 г. спрямо 2009 г. и 2013 г. спрямо 2012 г.

На база емпиричното тестване на модела за анализ на банковата ефективност, могат да бъдат направени следните обобщения:

- **ефективността на банката е широко и многопластово понятие. Тя има различни проявления, като в настоящото изследване се акцентира върху ефективността на банката като предприятие. Затова банковата ефективност се разглежда в три направления, а именно ресурсна, разходна и пазарна;**

- **от анализа стана ясно, че интегралния индекс на ефективността се обуславя от взаимодействието на редица фактори, които оказват разнопосочно въздействие върху динамиката му;**
- **взаимодействието на ресурсната ефективност, разходната ефективност и пазарната ефективност детерминират ефективността на банковото предприятие като цяло;**
- **чрез емпирично тестване на предложения модел за анализ на ефективността на банките в България се доказва информационната значимост и възможността за изграждане и използване на адекватен инструментариум, включващ оценяване на система от критерии и индикатори, почиващи на базата на публично достъпна информация и съобразени със специфичните особености на българската банкова практика.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В настоящия етап от икономическото развитие в национален и международен мащаб въпросите за банковата ефективност и нейното оценяване имат особена актуалност и значимост за дейността на търговските банки и банковия сектор като цяло. Необходимостта от генерирането на ефективни решения в банкерството е основния мотив за насочването на изследователския фокус към разработване на авторов модел за оценяване на банковата ефективност.

Основното изложение в настоящата разработка е аргументация на формулираните теза, цел и задачи на изследването по отношение на обследвания обект – банковата ефективност. Последователно в първа, втора и трета глава са представени основните резултати от авторовото изследване. В първа глава е поставен фокус върху някои теоретически постановки, касаещи ефективността като икономическа категория и се очертават дискуссионни въпроси, отнасящи се до банковата ефективност. Във втора глава акцентът е върху предлагане на модел за оценяване на банковата ефективност, който включва: 1) критерии и количествени индикатори почиващи на базата на публично достъпна информация и съобразени със специфичните особености на българската банкова практика; 2) аргументиране на оценъчна скала за оценяване и сравнителен анализ на съответните показатели за ефективността на банките. Трета глава дава аргументация на авторовия модел за оценяване на банковата ефективност.

В резултат на направеното изследване е реализирана целта на разработката чрез изпълнението на формулираните задачи и е доказана авторовата теза.

В резултат на извършеното теоретико – методологично и практико – приложно научно изследване, може да се направи извода, че банковата ефективност притежава редица специфични особености. Преди всичко тя

има *относителен характер*, тъй като ефективността трудно може да се оцени количествено в абсолютно измерение. Това следва да се осъществи чрез съпоставянето на показателите на конкретна банка спрямо други финансови институции, с които тя може да бъде сравнявана. Освен това банковата ефективност има *динамичен характер* – тя е индикатор, който непрекъснато се променя. От тази гледна точка трябва да се отчита не само текущата ефективност на банката, но и тенденциите в развитие на нейния ресурсен, производствен и пазарен потенциал за определен период. Дори ако се допусне, че рамката на дейността на конкретна банка не се изменя съществено за определено време, обстоятелството че параметрите в дейността на други банки в същото време се променят, това се отразява върху равнището на ефективност на дадената банка. В същото време банковата ефективност има *комплексен характер*, тъй като дава представа за възможностите на банката да използва целия наличен потенциал, притежаващ разнородни характеристики – финансов, организационен, административен, кадрови и т.н. Тя не следва да се оценява едностранчиво, тъй като концентрира в себе си представата за разумно управление на целия съществуващ потенциал от разнородни елементи. Една банка може да бъде ефективна в определена насока, но същевременно да няма същите позиции пред своите конкуренти в други аспекти.

Изхождайки от тези особености, в разработката се обоснова модел за оценяване на банковата ефективност. Той включва, от една страна, система от подходящи критерии и индикатори, почиващи на базата на публично достъпна информация и съобразени със специфичните особености на българската банкова практика, а от друга – оценъчна скала за оценяване и сравнителен анализ на съответните показатели за ефективността на банките.

Взаимодействието на ресурсната ефективност, разходната ефективност и пазарната ефективност детерминират ефективността на банковото предприятие като цяло. Чрез емпирично тестване на предложения модел за

външен анализ на ефективността на банките в България се доказва информационната значимост и възможността за изграждане и използване на адекватен инструментариум, включващ оценяване на система от критерии и индикатори, почиващи на базата на публично достъпна информация и съобразени със специфичните особености на българската банкова практика.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Адамов В., Р., Лилова, Ст., Симеонов. Цени и ценова политика. В. Търново, Издателство „Абагар”, 2003
2. Адамов, В. Теория на финансите. Свищов, АИ „Ценов”, 2015
3. Адамов, В. Управление на капиталите в търговската банка. Свищов, АИ „Ценов“, 2013
4. Адамов, В., А. Захариев, Дж. Холст. Финансов анализ, Издателство „Абагар”, В. Търново. 2006
5. Адамов, В., Ст. Проданов. Инвестиции. Свищов, АИ „Ценов”, 2013
6. Адамов. В. Усъвършенстване на капиталовата структура на банката. // Икономика 21, 2014, бр. 2
7. Алпатов, Е. А., Ю. В. Базулин. Деньги Кредит Банки. М., „Проспект”, 2003
8. Баширов, Р. Оценка ефективности деятельности коммерческих банков в регионе. // сп. РИСК, 2011, бр. 4
9. Белев, Д. Конкурентноспособност и ефективност на агенциите за недвижими имоти. С., УИ „Стопанство“, 2010
10. Божинев, Б. Анализ на състоянието и развитието на българската банкова система (2007-2012). Свищов, Библиотека „Стопански свят”, АИ „Ценов”, 2013
11. Божинев, Б., Димитров, Я., Попов, А. Мениджмънт на банковите разплащания. В. Търново, Издателство „Абагар”, 2006
12. Борисова, Г. Банковата ефективност в България през периода 2007-2013 г.: приложение на метода „Анализ на стохастичната граница“ (SFA). //Диалог, 2014, №4
13. Брусарски, Р. Теория на публичните финанси. София, УИ „Стопанство”, 2007
14. Буевич, С. Ю., О. Г. Королев. Анализ финансовых результатов банковской деятельности. Москва, 2005

15. Бянов И., Д. Диманов, Сборник по Микроикономика, Издателство „Ай анд Би”, Велико Търново, 2018
16. Войческа, К. Емпирично изследване на банковата ефективност в Р. Македония. // Икономическа мисъл, 2001, № 1
17. Вос, Б. Корпоративен анализ. София, 2006
18. Вътев, Ж. и др. Практически банков мениджмънт. В. Търново, „Абагар”, 2002
19. Вътев, Ж. Отражение на стопанската криза върху финансовите резултати на банките в България. // Народно стопански архив, 2009, бр.3
20. Вътев, Ж., Божинов, Б. Анализ на банковата дейност. Свищов, АИ „Ценов”, 2013
21. Голован, С., В. Назин, А. Пересецкий. Непараметрические методы оценки российских банков, 2011
22. Гълъбов, Г. Ефективност на търговските банки в България. // Банки Инвестиции Пари, 2003, бр. 3
23. Гълъбов, М. Балансираната система от показатели (BALANCED SCORECARD – BSC) и алтернативни системи. // „Актив”, юли 2008
24. Гълъбов, М. Икономическа ефективност, доходност и рентабилност на фирмата. // Счетоводство бр. 9 2008
25. Гълъбов, М. Счетоводен или финансов подход при оценяване на икономическата ефективност на дейността на фирмите? // Финанси на фирмата, 1997, бр. 10
26. Гълъбов, М. Финансов анализ на търговските банки. // Актив, 2007, бр. 11
27. Дамодаран, А. Инвестиционна оценка. Москва, Альпина Бизнес Букс, 2004
28. Джонсън, Фр., Р. Джонсън. Банков мениджмънт. София, PRINCEPS, 1999
29. Димитрова, Т. Банково обслужване на икономическите агенти. Свищов, Академично издателство „Ценов”, 2013

- 30.Дурин, Ст. Счетоводство на предприятието. С., 2003
  - 31.Ершов, В. М. Эффективность банковской системы: актуальные аспекты.
// Деньги и кредит, 2005, бр. 10
  - 32.Жарковская, Е. П. Банковское дело. Издательство Омега-л Москва, 2006
  - 33.Жарковская, Е. П. Финансовый анализ деятельности коммерческого банка. Москва, Издательство Омега-Л, 2010
  - 34.Завадска, З., М. Дроздовска, В. Яворски. Банково дело. София, Университетско издателство „Стопанство”, 2004
  - 35.Завяльов П. С. Конкурентноспособность и маркетинг. // Российский Экономический журнал, 1995, № 12
  - 36.Закон за гарантиране на влоговете в банките - ДВ, бр. 49 от 29.04.1998 и неговите изменения и допълнения
  - 37.Закон за кредитните институции - ДВ, бр. 59, 21.07.2006, както и неговите изменения и допълнения
  - 38.Захариев, А. Финансово управление на човешките ресурси. В. Търново, „Абагар”, 2006
  - 39.Иванов, П., М. Врачовска. Банково дело. 2004
  - 40.Илиев, И. По някои проблеми на интензификацията и ефективността на производството. Интензификация и ефективност на общественото производство. София, Издателство на БАН, 1985
  - 41.Илийчовски, Св. Модел balanced scorecard и cash value added за измерване и оценка ефективността на дейността на бизнес субектите. // Бизнес управление, 2005, бр. 4
  - 42.Йоновски, К. Аспекти на икономическата ефективност (в „Евроинтеграционните процеси и предизвикателствата пред стопанската отчетност, анализа и одита“). Свищов, 2006
  - 43.Йотова, Й. и др. Банково счетоводство. Свищов, 1996
  - 44.Калчев, Св. Методически указания за измерване и анализ на икономическата ефективност от селскостопанското производство. Свищов, 1971
-

45. Карачун, О. Эффективность и устойчивость финансового положения банков. // Банкауски веснік, 2003, № 28
  46. Ковбасюк, Р. М., Л. И. Горбунова, А. И. Ковалев. Анализ эффективности использования производственных ресурсов. Москва, Финансы и статистика, 1985
  47. Корнеев, М. М. Оценка эффективности банковского менеджмента посредством системы KPI. TERRA ECONOMICUS том 9. 2011
  48. Кузьминчук, Н. В., Д. Г. Доля. Методический подход к оценке эффективности деятельности банка методом таксономического анализа. // Бизнесинформ, 2009, №6
  49. Лаврушин, О. И. Управление деятельностью коммерческого банка (Банковский менеджмент). Москва, 2005
  50. Лимитовский, М. А., Е. Н. Лобанова, В. Б. Минасян, В. П. Паламарчук. Корпоративный финансовый менеджмент. Издательство Юрайт, Москва 2012
  51. Лобанова, Т. Н. Система ключевых показателей эффективности деятельности банка. // Управление в кредитной организации, 2008, №4
  52. Мазурова, И. И., Н. П. Белозерова, Т. М. Подшивалова. Анализ эффективности деятельности предприятия, Издательство Санкт-петербургского государственного университета экономики и финансов, 2010
  53. Маслак, Н. Г., А. Б. Буряк. Методические подходы к оценке эффективности деятельности банка. // Бизнесинформ, 2009, бр. 12 (2)
  54. Мاستиков, П. Икономически ефект и икономическа ефективност в селското стопанство. Държавно издателство за селскостопанска литература, София, 1960
  55. Медяник, А. Система показателей оценки эффективности деятельности банка. М., 2011
  56. Младенов, М. Пари, банки, кредит. Издателство Тракия – М., София, 2009
  57. Наредба № 8 за капиталовите буфери на банките. // ДВ, бр. 40, 2014
-

58. Наредба №9 на БНБ за оценка и класификация на рисковите експозиции на банките и за установяване на специфични провизии за кредитен риск.
// ДВ, бр. 38 от 2008
  59. Ненков, Д., Оценка на инвестициите в реални активи. Университетско издателство „Стопанство”, София, 2008
  60. Никонова, И. И., Р. Н. Шамгунов. Стратегия и стоимость коммерческого банка. Издательство Альпина Бизнес Букс. Москва, 2004
  61. Новожилов, В. В. Проблемы измерения затрат и результатов при оптимальной планировании. Издательство „Економика”, Москва, 1967
  62. Одегов., Ю. Г., К. Х. Абдурахманов, Л. Р. Котова. Оценка эффективности работы с персоналом. Издательство Альфа-прес, Москва, 2011
  63. Пергелов, К., Ст. Стоянов. Счетоводство на банките. С., 1994
  64. Петухов, Р. Оценка эффективности промышленного производствометоды и показателей. Москва, „Экономика”, 1990
  65. Пътев, П., Канарян, Н. Управление на портфейла. Издателство „Абагар”, В. Търново, 2008
  66. Рабаданова, Д. А. Методы оценки эффективности банковской деятельности региональных кредитных организаций. // Проблемы современной экономики, 2011, № 4
  67. Радков, Р. и колектив. Въведение в банковото дело. Издателство „Абагар”, В. Търново, 2004
  68. Радков, Р. Пари, банки и парична политика. С., Мартилен, 2001
  69. Радков, Р., В. Адамов, Б. Божинов. Теория на парите и кредита. В. Търново, Издателство „Абагар”, 2009
  70. Рогова Е. М., Е. А. Ткаченко. Финансовый менеджмент. Москва, Издательство Юрайт, 2011
  71. Роуз, П. Банковский менеджмент (прев. от англ.). М., Дело, 1997
  72. Сейткасимов, Г. С. Деньги, Кредит, Банки. Издательство Экономика, 1999
-

73. Сидоренко, А. А., Сосюрко, В. В. Классификация показателей эффективности и устойчивости финансовых институтов. // Управление в кредитной организации, 2011, №4
74. Синки, Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке (прев. от англ.). М., 2007
75. Складенко, В. В. Банковский менеджмент: учебное пособие. Издательство СПбГУЕФ, 2009
76. Статев, С. Эффективност на банковата система в България. // Банки Инвестиции Пари, 2009, бр. 5-6
77. Статев, С. Финансовата система на България: размер, активност, структура и ефективност. // Банки Инвестиции Пари, 2009, бр. 1-2
78. Стефанова, П. Банки и кредитно посредничество. София, Тракия – М, 2000
79. Стоянов, В. Пазарна икономика и ефективност. // Финансово-данъчен контрол, 1999, бр. 3
80. Стоянов, Ст., Д. Фесчян. Финансово-счетоводен анализ в банките. София, УИ „Стопанство“, 2009
81. Годоров, Л. Съвременни модели за оценка на бизнеса. София, Нова звезда, 2014
82. Трифонов, Тр. Корпоративни финанси. София, Тракия-М, 1999
83. Трифонова, С. Управление на риска в банката. София, Тракия-М, 2015
-
84. Хабаров, В., Н. Попова. Банковский маркетинг. Москва, 2005
85. Хаджиев, В., Н. Станчева. Анализ на сравнителната ефективност и неговото приложение в банковия сектор. // Известия, 2004, № 2
86. Хачатуров, Т. С. Эффективность капитальных вложений. Москва, Экономика, 1979
87. Эзрох, Ю. С. Методические основы конкурентоспособности коммерческого банка [Текст]: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / Эзрох Юрий Семенович; Новосибирск: 2012

-
- 88.Шинкаренко, С. Методические подходы к оценке стоимости коммерческих банков в процессе проведения IPO (<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/54455/08-Shinkarenko.pdf?sequence=1>)
- 89.Aigner, D., Lovell, K., Schmidt, P. Formulation and estimation of stochastic frontier production function models, 1977 (<http://pages.stern.nyu.edu/~wgreene/FrontierModeling/Reference-Papers/Aigner-Lovell-Schmidt-JE1977-ALS.pdf>)
- 90.Athanasoglou, P., Georgiou, E., Staikouras, C. Assessing output and productivity growth in the banking industry, 2008 (http://mpra.ub.uni-muenchen.de/31996/1/MPRA_paper_31996.pdf)
- 91.Aysan, A., Ceyhan, S. What Determines the Banking Sector Performance in Globalized Financial Markets: The Case of Turkey? 2007 (http://mpra.ub.uni-muenchen.de/5495/1/MPRA_paper_5495.pdf)
- 92.Banker, R., Charnes, A., Cooper W. Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis, 1984 (<http://astro.temple.edu/~banker/DEA/13%20Some%20Models%20for%20Estimating%20Technical%20and%20Scale%20Inefficiencies.pdf>)
- 93.Berger A. N., Humphrey D. B. Efficiency of Financial Institutions: International Survey ana Directions for Future Research. // European Journal of Operational Research, 1997
- 94.Berger, A. Distribution-Free Estimates of Efficiency in the U.S. Banking Industry and Tests of the Standard Distributional Assumptions, 1993 (<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=cb6f38e5-e087-4323-9411-6747a5a95bea%40sessionmgr4003&vid=0&hid=4101>)
- 95.Berger, A., Hasan, I., Zhou, M. Bank ownership and efficiency in China: what lies ahead in the world's largest nation? 2007 (<https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/7796/152188.pdf?sequence=1>)
- 96.Bolt, W., Haan, L., Hoeberichts, M., Oordt M., Swank, J. Bank Profitability during Recessions, 2010 (http://www.dnb.nl/en/binaries/Working%20paper%20251_tcm47-236504.pdf)

97. Bolt, W., Humphrey, D. Bank Competition Efficiency in Europe: A Frontier Approach. // Journal of Banking & Finance, 2010, 34(8)
  98. Brack E., Jimborean, R. The Cost-Efficiency of French Banks. 2010 (<http://mpira.ub.uni-muenchen.de/23471/>)
  99. Buckle, M., E. Beccalli. Principles of banking and finance. University of London, 2011
  100. Burgstaller, J. Bank income and profits over the business and interest rate cycle, Johannes Kepler University Linz, 2006 (<http://econ.jku.at/papers/2006/wp0611.pdf>)
  101. Byanova, N. Effects of the EU Electricity Markets Opening on Competition and Prices - Ikonomicheski Izsledvania, Volume 30, Issue 1, 2021, Pages 35-69
  102. Cadet, R. Cost and profit efficiency of banks in Haiti: do domestic banks perform better than foreign banks? 2008 (<http://core.ac.uk/download/pdf/6559235.pdf>)
  103. Charnes, A., Cooper, W., Rhodes, E. Measuring the Efficiency of Decision Making Units, 1978 (<http://www.utdallas.edu/~ryoung/phdseminar/CCR1978.pdf>)
  104. Delis, M., Tsionas, E. The joint estimation of bank-level market power and efficiency, 2009 (http://mpira.ub.uni-muenchen.de/14040/1/MPRA_paper_14040.pdf)
  105. Deprins, D., Simar, L., Tulkens, H. Measuring Labour Efficiency in Post Offices, 1984 (http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-0-387-25534-7_16#page-1)
  106. Dost, M., Ahmad, H., Warraich, K. Effect of mergers on technical and scale efficiency of banks: two cases of Pakistan bank mergers (<http://omicsonline.com/open-access/2224-8358/2224-8358-1-132.pdf?aid=18003>)
-

-
107. Fecht, F., Martin, A. Banks, markets, and efficiency, 2005 (<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.370.3683&rep=rep1&type=pdf>)
108. Feng, G., Apostolos, S. Efficiency and Productivity of the US Banking Industry, 1998-2005: Evidence from the Fourier Cost Function Satisfying Global Regularity Conditions, 2009, (<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/jae.1021/full>)
109. Ferreira, C. Efficiency and integration in European banking markets. Technical University of Lisbon, School of Economics and Management, 2011
110. Fiorentino, E., Karmann, A., M. Koetter. The cost efficiency of German banks: a comparison of SFA and DEA, 2006
-
111. Gourlay, A., Ravishankar, G., Jones, T. Non-Parametric Analysis of Efficiency Gains from Bank Mergers in India, 2006 (http://www.lboro.ac.uk/departments/sbe/RePEc/lbo/lbowps/Gourlay_Ravishankar_Weyman_Jones_Indian_Banks.pdf)
112. Hadad, M., Hall, M., Kenjegalieva, K., Santoso, W., Satria, R., Simper, R. Efficiency and Malmquist Indices of Productivity Change in Indonesian Banking, 2008
113. Hasan, Z. Measuring efficiency of Islamic banks: criteria, methods, and social priorities, 2004 (http://mpra.ub.uni-muenchen.de/2977/1/MPRA_paper_2977.pdf)
114. Hays, F., St. De Lurgio, A. Gilbert. Efficiency Ratios and Community Bank Performance. // Journal of Finance and Accountancy (<http://www.aabri.com/manuscripts/09227.pdf>)
115. Hua, C., Gang, L. Risk-return Efficiency, Financial Distress Risk, and Bank Financial Strength Ratings, 2010 (<http://www.econstor.eu/bitstream/10419/53626/1/640576761.pdf>)
116. Iršová, Z. Bank Efficiency in Transitional Countries: Sensitivity to Stochastic Frontier Design, 2011

117. Kalhoefer, C., R. Salem. Profitability Analysis in the Egyptian Banking Sektor. // German University in Cairo Working Paper, No 7, January 2008
118. Kirikal, L. Productivity, the Malmquist Index and the Empirical Study of Banks in Estonia, 2005 (<http://digi.lib.ttu.ee/archives/2006/2006-07/1153225915.PDF>)
119. Koch, T., S. MacDonald. Bank Management, 7th edition. The Dryden Press, Harcourt College Publishers, Orlando, 2010
120. Kolet, I., Macdonald, R. The Fisher BCPI: The Bank of Canada's New Commodity Price Index, 2010 (<http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/05/dp10-6.pdf>)
121. Koller, T., M. Goedhart, D. Wessels. Valuation - measuring and managing the value of companies (fifth edition). John Wiley & Sons Ltd, Hoboken, New Jersey, 2010
122. Largani, M., Taleghani, M. The Investigation and Analysis Application Factors in Financial Decision with Focused on Criteria of Shareholder Value Added and it's Effects on Market Performance Evaluation, 2012 ([http://www.textroad.com/Old%20Version/pdf/JBASR/J.%20Basic.%20App1.%20Sci.%20Res.,%202\(4\)3391-3396,%202012.pdf](http://www.textroad.com/Old%20Version/pdf/JBASR/J.%20Basic.%20App1.%20Sci.%20Res.,%202(4)3391-3396,%202012.pdf))
123. Leibenstein H. Allocative Efficiency X- efficiency//American Economic Review, 1966, № 56
124. Loukoianova, E. Analysis of the Efficiency and Profitability of the Japanese Banking System, 2008 (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp0863.pdf>)
125. Matthews, K., J. Thompson. The economics of banking. Chichester, John Wiley & Sons Ltd, 2005
126. Meeusen, W., Broek, J. Efficiency estimation from cobb-douglas production founction with composed error, 1977 ([http://webkuliah.unimedia.ac.id/ebook/files/meusen%20\(1977\)%20efficinecy%20estimation.pdf](http://webkuliah.unimedia.ac.id/ebook/files/meusen%20(1977)%20efficinecy%20estimation.pdf))

-
127. Mehta, D., H. Fung. International bank management. Malden, Blackwell Publishing Ltd, 2004
128. Monea, M. Analysis of Incomes, Expenses and Profitability in Banks. Annals of the University of Petroşani, Economics, 11(4), 2011 (<http://upet.ro/annals/economics/.../Monea.M.pdf>)
129. Nenovsky N., K. Tochkov. Efficiency of commercial banks in Bulgaria in the wake of EU accession, 2009 (http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_publication/discussion_2009_75_en.pdf)
130. Nenovsky N., P. Chobanov, G. Mihaylova, D. Koleva. Efficiency of the bulgarian banking system: traditional approach and data envelopment analysis, 2008 (http://www.nikolaynenovsky.com/uploads/file/N_K_C_M_ICERwp22-08.pdf)
131. Norris E., Floerkemeier, H. Bank Efficiency and Market Structure: What Determines Banking Spreads in Armenia? 2007 (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07134.pdf>)
132. Osborne, M., Fuertes, A., Milne, A., Capital and profitability in banking: Evidence from US banks, 2011 (http://www.cass.city.ac.uk/_media/internals/easy-edit-suite/wym?a=152122)
133. Podpiera, A., Weill, L., Schobert, F. Market Power and Efficiency in the Czech Banking Sector, 2007 (http://www.cnb.cz/en/research/research_publications/cnb_wp/download/cnbwp_2007_06.pdf)
134. Qayyum, A., Khan, S. X-efficiency, Scale Economies, Technological Progress and Competition: A Case of Banking Sector in Pakistan, 2006 (<http://pide.org.pk/pdr/index.php/pdr/article/viewFile/2174/2147>)
135. Radam, A., Baharom, A., Afizzah, A. Effect of mergerson efficiency and productivity: Some evidence for banks in Malaysia, 2008 (http://mpa.ub.unimuenchen.de/12726/1/EFFECT_OF_MERGERS_ON_EFFICIENCY_AND_PRODU.pdf)
-

136. Radam, A., Baharom, A., Afizzah, A. Effect of mergerson efficiency and productivity: Some evidence for banks in Malaysia (http://mpira.uib.unimuenchen.de/12726/1/EFFECT_OF_MERGERS_ON_EFFICIENCY_AND_PRODU.pdf)
  137. Scott, J., Arias, J. Banking profitability determinants, 2011 (http://www.saycocorporativo.com/saycoUK/BIJ/journal/Vol4No2/Article_1.pdf)
  138. Staub, R., Souza, G., Tabak, B. Evolution of Bank Efficiency in Brazil: A DEA Approach, 2009 (<http://www.bcb.gov.br/pec/wps/ingl/wps200.pdf>)
  139. Urdapilleta, E., Stephanou, C. Banking in Brazil Structure, Performance, Drivers, and Policy Implications, 2009
  140. Viebig, J., P. Thorsten, V. Armin. Equity valuation: models from leading investment banks. John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, 2008
  141. Werner, K., Moormann, J. Efficiency and Profitability of European Banks – How Important Is Operational Efficiency? 2009 (<http://www.frankfurt-school.de/clicnetclm/fileDownload.do?goid=000000531387AB4>)
  142. Yudistira, D. Efficiency in Islamic Banking: an Empirical Analysis of eighteen Banks, 2004 (http://ierc.sbu.ac.ir/File/Article/EFFICIENCY%20IN%20ISLAMIC%20BANKING%20AN%20EMPIRICAL%20ANALYSIS%20OF%20EIGHTEEN%20BANKS_93133.pdf)
  143. <http://bnb.bg>
  144. <http://investopedia.com>
  145. <http://en.wikipedia.org>
  146. <http://www.t-rechnik.info/> БЪЛГАРСКИ ТЪЛКОВЕН РЕЧНИК
  147. http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_10_1/Medjanik.pdf
-

СЕРГЕЙ РУМЯНОВ РАДУКАНОВ

**ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В
БЪЛГАРИЯ**

МОНОГРАФИЯ

Copying of content is not permitted except for personal and internal use, to the extent permitted by national copyright law, or under the terms of a CC BY-NC 4.0 License.

Българска

Първо издание

научен редактор:

доц.д-р. Желю Вълчев

СА "Д. А. Ценов" - Свищов

Страници: 160

Формат: 60x84/8

20 печатни коли

Издател:

ИК "ACCESS PRESS", България, 2021

ул. Александър Бурмов 32, 5000 Велико Търново, България

Email: office@access-bg.org

<http://www.access-bg.org>

ISBN 978-619-91511-5-0

Д-р Сергей Радуканов работи в катедра „Икономическа теория и МИО” при Стопански факултет на Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Защитава докторат по икономика в СА „Д. А. Ценов” през 2015 г. Автор е на повече от 35 публикации, в т. ч. и в реферирани и индексирани световноизвестни бази данни – Web of science и Scopus.

Изследователските му интереси са в областта на паричната политика, банковото дело, риск мениджмънта и др. Води лекции и семинарни занятия по „Обща икономическа теория“, „Микроикономика“, „Макроикономика“ и др.
